

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII Scriitorilor

Joi 4 iulie 1991
(Anul XXIV)

27

Cei care rămîn acasă

NIMIC mai demoralizant decît plecarea oamenilor de valoare ai unui popor. Nu știu dacă a făcut cineva socoteala personalităților care au părăsit România, în perioada comunistă, de la începuturile ei și pînă acum. Dacă ne gîndim numai la scriitorii și artiștii care ne lipsesc, singură înșiruirea numelor lor ar umple spațiul acestui editorial. Iar dacă le-am adăuga pe cele ale oamenilor politici, ale reprezentanților intelectualității tehnice, ale medicilor și profesorilor și ale muncitorilor valoroși care au plecat din România în toți acești ani, am descoperi că, împreună, aceștia ar putea popula un oraș de mărime mijlocie din țara noastră. Și exodul n-a încetat. Nu e provocat numai de motive economice, așa cum afirmă puterea, ci e consecința, mai ales, a constatării că nu ne aflăm pe drumul cel bun, în pofida revoluției, că vechiul sistem al promovării prin relații și nu prin merite a rămas în picioare, că poți fi tracasat sau chiar atacat fără să ai garanția că vei găsi sprijin în lege, că inițiativelor pe care le ai li se opune același sistem birocratic de nestrăbătut și că, esențial, ești privit în continuare drept o cantitate insignifiantă. Puterea face caz de libertatea cuvintului care există la această oră în România, ignorînd că această libertate nu e una acordată ci cîștigată, cîștigată de cei care, pentru parlamentarii majorității, reprezintă acum golani, înși destabilizatori, într-un cuvînt periferia societății românești. Un asemenea punct de vedere trădînd nu numai lipsa de respect și absența celei mai elementare recunoștințe, dar — în cele din urmă — chiar inabilitatea politică a celor care îl susțin, dovedește că, în fond, libertatea cuvintului e privită ca un ingredient netrebuincios în actualul context politic. Fiindcă libertatea cuvintului nu înseamnă doar dreptul de a vorbi, ci ea presupune semne că ești auzit și că punctul tău de vedere e privit cu respect. Or, la noi, oricine afirmă ceva neconvenabil puterii e improșcat cu noroiul calomniilor, e acuzat de nepatriotism, se fac asupra lui încercări de intimidare, iar roadele se văd — au reapărut suspiciunea și temerile, delatorii se simt din nou în largul lor, încît pe bună dreptate cei care au sperat că în România se va trăi normal după revoluție se simt înșelați. Sărăcia n-ar fi cel mai mare rău al momentului, dacă ar exista motive de optimism civic. Dar cînd ești și sărac și disprețuit de cei de la putere e firesc să-ți vină să votezi cu tălpile. E firesc să te cuprindă exasperarea constatînd cîtă energie trebuie să risipești pentru a-ți păstra demnitatea, iar asta într-o perioadă cînd grija zilei de mîine e cu atît mai apăsătoare cu cît nu se întrevăd rapide schimbări în bine. Cei care pleacă sau care vor să plece sau care încep să se gîndească la această posibilitate scutesc puterea de grija unor eventuale voturi contra la viitoarele alegeri dacă vor părăsi țara pînă atunci: asta nu înseamnă însă că aceia care rămîn acasă reprezintă o masă electorală sigură. Dimpotrivă. Psihologia celui care rămîne nu e aceea a învinsului manevrabil cu care puterea poate face tot ce dorește. Așa ceva era valabil în perioada anterioară, cînd România era practic izolată de restul lumii. Iar care sînt riscurile politice pentru cei care văd în izolare o soluție s-a văzut în decembrie '89. Care sînt riscurile unei politici repressive s-a văzut tot atunci. Dacă, prin absurd, sistemul comunist din România ar fi acceptat existența unei forme cît de cît organizate de opoziție, guvernării de atunci ar fi pierdut partida într-o manieră care le-ar fi asigurat o retragere onorabilă, nu detenția, nu oprobriul public.

Desconsiderarea opoziției și încercarea de a o fărîmița, ignorarea ei ca partener politic, pe fondul nemulțumirii populare crescînde, constituie o enormă eroare politică.

Presupun că reprezentanții puterii actuale au văzut la televizor imensa demonstrație de simpatie pe care locuitorii Tiranei i-au făcut-o lui James Baker, asta după ce zeci de mii de albanezi și-au părăsit țara. Mă îndoiesc că albanezii l-au întîmpinat astfel pe secretarul de stat american fiindcă vor să-și vîndă țara Statelor Unite. Mai curînd cred că au făcut asta fiindcă vor să se elibereze de sentimentul demoralizant că ei sînt cei care au rămas. Acea mare de steaguri ale Americii fluturînd la Tirana nu înseamnă că albanezii și-au pierdut orgoliul național, ci că vor să se simtă la ei acasă.

Cristian Teodorescu

Sculptură de NICOLAE POPA (Număr ilustrat cu lucrări din Salonul național de artă naivă — 1991, deschis în sala Etaj 34 de la Teatrul Național)

DIN SUMAR:

- Mărirea și decăderea sindicatelor • Poetul și mărăția țoapei • Versuri de Ioanid Romanescu și Dan Damaschin • Să doarmă Frumoasa, să suspine ermetic • Documente și mărturii: Martiriul evreilor din România • Bujor Nedelcovici: Cum am scris AL DOILEA MESAGER • Proză de Dumitru Țepeneag • Trecute vieți de Domni și de Domnițe • Cronica unui film după FEȚELE TĂCERII de Augustin Buzura • Scrisori din Statele Unite și Franța • Presa franceză și doamna Edith Cresson

• Scrisoare deschisă adresată
AMBASADORULUI FRANȚEI LA BUCUREȘTI

DUPĂ PRESĂ, SINDICATELE SINT AL DOILEA DOMENIU CARE A CUNOSUT DUPĂ REVOLUȚIE O RADICALĂ SCHIMBARE. Au apărut, în câteva luni, zeci, poate sute de organizații sindicale, în toate ramurile și la toate nivelele. Și, foarte repede, ele au dovedit că au un cuvânt greu de spus în viața socială și economică a țării. În primele luni de după răsturnarea dictaturii, cind s-au luat importante decizii care-i priveau pe milioanele de salariați din România, contribuția sindicatelor a fost esențială. Nici guvernul provizoriu, nici conducerea abia alese ale unităților economice, ale școlilor, ale spitalelor, ale multor alte feluri de întreprinderi n-au putut ignora sau ocoli părerea sindicatelor, atunci cind erau în discuție interesele de mai scurtă sau de mai lungă durată ale oamenilor pe care aceștia îi reprezentau. Oricît de în pripă s-au organizat și oricît de lipsite de experiență erau tinerele sindicate românești post-revoluționare, ele au fost cu adevărat niște structuri democratice, libere, ostile birocratiei statului încă nedecomunizată, capabile să apere drepturile membrilor lor împotriva acestui stat sau să le negocieze cu succes salariile. O chemare la acțiune de protest sau la grevă din partea liderilor sindicali a constituit o vreme o amenințare redutabilă pentru administrația ieșită din seismul revoluționar. Administrația știa că sindicaliștii își urmează liderii. Liderii se știau ascultați de membrii organizațiilor lor. Salariații aveau încredere în sindicate și în conducerea lor. Existența unui mare număr de sindicate a părut la început o reacție firească la monopolul fostului UGSR comunist și o garanție că pluralismul nu se reduce la planul politic, al partidelor, și că nici nu este o vorbă goală. Primele semnale neînșelătoare, după această epocă paradisiacă, dacă o pot numi

Mărirea și decăderea sindicatelor

asa, din existența noilor sindicate, au venit din partea acestor organizații care luaseră naștere prin cosmetizarea structurilor sindicale mai vechi. S-a observat curind că adevăratul UGSR n-a fost împărțit și nici măcar blocat. De ea au profitat unii activiști sindicali comunisti, din eşaloanele inferioare, care i-au înlocuit pe cei aflați înainte în vârful piramidei. Fenomenul nu e specific nomenclaturii sindicale. El poate fi constat în toate structurile. S-a petrecut apoi, în alt fapt care a putut fi observat în întreaga societate: s-au ivit conflicte între lideri: s-au divizat organizațiile și, treptat, s-a ajuns la o polarizare asemănătoare celei din planul politic. Revoluția a fost dublată de o restaurație și în domeniul sindical. Puterea și-a creat propriile sindicate, pe care le-a opus celor considerate de ea a-l fi ostile. Sau a încurajat apariția unor sindicate cuminți, cu care putea trata mai ușor. În principiu, un sindicat care face jocul administrației este de neconceput, știut fiind că sindicatele au tocmai rolul de a oferi salariaților protecție contra eventualelor abuzuri ale administrației. Subordonarea de către statul comunist a mișcării sindicale a fost aceea care a desființat la noi, vreme de patru decenii, sindicalismul real. Administrația dirijată de FSN a tins și ea către o subordonare asemănătoare și, pînă la un punct, a înfăptuit-o. În orice caz, a izbutit să limiteze mult puterea sindicatelor. Unul din slogane a fost acela că sindicatele nu trebuie să facă politică. Guvernul a insistat pe depolitizarea mișcării sindicale. Desigur, sindicatele au scopuri salariale sociale, și economice, dar acestea nu pot fi realizate

în afara politicului. Guvernul a vrut să castraze în fapt sindicalismul. O metodă eficientă a constat în demonetizarea liderilor, față de care puterea s-a comportat întocmai cum s-a comportat față de opoziții politice ai sistemului. În fine, i-a demoralizat pe mulți dintre membrii de sindicat, care s-au lăsat convinși că liderii lor sînt niște indivizi ambițioși, carieristi și lipsiți de scrupule.

ÎN ACESTE CONDITII, SE EXPLICA INCAPACITATEA ACTUALĂ A SINDICATELOR DE A APĂRA CU ADEVĂRAT INTERESELE MEMBRILOR lor și de a reprezenta o primejdie pentru administrație. Legea sindicatelor, așa cum arată ea, are caracteristici frapante de asemănătoare, în nonsensul lor, cu legea mai recentă reglementînd demonstrațiile și mitingurile. Legea oferă puterii mijlocul de a împiedica sindicatele să-și joace rolul. Niciodată și în nici o democrație patronatului n-a posedat o armă atît de perfectă în lupta cu sindicatele cum posedă guvernul român al d-lui Petre Roman. Dar faptul că un ministru (mă refer la acela al transporturilor) poate obține suspendarea unei greve printr-un apel televizat nu se datorează doar existenței legii cu pricina. Slăbiciunea sindicatelor este mai mare și are rădăcini mai adînci. În parte, le-am enumerat, evocînd scurta istorie a sindicalismului nostru de după decembrie 1989. Dar sint și alte cauze, care urcă într-un trecut mai îndepărtat. Se știe că sindicalismul e produsul capitalismului. Primele sindicate au apărut în Anglia. Lipsită pînă tîrziu de o clasă muncitoare numeroasă și conștientă de interesele proprii,

România n-a cunoscut o adevărată mișcare sindicală decît în secolul nostru. Și aceasta a fost curmată după al doilea război. Tărănimea, intelectualitatea, funcționarii n-au fost de obicei organizații sindicale nici înainte de război. Lucrurile stau la fel în toate țările. Marile sindicate au presupus totdeauna o mare populație industrială. Forța Solidarității poloneze e nemijlocit legată de șantierul din Edgata și de industria cărbunelui. Absența tradiției a grevat la noi tinăra mișcare sindicală, așa cum a grevat și alte domenii unde nu se acumulasă experiență. Acest lucru se observă fără dificultate în majoritatea acțiunilor întreprinse de sindicate după revoluție. Cel mai caracteristic fenomen este acela că sindicatele nu-ți tin în nouă cazuri din zece cuvîntul. Multe din grevele anunțate nu s-au desfășurat. În decembrie 1990 sau în iunie 1991 valul mișcărilor revendicative, cauzat în principal de creșterea mult mai accentuată a prețurilor decît a salariilor, a părut la un moment dat uriaș, capabil să măture administrația, pentru a se sfîrșim pe neașteptate, transformîndu-se în spumă, ca și cum s-ar fi lovit de un obstacol puternic. În realitate, acest obstacol n-a existat în afara sindicatelor înseși. Guvernul era prea slab și prea speriat ca să reziste. Dificultatea trebuie căutată în interiorul mișcării sindicale înseși. Prima explicație este aceea că liderii sindicali n-au fost urmați de membrii de sindicat. Politica de discreditare dusă de administrație față de acești lideri, ca și misiunile demagogice făcute masei de salariați n-au rămas, cum se vede, fără efect. Dar

nu trebuie să ignorăm și o anumită nepregătire a liderilor înșiși, care par a nu-și cunoaște bine oamenii. S-au văzut cazuri în care ei au semănat cu niște comandanți de unități militare ale căror ordine nu erau executate de soldați. Mai grav: au fost cazuri în care ei au dat ordine care nu puteau fi executate. O a doua cauză este polarizarea socială. Un sindicalism eficient nu implică doar ceterul ori confederații puternice — acestea există — ci și o oarecare omogenitate a membrilor lor. În condițiile în care jumătate din populația de salariați se lasă mai degrabă asmuțită contra celeilalte jumătăți decît convinsă să-și cunoască interesele reale, nu se poate obține mare lucru. Și atunci de ce să ne mirăm că emisarii administrației ori provocatorii infiltrați de fosta securitate se dovedesc în stare să dizolve în câteva ore o unitate sindicală a cărei creare a luat liderilor multe luni de efort? Polarizarea morală și politică a societății românești de astăzi nu permite sindicatelor decît inițiative riscante și care, în loc să întărească încrederea oamenilor, îi dezamăgesc. În concluzie, așa spune că mișcarea sindicală este după chipul și asemănarea întregii societăți românești. Aproximativ toate dificultățile sindicalismului pe care le-am trecut în revistă sînt și dificultăți ale instituțiilor economice, politice sau de altă natură: polarizarea morală, tendințele de restaurare a unor structuri comuniste, efectele depolitizării forțate, presiunile exercitate asupra liderilor, amenințările, credulitatea membrilor, supuși celor mai idioate intoxicații. Mărirea și decăderea sindicatelor nu sînt, în definitiv, altceva decît mărirea și decăderea întregii societăți românești de după revoluția din decembrie 1989.

N. M.

NE Scriu CITITORII...

O MARE TRISTEȚE

NU MĂ NUMĂR și probabil nu mă voi număra niciodată printre scriitorii importanți ai acestui neam. De altfel, am și ajuns (prea ?) tîrziu la literatură. Aproape douăzeci de ani am fost exclusiv dascăl (universitar) și cercetător-lingvist. Am urmărit însă cu maximă concentrare, dintr-un fotoliu mărginaș, spectacolul literaturii române contemporane. Și m-am bucurat, mai totdeauna, de ceea ce am văzut. Puține domenii ale culturii se pot mîndri cu atîtea izbînzii ale spiritului asupra prostiei și întinericului. Chiar în perioada cea mai neagră a dictaturii, marilor noștri oameni de litere, cu sacrificii aproape inimaginabile, au reușit să rămînă ei înșiși, să nu-și vîndă sufletul diavolului, să slujească eroic cultura și, prin ea, neamul; să nu se salveze pe noi toți de la moartea spirituală. Mă gîndeam în aceste momente: de unde atîta tărie la Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Marin Sorescu, Augustin Buzura, Octavian Paler, Alexandru Paleologu, Andrei Pleșu, Eugen Simion, Mircea Zaciu, Mihai Sin, Laurențiu Ulici, Nae Prelipeanu, Dan Deșliu, Dan Petrescu, Gabriel Dimisianu, Mircea Iorgulescu, Gabriela Adameșteanu, Eugen Negrici, Ileana Mălăncioiu și la mulți alții care ar merita să fie menționați aici? Cum rezistă ei presiunilor Puterii, șantajului Securității și „colaboratorilor” ei? Cum mai suportă atacurile Săptămînii, Luceafărului, Scintilei, revistei zise Pentru Pace?

Acum cunosc, cel puțin în parte, răspunsul la aceste întrebări. Dar nu și la o altă care-mi dă tircoale de la o vreme încolo: De ce au apărut dezbinarea și ura în rândurile acelor care în momente grele, aproape insuportabile, au găsit în ei resursele solidarității salvatoare? Patria lor, comună, nu este în continuare cultura română?

Opiniile politice vin și trec, cultura, spiritualitatea rămîn. Gădesc absolut anormal ca Marin Sorescu (fie-mi iertată subiectivitatea, mi-a fost coleg de clasă

în Hceu), cel mai mare scriitor român în viață, să se afle în adversitate cu Ana Blandiana și Mircea Dinescu, care-l „tălonază” îndeaproape. Au opțiuni politice diferite? E dreptul fiecăruia să se aibă. Nu cred însă că și-au schimbat peste noapte opțiunile spirituale. Or, acestea sînt mai importante, pentru că ele privesc o valoare perenă, nu una de conjunctură. N-am dreptate, domnule Nicolae Manolescu? N-am dreptate, domnule Eugen Simion? Dar tu, prietene, Augustin Buzura, ce zici? Dar dumneavoastră, stimată „veteran” Dan Deșliu?

Sper să nu fi supărat pe nimeni cu întrebările mele. Ele aparțin unui admirator sincer și... trist.

VICTOR IANCU

Stimată Redacție,

NU SINT moldovean, ci bucovinean, dar afirmația dlui Dan Stanca din articolul Litera și spiritul nelegiuiri (România literară, nr. 22), cu privire la Moldova și moldovenii, mi-a dispărut, căci, totuși, două localități din Bucovina (Siret și Suceava) au fost capitale ale Moldovei, iar bucovinenii au constituit întotdeauna o pildă pentru moldoveni, prin cumpătare, înțelepciune și civilizație.

Deci, din articolul dlui Stanca, rezultă că moldovenii ar fi cei mai retrograzi dintre români, cei care sprijină fără gîvire actualul regim și aberantele sale proiecte de legi...

Oare acesta o fi adevărul?

Oare Dan Petrescu, cunoscutul disident, nu e moldovean? Iar basarabeanul Paul Goma a făcut vreodată de rușine pe moldoveni? Nu mai vorbim de Luca Pitu, Mihail Ursachi, Matei Vișniec și mulți alții. În acei ani dl. Stanca tăcea milc...

Oare nu moldovenii de dincolo de Prut ne încălzeau inimile prin acțiunile lor hotărîte încă cu un an înainte de căderea tiranului? Ei au fost atunci cei mai buni, curajoși și puri dintre români. Și mil dintre ei sînt și astăzi...

Oare studenții ieșeni s-au dovedit a fi mai prejos decît frașii lor bucureșteni, în „Mîntîrind” lui François Mitterand?

A citit dl. Stanca publicații precum 24 ore, Opinia studentescă, Cronica, Con-

vorbiri literare (de la Iași) sau Tinerii Revoluției și Glasul Bucovinei (de la Suceava), în care își exprimă punctele de vedere cele mai lucide minți ale Moldovei și Bucovinei? În orice caz, îl asigur că pe la noi nu apar tipăriți imunde precum România mare, Totuși iubirea, Europa, Azi etc.

Pomena dumnealui de acel parlamentar de Galați și Neamț care au prezentat proiectul legii privind Siguranța Națională a României. Ei, însă, n-au fost decît unelte care au acționat la solicitarea puterii, nedîndu-și zilnic... în petec ta Dumitrescu, Gavra, Ceantea, Moș ș.a. Iar puterea, care ne-a condus cu... înțelepciune pînă la marginea prăpastiei, se pare că nu are prea mulți moldoveni în componență (...)

O glumă de prost gust, cea cu „sfara (nu sfera) cu motoco”, în care „sfara” răutățile dlui Stanca, care se pare că n-are nimic sînt nici în domeniul literaturii... (Streangul s-ar putea tot atît de bine înnoa și cu harapnicul (bicicli) lui Dinu Pătrușcă sau al lui Tânase Scatiu...)

Deci afirmațiile dlui Stanca sînt tendențioase, nu se bazează pe adevăruri indubitabile, căci pădure fără „uscături” nu există și se pare că azi sînt mulți mai multe „uscături” în falnicele păduri ale Valahiei sau ale Ardealului, decît în cele ale Moldovei...

Cu stimă,
prof. MIHAI SPĂTĂRIU
Școala 22, Suceava

NOMINA NUDA TENEMUS

Stimate domnule Nicolae Manolescu,

NU ȘTIU dacă vă mai amintii de citatul din finalul eruditului roman de succes al lui Umberto Eco. Numele trandafirului: „Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus”. În postfața ediției române, ni se oferă și traducerea frazei: „Dăinuie prin nume străvechul trandafir, dar nu mai păstrăm decît numele (denumirile) goale”. Ceea ce a făcut succesul acestui roman cu totul deosebit a fost, printre altele, mesajul de actualitate resimțit de numeroșii cititori din diverse colțuri ale lumii. Și dacă într-un fel citeam această frază concludivă în 1984 cînd a apărut versiunea în limba română a cărții lui Eco, iată că orizontul nostru de așteptare a mai evoluat cale de șapte ani și o revoluție, dezvoltîndu-ne latente surprinzătoare.

Trebuie s-o recunoaștem, cu toții eram excedați de revărsarea limbii de lemn peste capetele noastre plecate, pe vremea tătucului (mulți) prea iubit. Pe atunci, logoreea, cantitativul erau elementele dominante. Discursurile ținute ore în șir, pentru a nu se spune nimic, erau cele care anesteziau voința și luciditatea individului. O scuturare minoasă din umeri a pus capăt acestei stări de lucruri.

Însă, vorbind în termeni marxisti, acumulările cantitative au produs saltul calitativ și la nivelul discursului noii puteri. În societatea brusc dinamizată miza pe cantitate este cea care dă randament în tentativele de perasuare, de cîrmire camuflată. Formulările inspirate, titlurile

și denumirile cit mai scurte, dar cît mai sfîrșitoare, urmăresc ca printr-un efect subliminal să se strecoare în sufletul ascultătorilor. Golirea cuvintelor de conținut și deturnarea lor se constată încă din titlatura Frontului Salvării Naționale. Născută (a) (partidul și denumirea) în seara de 22 decembrie 1989, nu si-a confirmat nici pînă azi temeinicia: de ce „front”, cînd pînă și la „Actualități” (!) se vorbește tot mai des de „partidul de guvernămînt”? În ce fel este „salvata națiunea”, cînd se pare că ea însăși se... salvează peste hotare, în valuri și valuri de emigranți, de un an și jumătate încocoare?

Acest divorț între semnificativ și semnificat, intru zăpăcirea și păcălirea omului simplu, este practică masiv pe toate planurile, în societate. O revistă denumită Europa, deci militînd (nu-i așa ?) pentru mult aplaudată integrare în civilizația continentului pe care ne situăm geografic, este, de fapt, o banală foale de scandal, antisemită și xenofobă. Democrația — iată aspirația tuturor! — este în realitate o revistă condusă de un cenzor notoriu, care deplînge persecuțiile la care sînt supuși ștăbii comunisti de mai an. Și în sfîrșit, situația cea mai nerușinată, România Mare care, în loc să combată (cum s-ar crede după titlu) împotriva condiției grele a românului din Basarabia, își umple coloanele cu un naționalism violent și (realmente !) destabilizator. (În atare circumstanțe, nu m-aș mira dacă azi-mîine E. Barbu și C. V. Tudor s-ar apuca să scoată un supliment — să-i zicem — *Malca Precistă*, în care să injure biserica greco-catolică. Oricum e la modă !).

Iar cum atenția oamenilor s-a mutat din sfera politicului și de la ziare către grilele de zi cu zi, nu se putea ca inovația să nu prindă rădăcini și aici. Cînd am văzut pentru prima dată că acel cîrnăț (teftin deci accesibil tuturor) de o culoare dubioasă se cheamă „Trandafir”, mi-am zis că e foarte logic: în fond, tot se striga la 20 mai, anul trecut: „Trandafir votăți / Trandafir mîncăți”. Box popul, box dei. Dar cînd am văzut că mai nou și cașcavalul se poate numi „Scornicești”, mi-am zis că, totuși, ne cam întîndem cu gluma. Altmîieri, ca mîine-poimîine ne pomenim la restaurant, cu friptură „Tudor Postelnicu”, iar la alimentara cu salam de vară „Nicu Ceaușescu”.

Ce vreau eu să spun este că în prezentul nostru glorios, criza economică merge în pas cu criza cuvintelor. Ne izbîm de o dublă inflație: prima inevitabilă, a doua lansată în mod deliberat ca s-o acopere pe prima. Dacă nu vom reînvia să spunem lucrurilor pe nume, un trandafir nu va mai fi pentru noi o floare, și nici măcar un însemn al social-democrației, ci doar o bucată de cîrnăț, fluturată obscen ca însemn electoral. „Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus”.

LASZLO ALEXANDRU

Poetul și măreția țoapei

ADRIAN PĂUNESCU a publicat în câteva numere succesive ale revistei **Totuși iubirea**, încheind în nr. 25, ceea ce el a intitulat **Adevărata stenogramă a procesului Ceaușescu**. Epitetul „adevărata”, în afară de faptul că e un clenci gazetăresc, face aluzie, probabil, la cealaltă versiune existentă, mai „scurtă”, tipărită în volumul **Moartea Ceaușescu** de Dorian Marcu (editura „Excelsior”, București, 1991, p. 97—123). Deosebirile dintre cele două versiuni sunt suspect de mari. Frază întregi diferă de la una la alta sau chiar lipsesc cu totul, fie din una fie din cealaltă. Iată câteva exemple. (DM) : „Președ. : Iar la popor dădea 200 grame...” (AP) : „Președ. : Iar poporul îi dădea 200 de grame...”. (DM) : „Genocidul pe care l-au făcut acest inculpat și această inculpată ucigind poporul și arogându-și dreptul...”. (AP) : „Genocidul care l-au făcut acest inculpat și această inculpată, jefuind poporul. Iși aroga dreptul...”. Replica : „Președ. : Lasă placa asta, lasă placa asta veche” lipsește în versiunea DM : în schimb, replica : „Președ. : Ai auzit de ei ?” lipsește la AP. Și multe altele. E clar că e ceva dubios în ambele și confruntarea cu caseta ne va lămurii. Scopul însemnărilor acestea e însă altul, nu precizia transcrierii. Pe lângă dialoguri, versiunea Păunescu are, ca într-o piesă de teatru, și indicații de „mişcare” și „intonatie”, de genul : „N.C. dă din mină disprețuitor” sau „N.C. zimbește amar”. Acestea sunt fără îndoială redactate de Adrian Păunescu. Mi-au atras atenția câteva asemenea indicații din ultimul episod. Voi încerca să le tâlmăcesc.

1) După replica lui N.C. „Dacă vreți să ne omoriți, ne omoriți pe amândoi”, A.P. scrie : „Ridică vocea eroic (s. gp.)”, în contrast cu unele accente stridente din timpul procesului.”

2) După replica lui N.C. „Împreună !”, A.P. scrie : „Strigă, are ochii mari, vii, impresionanți” (s. gp.).

3) După următoarea replică a lui N.C., care sună „Împreună !”, A.P. scrie : „Cu hotărâre și emoție. Amindoi par resemnați în fața forței și hotărârii celor care-i înconjoară. Dar E.C. și N.C. domină scena” (s. gp.).

Are loc aici, în cele trei citate din care am subliniat, un limpede proces de manipulare stilistică a cititorului. Dincolo de frazele transcrise (să admitem) obiectiv, se strecoară insidios **viziunea** păunesciană asupra momentului. Poetului i s-a părut că fostul „președinte” ridică vocea „eroic”. Am vizionat și eu secvența și găsesc epitetul absolut deplasat. Poetul a văzut ochii aceluia „mari, vii, impresionanți”. Asemenea adjective se potrivesc ochilor lui Tuculescu sau lui Blaga. Ceaușescu avea în acele clipe un aer în care spaima infractorului încolțit era amestecată cu poza ridicolă inspirată desigur din filmele cu comuniști neînfricați. În fine, poetul găsește că în acele clipe, cuplul respectiv „domină scena”. Asta sună grozav, ca în punctul culminant al unei tragedii shakespeariene în care coloși ce intrupează istoria pogoară asupra asistentei efluvii enormei lor energii umane. Dar acest mod de a percepe lucrurile e, vorba personajului principal, o „falsitate”. Și iată de ce :

Am fost printre primii care au scris (și n-o spun din vanitate) că procesul Ceaușescu a fost un tragic caraghios și o rușine istorică națională. Avocați, procurori și judecători s-au făcut de risul întregii lumi, bolborosind fraze fără capăt și fără temelie, acuzații bombastice lipsite de cea mai elementară probă (unele de-a dreptul mincinoase : cele 64 000 de victime), ironii strepezite de un jalin rău-simt și prost gust. A fost, acest proces, pentru cei cu ochii deschiși, un înfricoșător avertisment asupra dificultății teribile de a o rupe cu structurile, mentalitățile și practicile comuniste. Căci grotesca parodie din ziua de Crăciun a lui '89 a fost o „judecată” tipic stalinistă. O „lichidare” învelită în staniolul citorva tirade găunoase. E trist că oameni cu studii de drept s-au pretat acestei înscenări al cărei penibil trecerea timpului nu-l va șterge, ci-l va accentua.

Sunt gata să mai recunosc un lucru : acela că spusele lui Ceaușescu, așa mărginit și canalie cum era, au fost, multe dintre ele, mai „demne”, mai plauzibile, mai normale decât ale juriștilor care-l încolțeau retoric. Aceia debitau o frazeologie atât de străină nu numai de spiritul adevăratei justiții, dar și de, pur și simplu, cel al limbii române, încât, prin contrast, poziția lui Ceaușescu capătă, oarecum, aparența firescului și a „onorabilității”. Asta, repet, se poate admite.

Dar de aici și până la a pretinde că fostul dictator avea ceva „eroic” și că „domina scena” se întinde

hăul dintre onestitate și demagogia șarlatanică. Chiar judecat strîmb, cum a fost, Ceaușescu nu a murit nevinovat. (Nu știu dacă trebuia sau nu să moară. Chestiunea justificării profunde a pedepsei cu moartea e, în ultimă instanță, una filosofică și nu e loc s-o discut aici). Dar Ceaușescu nu era deloc „erou” și nu putea „domina” nimic, atîta vreme cît îl apăsa și îl strîbea ca pe un vierme, dacă există dreptate pe pămînt, o colosală culpă. El era complice sau coautor la deturnarea, prin banditească uzurpare, a destinului politic al acestei țări. (Instalarea și menținerea, pînă în '89, a comunismului n-a fost altceva decît o tîlhărie politică, lipsită de orice fel de legitimitate). El a fost complice, coautor sau autor la sutele de mii de omucideri ale teroarei roșii. El a fost complice, coautor sau autor la sutele de mii de jefuiri ale bunurilor cetățenilor români, de la oraș sau de la țară. El a fost complice, coautor sau autor la tentativa prelungă de imbecilizare națională cu o doctrină mincinoasă și sterilă, care ținea (și reușea parțial, prin intimidare) să înlocuiască libertatea de gândire cu spiritul laș de turmă. El a fost complice, coautor sau autor la sărăcirea și urîțirea fizică, intelectuală și morală a țării. Și, pe deasupra — dacă mai incupe ceva peste toate astea ! — un amănunt : ex-„președintele” era o țoapă, pe care anii de așa-zis **usage du monde** nu-l cizelaseră nicidecum, rămăsese un zbir, fără maniere și fără ștaif, lipsit de orice umbră de grandoare, grosier și agramat, incapabil să iasă în relief nici măcar în ceata lată de neciopliți de teapa lui cu care se înconjurase (echipa conducătoare a poporului român ! Pe care-l guvernau fără drept, fără merit și fără lege).

PE O ASTFEL de pocitanie morală îl vede Adrian Păunescu „eroic” și „dominînd scena”. Ca și cum, prin simplul hazard de a fi ajuns între niște belferi ai justiției, Ceaușescu s-ar fi purificat, devenind netam-nesam nobil și mare. E limpede că oglinda e strîmbă. Lîngșind anii la rînd nomenclatura și pe șeful ei, Adrian Păunescu a ajuns, pare-se, să-și creadă minciunile. Sau să gîndească așa ca și cum le-ar crede. Revista sa e îmbibată de elogi, mai discrete sau mai trîntite, la adresa foștilor nomenclaturisti. Poetul se complăce — și, ca el, pēgra presei rasiste și agresive — în a le releva merite și calități individuale. Chiar de-ar fi adevărate — multe nu-s ! — oare poetul nu-și dă seama că n-are a face ? Cîineva care-mi ucide mama poate fi disculpat pentru că e bun inginer ? Poți să lauzi pe membrii unei găști care au batjocorit singeros timp de jumătate de veac o nație întreagă ? O sleahță de pirați pun mina pe o navă, o jefuiesc zdrăvăn și sunt mai-mai s-o scufunde. E cu puțință, nu-i un scandal în ordinea bunei-cuviințe, ca la ceasul judecării să se găsească inși care să-i apere cum că totuși au fost... buni marinari ? !

Valorosii nomenclaturisti pe care-i exaltă Păunescu, Vadim Tudor, Ilie Neaescu, Eugen Florescu șcl. nu știau din ce soi de partid fac parte, și cum a ajuns la putere acest partid, și ce crime are în spate, și prin ce minciună și teroare se menține la cîrmă ? Nu erau aîd de inocenți să nu știe. Chiar și cei mai „curați” dintre ei, care — să acceptăm — n-au fost complici direcți la ticăloșii evidente, știau bine în ce combinație sunt băgați, ce s-a făcut și ce se face. Și totuși, chiar și aceștia, „curații” (să zicem) colaborau din gros, de dragul avantajelor masive, cu adunătura de brute. Mai pot ei ridica oare capul, ar mai putea ei să iasă din gaură de soarece, într-o lume deasupra căreia s-ar bolti legea morală ? Deocamdată, această boltă românească e înnegurată de smogul jocriceii.

George Pruteanu

POST SCRIPTUM. După scrierea acestui text, aflu din **Totuși iubirea** nr. 26 că Adrian Păunescu e convins de existența unei „campanii” organizate de **România literară** împotriva lui. Îi asigur pe poet că habar n-am de o asemenea campanie, și nu-s chiar orb. Eu am așternut articolul de deasupra din proprie pornire. Nu începez să-l consider pe Adrian Păunescu un literat nu de serie, demn de atenție pentru talentul și inteligența sa publicistică. Cu vigoarea pe care o are și-ar fi putut spăla păcatul lîngșelilor și desertăciunilor ancilare pe care le debita industrial în vechiul regim. Dar el preferă infundarea într-o politică turbure și malonestă, în răspăr cu adevărul și buna cuviință, „reacționară” în sensul clasic al cuvîntului. (G.P.).

PETRU VINTILĂ : Îndrăgostiții

Sunt lacrimae rerum

Departe au rămas victimele victimelor, cei care înșelîndu-ne au lovit în ei înșiși luîndu-ne pentru totdeauna speranța de a-i salva

departe sîntem de idealul celor sacrificați, încît în ochii tuturor acum ar fi ridicol un alt sacrificiu

departe ne este și beznă dulce a trupului neprihănit prin care o clipă ne-a cutremurat nu atît iubirea, ci darul Celui Sfînt

spună alții dacă e o tristă umilitoare zbatere în care ne murdărim plîngînd, sau marelă vis în care plînsul ne spală

Menhir

Dacă timpul din lăuntruîl fiecăruia — proba la care sîntem supuși — durează numai atît,

nu cumva recunoscîndu-și vina Marele Creator aspiră continuu să-și corecteze eroarea ?

poate că moartea însăși nu aduce sfîrșitul, ci doar o schimbare în ordinea cîtor mișcîndu-se devin îndoielnice

de iluzia că — în singurătatea ei — gloria ar însemna o aminare a morții silă mi-a fost

această huidumă de cuvînte nu are nevoie de soclu — nu vină alții să o înalțe artificial !

de-ajuns că dintr-o margine îndepărtată imaginea ei stăruie în memoria voastră și-i flacăra ce în secret se aprinde

Supoziție

Să nu care cumva să se întîmple cum spunea unul beat sau nebun despre ceea ce bănuiam că era vorba ca pînă la urmă să ne dăm seama că ar fi timpul să ne trezim de-a binelea din realitatea care ignoră deopotrivă a zeilor voință și hazardul

Ioanid Romanescu

AMBASADORULUI FRANȚEI

AU TRECUT două luni de zile de la vizita președintelui François Mitterrand în România, un eveniment foarte discutabil și care a și fost comentat într-un mod ce dă de gândit asupra semnificației lui. În afara presei guvernamentale care, în stilul ei triumfalist, a considerat vizita o victorie pe toate planurile — cînd ea a fost indiscutabil doar una, foarte mare, a regimului — cele mai multe comentarii au păstrat un ton rezervat, cînd nu s-au exprimat dezaprobativ. Întrucît pasiunile s-au stins în majoritatea cazurilor și au făcut loc unui sentiment general de jenă și amărăciune, dar poate chiar și de speranță pentru partea totuși „bună” a acestei vizite, să-mi fie permis să o situez și să-i comentez consecințele într-o viziune mai largă, a situației istorice, și mai adîncă, a ceea ce se desprinde dincolo de contrarietățile și așteptările de moment ale compatrioților mei.

În ciuda unei desfășurări polițienești fără precedent în istoria noastră — depășind cu mult manevrele în acest sens ale regimului Ceaușescu — și în ciuda modificării traseului inițial și abaterii cortegiului oficial spre zone mai favorabile actualilor noștri guvernanți, temători de unele posibile manifestări la adresa lor, președintele François Mitterrand s-a aflat într-o situație unică, putînd recepta rezerva ba chiar ostilitatea populară. Dar chiar dacă o luăm drept un oarecare „accident”, vizita aceasta nu poate fi desprinsă de atmosfera de confuzie și suspiciune legată de guvernarea noastră și de lunga tradiție a unor „reprezentanți” ai poporului care vorbesc peste capul acestuia și-i tranzacționează interesele și existența cu șefi de state doar problematic echivalenți cu ei. E o situație însă tipică celor care au trăit sub tiranii și pe care poporul francez n-a experimentat-o niciodată, deoarece în cazul lui, chiar și în împrejurările cele mai lamentabile, cum a fost ocupația germană dintre 1940—1944, cei care au reprezentat poporul francez și au vorbit în numele lui au fost personalități reprezentative larg plebiscitate, ba chiar de imensă popularitate precum Mareșalul Petain, nu politicianii filogermani aduși de naziști în furgoanele lor militare și care nici nu cunoșteau mulțumitor limba populației pe care aveau s-o „conducă”. Un francez este înclinat să creadă că omologul său profesional dintr-o țară socialistă este foarte aproape de sine; un primar nu știe că primarul în România e numit de guvern și e un subordonat al prefectului. Sau, ca să mă limitez la profesiunea Dvs., un ambasador occidental ignoră (deși n-ar trebui) că un ambasador român este de fapt un agent al poliției politice secrete, că nu are nici măcar rangul suprem în ierarhia oficinii respective, aceasta fiind condusă de obicei de șeful ambasadei, cînd nu chiar de vîdanjorul ei. Ambasadorul e doar „fațadă”, uneori dintre cele mai arătoase. Așa, ca să mă rezum la un caz care e legat și de problema „francofoniei” pe care Dvs. o atribuiți românilor, țara mea a prezentat ani de-a rîndul în organisme U.N.E.S.C.O. un personaj care vorbea mai bine franceză decît un francez (urmase cîțiva ani Conservatorul de artă dramatică la Paris) și era un intelectual „distins” prin cultură și maniere. A trebuit ca șeful său, generalul de securitate Pașcu, să fugă în Occident și să-l denunțe, ca să se dezvăluie că individul era șeful cu grad de colonel al unui serviciu de dezinformare care falsifică en-fête-uri ale diverselor ambasade occidentale, cărora le trimitea o corespondență postică cu scopuri de diversion.

Persoanele oficiale care vin din Franța trec cu o mare și culpabilă ușurință peste calitatea reală a interlocutorilor lor, pentru că nici n-o bănuiesc; dar nu mai puțin noi românii suntem sensibili la aceste ciudate acte de slugărnicie față de oficialii noștri care în țară sunt cel puțin disprețuiți. Oamenii politici occidentali s-au întrecut în a-l omagia pe Ceaușescu, așa cum în trecut o făcuseră cu Hitler; ei nu-și dădeau seama că gesturile lor (elogii, decorații) care ar putea intra într-o antologie universală a rușinii, nu reprezintă doar o insultă la adresa popoarelor aflate sub stăpînire respectivilor tirani, dar și o insultă la adresa popoarelor pe care le reprezintă și, în genere, a principiilor democrației.

VIOREL CRISTEA: Reamintindu-ți de copilărie

Vizita d-lui François Mitterrand înseamnă punctul cel mai de jos în istoria relațiilor franco-române, deoarece ea a venit să confere prestigiu unei guvernări foarte dubioase, oculte de alți șefi de stat, — oricum am califica-o, nu democratice — și această acțiune trebuie subliniată cu atît mai virtos cu cît între cele două țări ale noastre nu intervenise nici un litigiu, nici o nouă problemă care să justifice această cădere. Pentru cei care cunosc tradițiile de ospitalitate ale poporului român, faptul că președintele vreunei țări a putut fi primit cu rezerve, ostilitate, ba chiar cu insulte este atît de fantastic (pentru cei din generația mea care mai păstrează tradiția francofiliei, de-a dreptul incredibil) încît evenimentul nu trebuie înțeles ca un „accident” oarecare sau ca o gafă politică, ci în profunde ale semnificației. Ceea ce nu s-a întîmplat țării Rusiei, nici lui Mihail Gorbaciov (care numai prietenii ai poporului nostru nu se puteau numi) s-a întîmplat reprezentantului unei țări prietene care venea în tot cazul să ne ajute, indiferent de forma inadecvată în care înțelesese să o facă.

ORICE român care cunoaște istoria patriei sale în ultimii 200 de ani nu poate să nu țină seama de Revoluția franceză și de amplul proces de democratizare care a urmat evenimentelor de după 1789. Căci dacă Revoluția, ea și aventura napoleonică, au fost o catastrofă pentru țara lor de baștină, nici pînă astăzi depășită, pentru o serie de țări din Europa și apoi din America latină ele au constituit un moment epocal, de natură să le încurajeze toate speranțele, — fie și în alt mod decît programul revoluționar francez. Și dacă adevăratele profitoare ale Revoluției franceze au fost țări ca Germania, Elveția, Italia, în estul Europei popoarele „proletare”, de cele mai multe ori trăind subjugate de străini (grecii, polonezii, românii, bulgarii, evreii) au adoptat principiile libertate pe plan național și social, depășind situația din Franța, dar pornind tot de la ea.

Modelul revoluționar francez n-a putut fi adoptat decît în principiu și cu multe acomodări. Spre deosebire de răsturnările sociale pur verticale din țara Dvs., în România, asemeni multor altor țări, revoluționarismul nu e unul de clasă, ci angajează întreaga populație, căci înseși elitele ei erau subjugate sau grav subordonate altora. Transformarea societății a fost asumată de clasa de sus (socială, intelectuală, chiar ecleziastică) care a schimbat totul, inclusiv apartenența la o zonă spirituală, de sus în jos, adică exact invers decît în Franța. Tipul acesta de revoluționarism a determinat întreaga evoluție istorică a popoarelor din Estul Europei, apoi din America latină în secolul XIX, iar în veacul nostru din Asia, din Africa neagră, din

lumea arabă. Și totuși, politologii Dvs. vor să considere experiența franceză ca fiind „clasică”, deși ea, în evoluția timpului, se dovedește a fi fost pe plan mondial mai curînd o excepție, nu lipsită însă de spectaculos și de aspecte tipice oricărui insurecții, apte de a inspira subiecte de literatură și de a intra în imaginarul popular.

În țara noastră momentul revoluționar 1948 care marchează năzuințele unei schimbări mai radicale cu vechiul nostru regim oriental a pornit de la insurecția pariziană împotriva lui Louis-Philippe, dar el a fost înăbușit imediat și nu de „reacțiunea” lăuntrică, ci de armatele a două imperii vecine și despotice. Revoluția noastră democratică eșuată n-a însemnat o întrerupere a modului „de sus” în care se realiza ea în țările românești, dar a avertizat pe cei care voiau să tulburări că acțiunea lor trebuie să urmeze altă cale, evitînd pericolul mortal al unei intervenții din afară. Această cale este tocmai reformismul, adică ceva diametral opus spiritului francez, pentru care ideea de revoluție e tradițională, iar cuvîntul a devenit aproape magic.

Or, în ciuda influenței exterioare, foarte spectaculoase a civilizației franceze, care a fost ușurată de originea comună a celor două limbi și care a devenit sub unele aspecte copleșitoare (franceza jucînd la noi rolul pe care la Dvs. l-a avut latina savantă timp de secole) România și-a consolidat independența, și-a putut afirma personalitatea sub oblăduirea Imperiului german, care a dominat direct sau indirect partea aceasta a Europei între 1871 și 1914. Inclinățiile noastre culturale spre Franța, adoptarea modelului ei ca un factor civilizator s-au menținut sub domnia de extremă și benefică longevitate a unui monarh de origine germană, sprijinit deschis sau indirect de „verii” săi de la Berlin și de la Viena. Oricît de seducător și aparent facil ar fi fost modelul francez, era cu neputință să nu se vadă progresele Germaniei pe toate planurile, care validau o experiență de alt tip decît cea franceză: aceea bazată pe efortul comun, tenace, deloc spectaculos, deși foarte eficient, în contrast perfect cu stilul convulsiv al existenței statului francez care, în decurs de o generație, a trecut de la regimul imperial legitim la o republică radicală, după un scurt intermezzo comunist, păstrînd perspectivele amenințătoare ale restaurării regalității. În timp ce Germania dobîndea încet dar sigur o poziție de hegemonie în Europa, în deplină liniște și cu o precisă conștiință a scopurilor, Franța, putea oferi odată cu secolul nostru o stare conflictuală lăuntrică unică în Europa, pînă într-acolo încît conducătorii ei radicali au adus-o în pragul unui război civil pe motive... religioase!

Între timp, Franța a stabilit o alianță salutară cu vechea ei rivală, Anglia, dar și cu Imperiul țarist, o mare victorie a diplomației ei, de natură să

contracareze pericolul german, dar și să-i alienceze simpatia celor țări care se temeau în egală măsură de pericolul rus. Desigur că un stat nu-și poate orienta politica externă, de care-i depinde fusăși existența, de simpatia sau antipatia unui mic aliat obscur, mai mult potențial decît real, dar din punctul românesc de vedere (ca și a minimei eticii) alianța unei republici cu pretenții democratice cu un imperiu obscurantist și tiranic, dar mai ales animat de mari poftă expansiune directă a mai răcit entuziasmul pentru Franța nu numai al românilor, ci al tuturor popoarelor din Est care aveau motive să se teamă încă din secolul trecut de ceea ce urma să li se împlină după 1945. De aceea, în țara noastră e semnificativ că tocmai acei oameni politici care luptaseră pe barierele pariziene în 1848, ba chiar inițial și împotriva lui Napoleon al III-lea și se întorseseră în țară angajînd țara noastră într-un amplu proces de democratizare, au proiectat și perfectat un tratat cu Imperiul german (1883) de alianță în caz de război, — atît de impopular, deși tot atît de util, încît decenii întregi el a fost ținut secret, nefiind dezvăluit decît primilor miniștri care s-au succedat între timp.

Clauza lui militară, de cobeligeranță în caz că una din părți ar fi atacată, nu a fost aplicată în momentul izbucnirii războiului în 1914; în ciuda scrisorilor ultimative adresate regelui României de Franz Josef și de Wilhelm al II-lea, simpatiile pentru Antanta care s-a angajat mai apoi să satisfacă dorința românilor de a-și realiza unitatea națională, cel puțin în dauna Imperiului Austro-Ungar, determinînd alianța României cu forțele ostile Puterilor Centrale și intrarea în război. A fost o acțiune efectuată în condiții de sinucidere, deoarece armata română nu putea face față războiului mai mult de 2—3 luni fără ca aliații din Vest să-și îndeplinească promisiunea de a ataca pe frontul din Sud, în timp ce Rusia țaristă avea toate motivele să ne vadă zdrobiți, căci nici o clipă ea nu voise să ne aibă parteneri, sprijinirea acțiunilor noastre militare fiind sabotată pînă la nesocotirea propriilor sale interese.

Din fericire, în ciuda înfringerii militare, tratatul de la Versailles a recunoscut drepturile României asupra teritoriilor locuite majoritar de români, noi izbutind să ne realizăm unitatea națională, ceea ce nu ar fi fost posibil dacă Rusia țaristă sau bolșevică s-ar fi aflat la masa tratativelor. A fost un eveniment epocal pentru care românii rămîn îndatorați pe viață Franței și pe care nici un om politic francez nu l-a pus în cauză vreodată, cu excepția d-lui François Mitterrand în alocutiunea domniei sale de la Budapesta de anul trecut și care să sperăm că nu rezumă o opinie politică mai largă în sferele guvernamentale franceze, ci e doar un lapsus linguae.

REALIZAREA unității naționale a schimbat nu numai situația externă a României; ea a silit-o la modificări lăuntrice profunde: a fost făcut un mare pas spre democrație, în care modelul francez, cu toate nepotrivirile lui, a fost din nou admis ca o soluție; în fine, țara noastră s-a integrat prin sistemele de alianțe și prin participarea la organisme internaționale ingenate mai ales de Franța și servind intereselor ambelor țări. Din păcate însă, după 1930, afirmarea din ce în ce mai amenințătoare pe plan internațional a Germaniei naziste și a Rusiei bolșevice a schimbat echilibrul de forțe, reaproprierea dintre Franța și Rusia a refăcut situația din 1914, iar țara noastră s-a văzut prinsă în cleștele unei duble amenințări, în care cea directă și imediată era nu Germania, ca pentru Dvs., ci vecinul nostru uriaș de la răsărit. Cu toate garanțiile formale pe care aliații din Vest le dăduseră României, era din ce în ce mai vădit pentru noi că vom fi sacrificați de dragul unor interese mai mari, ceea ce acordurile de la Munchen au pus în lumină în mod tragic.

Dar încă mai determinant în relațiile româno-franceze a fost nu numai apropierea de Rusia, ci orientarea din ce în ce mai spre „stînga” a electoratului francez, culminînd cu crearea unui guvern de Front popular, adăvărât act de sinucidere a Franței, marcînd o sciziune profundă a țării, care avea să facă din ea o victimă atît de ușoară în confruntarea cu Germa-

LA BUCUREȘTI

nia nazistă. Și, din păcate, orientarea aceasta a continuat și după război; chiar dacă poporul francez a găsit mereu resurse de a respinge în ultimul moment tentața totalitarismului de tip comunist, o bună parte din intelectualitate a intrat singură sub jugul marxismului, — unul dintre cele mai grave fenomene de patologie mentală din istoria modernă, pe care analiștii viitorului îl vor examina cu stupeoare. Intelectualitatea franceză s-a demis din funcția ei tradițională de far al libertății și s-a transformat în slujitoare obedientă și ceva mai sofisticată a unei ideologii aberante, s-a transformat într-o anticameră a tiraniei. „Marxismul” francez nu e însă doar o noapte a spiritului, e avangarda uneori seducătoare prin sinceritatea ei a unei acțiuni politice.

Încît, atunci cînd puținii democrați români care au putut scăpa după război din iadul comunist au căutat refugiu în Franța, ei nu au fost primiți ca strămoșii lor de o țară democratică și liberală, ci au fost categorisiți drept „fasciști” de o intelectualitate care vorbea în numele unei doctrine moarte pe care încerca s-o reînvie doar cu pedantism și subtilitate. Pînă în clipa de față scolastica marxistă (unul dintre fenomenele supreme de imbecilitate intelectuală) stăpînește Universitatea pariziană și e luată încă în serios de largi pături intelectuale.

Și, chiar dacă nu mai e marxistă, ea păstrează sechele persistente în gîndire și în acțiune. În paralel cu marxismul, s-a elaborat (doar influențat de el) tipul bizar al „omului de stînga”, o specie umană specifică unei părți din intelectualitatea occidentală, înecesebi franceză, care e departe de a monopoliza virtuțile adevăratului om al viitorului, cum se crede la Dvs, ba se vede acum că aparține altei sfere intelectuale și scapă definițiilor predominante în țara Dvs. El este complet inapt să înțeleagă ce s-a întîmplat în Europa de Est din momentul în care mîna protectoare a guvernului rus s-a ridicat de pe creștetul atîtor „conducători” aparent consolidați în funcții (de la Honecker la Ceaușescu) ba chiar în amintire (ca Tito) și care au dispărut în neant; aprobatorii sau chiar admiratorii lor din Occident avînd a suporta doar un problematic ridicol care (chiar și în Franța care e o țară atît de plină de spirit) nu ucide.

Exemplul cel mai clar al acestei neînțelegeri îl oferiți chiar Dvs., Domnule Ambasador: cînd ați venit în România, prima declarație pe care ați făcut-o a fost să stabiliți relații între ceea ce numeați Revoluția română și cea franceză de acum 200 de ani. Or, e aici o gravă eroare de apreciere: dincolo de insurecția reală și de focul bengal organizat de acaparatorii puterii, în România a avut loc o mișcare în sens invers față de evenimentele din Franța: a fost o încercare de

RESTAURARE a unui regim politic de care țara noastră mai beneficiase și pe care insurgenții noștri îl păstrasera în minte în mod obscur. Putem vorbi de revoluție în România doar dacă o luăm în accepțiunea latină a termenului (**revolutio**) care e o mișcare circulară, de revenire la un punct inițial. Poporul român încearcă să regăsească o formulă politică pierdută, la elaborarea căreia pe vremuri spiritul francez a jucat un rol major.

POPORUL român are însă nevoie de altceva decît de ajutorul unui președinte „socialist”, însuși acest atribut făcîndu-i oroare, chiar și atunci cînd i se adaugă cel de „francez”, nici de niște oameni politici care visează încă, din Palatul Matignon, la etatizări și egalizare în jos. Anacronismul unei asemenea atitudini se vedește mai ales în contactul cu țările din Estul Europei care știu ce e socialismul și au privit cu consternare, dacă nu cu revoltă, că un popor luminat precum cel francez a votat masiv decenii întregi pentru comunisti și a adus la putere conduceri socialiste. Un popor care se află de sute de ani în elita spirituală a omenirii și a cărui cultură reprezintă o eflorescență supremă a civilizației europene, înclină în politică spre soluții exact contrarii așteptărilor și care în primul rînd tocmai pe el l-ar dezavantaja.

Desigur nu omit tocmai eu, care sunt un om de formație culturală franceză, că țara Dvs. oferă un spectru mult mai larg de opțiuni și că în trecutul ei se găsesc modele de liberalism, democrație, spirit liber și generozitate, esențiale pentru reedificarea actuală a României. Dar nu doar pe aceasta se bazează speranța unor oameni care pot trece dincolo de aparențe. Experiența supremă a societății moderne nu mai e demult Franța, ea s-a mutat în Extremul Occident, dar Franța poate fi un mijlocitor și un catalizator pentru o eventuală sinteză, în cazul popoarelor din Estul Europei, indiferent că ea nu mai e un model operativ, mai ales în domeniul atît de periculos al transformărilor sociale. De o jumătate de veac acestea s-au săvîrșit fără colaborarea Franței care, odată cu idealurile socialiste, s-a blocat înțelegerii lor într-o fundătură a istoriei. Revoluționarismul a luat forme cu totul străine eventualului punct de pornire francez și într-un mod cu totul de neînțeles pentru Dvs., care-l concepeți doar pe verticală. Prima dată a fost foarte curînd după Revoluția de la 1789, cînd în Spania a izbucnit o insurecție anti-franceză ce ieșea din cadrele revoluționarismului Dvs. A doua oară a fost cînd v-ați confruntat cu nazismul german, o formă de revoluționarism care a reprezentat expresia cea mai perfectă a spiritului iacobin, întruparea într-o situație excepțională, prin aderența de jos aproape absolută, a sta-

NICOLAE NICA : Cap de fată

tului națiune. În sfîrșit, ca să mă mențin la un minimum de exemple, a treia experiență dureroasă ați făcut-o în aceeași tragică neînțelegere a revoluționarismului popoarelor din colonii care v-a dus la înfrîngerile din Viet-Nam și Algeria.

Revoluționarismul social va domina în secolul XXI, îmbrăcînd forma națională, orizontală, deci nu va avea același sens ca cel anterior, la sorgintea căruia a stat Revoluția franceză. După părerea mea, secolul XXI va fi dominat de revoluționarismul arab și hispano-american, acesta din urmă afectînd desigur în primul rînd Statele Unite ale Americii, la fel de nepregătite să înțeleagă mișcările populare precumpănitor agrariene, antiindustriale, anticapitaliste, antiyankee înainte de a fi și antieuropene. Și Franța și România vor ajunge fatalmente pe baricada ceaaltă, urmîndu-și destinul european, al unor țări asediate de marea neagră a revoluționarismului care, indiferent de nuanțe, va fi și rasist sau religios. Or, în ciuda situației deplorabile actuale a României, a regimului actual echivoc și cu aderențe moscovite, a debusolării generale, poporul român e unul european și măcar prin numărul locuitorilor de peste 25 de milioane va reprezenta curînd un factor de care trebuie să se țină seama.

Suntem în pragul unui nou mileniu, Domnule Ambasador, și după atîtea convulsii, Europa se află revenită cam la situația de pe vremea lui Carol cel Mare: reconstituită în jurul unui masiv bloc germanic, la sud cu amenințarea sarazină, cu o Iberie ca o marcă îndepărtată, cu Irlanda o avangardă creștină în fața neantului, cu Galia și Britania încă neintegrate, cu o Scîtie nebulosă în Estul în plină prefacere. Adevărata Europă nu s-ar defini decît în integralitatea și varietatea ei, nu în predominanța uneia dintre țări, sau, mai propriu spus, în momentul cînd se va depăși ceea ce pentru Hitler era o axionă: „Germania e Europa și Europa e Germania”. Europa fără Est rămîne doar o alianță temporară.

Oricum, continentul nostru, chiar regăsindu-se pe sine și deci întărit considerabil, va reprezenta o parte „cantitativ” mult minoritară în an-

samblul Lumii viitorului și va urma destinul oricăror minorități superioare înconjurate și rivnite de o masă de oameni ce invocă doar forța, mai ales barbară, a numărului: va deveni în mod fatal ceea ce Dvs. numiți „de dreapta”, fapt ce nu va exclude dinamismul și alte raporturi cu ceilalți decît conflictul armat. „Războaiele” viitorului vor fi de alt tip decît cele de pînă acum și e de presupus că au fost deja configurate de actualul război pe care sunt pe cale să-l cîștige Statele Unite ale Americii împotriva Rusiei. Revoluționarismul va lua arareori forme directe, cum s-a întîmplat imediat după cel de al II-lea război mondial; se va folosi mai ales de forma „infiltrației” care în istoria omenirii a contribuit la distrugerea civilizațiilor tot atît cît acțiunile armate.

Or, în această privință se va petrece cu certitudine un fenomen asupra căruia vreau să închei, arătîndu-vă cît de mult sunt preocupat de soarta Franței și, în același timp, a Europei: Viitorul țării Dvs. depinde și de compoziția actualei imigrații; dacă de teama „concurenței” Dvs. veți persista să îngăduiți intrarea în Franța doar a drojdiei diverselor popoare (în timp ce Statele Unite importă de preferință laureați ai Premiului Nobel) viitorul acesta va fi tare sumbru. Încă de acum se întrevede un grav fenomen de distrugere, sensibil pentru ochiul străinului ca igrasia sau ca lepra; el n-ar putea fi evitat ci doar dirijat și stăpînit.

Or, ne aflăm în fața unui fenomen care se va produce cu certitudine în anii următori: cînd liberalismul se va instala cu adevărat în Rusia, cel puțin 10 milioane de oameni se vor deplasa spre Vest. Să nădăjduim că nu vor ocoli Franța pentru a se duce în America spre fericirea acesteia. Rolul lor va fi tot atît de mare în restructurarea Europei pe cît a fost (cu un plus de incidente nefericite) invazia normanzilor. Franța, o țară care ar putea avea ușor dublul populației actuale, nu trebuie să piardă această șansă extraordinară pe care și-o atrage prin tot ceea ce are mai bun în ea.

Alexandru George

PETRU MIHUȚ : Copii și fluturi primăvara

Dan DAMASCHIN

Apoteoza răului

COMPENDIU

(O prelungă interogație asupra Răului.
Ceașul prielnic erupției malignului în lume.
Timp aflat sub strălucirea Răului absolut.
Zeificarea materiei și uitarea numelor divine
în ajunul unui sfârșit de lume când esența răului transpare mai lesne.
Spiritul malefic își recapătă identitatea.
Infernul ajuns la exprimare.
Un anotimp al rătăcirii, când fiind ființarea întoarce spatele adevărului Ființei
și se abandonează ne-lumii, lipsei de temei ;
durată în care nimic adevărat nu e chemat să se nască.
Desăvârșirea fărădelegii / utopia bunului călău / apoteoza răului.
Dincolo de pesimism și optimism.
Incipit tragoedia).

1.

nicicind nu e prea devreme să te retragi să dispari cu totul
cu cit amuștește gura ta mai degrabă, cu cit marea eclipsă va
zori să-ți ia în stăpînire mințile
cu atît nu va intîrzia să se arate curcubeul de smolă și
impăcarea va fi deplină
orice zăbavă se preschimbă într-un culcuș de zdrențe unde căteava-lupoaică,
remușcarea își alăptează puii.

2.

vrednică de milă îți apare cea mai bună dintre lumi
vrednic de admirat și se infățișează cel care trîntește cu toată
puterea în urma sa ușa ce dă în Hades
ah, cum imi năpădește cerul gurii o vegetație pe care n-aș
fi vrut s-o numesc niciodată

3.

vorbește ca și cum n-ar fi nimeni să te audă
nu te mai gîndi la puțină răstălmăcirii spuselor tale
nu pune la socoteală împlinirea de a fi rău înțeles
sînt rosturi la care nu pot să mă mai întorc / am părăsit tot
ce se putea părăsi
într-o fundătură a destinului pe veci impotmolit
piciorul călcînd mereu alături de punte, acolo unde se așine
gura răului inșetoșată

4.

voi sădi în livada mea arbuști cu ghimpi prelungi
imi voi culca vinele membrelor într-un așternut cu lipitori
voi privi demonul turbării în ochi fără să clipească / socotindu-i irisul
insingerat drept semn auroral.

5.

de mult ai lăsat în urmă punctul din care mai puteai da îndărăt
răspintia din care te mai puteai întoarce

6.

doar călcîiul zeului se desprinde la momentul potrivit de pe
gura vulcanului

7.

incepi să dobindești dreaptă vedere ea te va ajuta să-ți
așezi existența sub zarea nimicniciei

8.

fiecare clipă vine să-mi arate cit de infimă e experiența ce o deții
în cunoașterea Malignului
toate preceptele, proverbele cu care m-am înarmat își vădesc
zădărnicia
la fel de inutile ca sfaturile ce i se dau condamnatului în zorii
dinaintea execuției

9.

oricît s-ar prelungi interogația ta asupra esenței Răului
e ceva ce scapă oricărei puteri de înțelegere ;
smintire întru cele de necuprins.

10.

se accentuează miopia stirpei omenesti dinaintea Ființei

11.

Ma'ignul și-a multiplicat măștile încît e cu neputință să le
mai ții socoteală
și acum se străduiește din răspuțuri să te facă să crezi că a
cumpărat toate sufletele
că nimic nu a rămas imaculat, nepervertit în preajma sa.

12.

el sapă la temelia văzului la rădăcina auzului la obirșia
mirosului
deznoadă legămîntul cu zeii spulberă tabla cu legi parcă ar fi
de promoroacă
asmuște puii de lupoaică să-și sfișie mama poruncește săgeților slobozite
din arc să facă drumul îndărăt
se pune de-a curmezișul traiectoriilor astrilor răstălmăcește
noima oracolelor

13.

două burghiuri cu virful ațîntit în ochii mei își croiesc tunel

14.

(utopia bunului călău)

în singurul coșmar ce îl vizitează
uneltele i se tocesc brusc ori i se prefac de gelatină
moartea subită a torturatului, o rivală ce îi incurcă socotelile,
ii dejoacă planurile îl împiedică în strădania lui de a atinge
perfecțiunea
ceea ce îl mîhnește nespun e atita neînțelegere din partea
victimelor
faptul că ele refuză să participe ca jumătate a unui cuplu
artist la opera sa

(vezi O gramatică a torturii și Incuviințarea propriei aneantizări)

15.

. . . . . înainte de a orbi mai apuci să te oglindești
în masca de mercur a Malignului

16.

. . . . . cel care nu poate egala în strălucire diamantul
năzuiește să-l întrecă în duritate

17.

orele tale despre care nu se știe nimic : cînd te retragi
aproape furișindu-te
în rezervația de vipere ce o tănuiești ca pe un bun
nepretuit
acolo printre innoptate țeste șuierînd resentimente / bale
duhînd a silă și stătută scirbă
îți dobindești anevoios recolta culegi înfime perle ale
esenței răului

18.

. . . . . cei care au făcut din lucrarea lor operă
de distrugere a Ființei

19.

. . . . . sentimentul lipsei de mintuire ce a cuprins
lumea

20.

„încă nu ești pe deplin pregătit să te desprinzi de văzduhul
acesta
sentimentul rupturii de sine încă nu e de-a binelea copt
încă nu ai pierdut totul întreaga avuție de instincte
brațele tale n-au înnotat în magma tuturor deznădejților
încă nu putem sta de vorbă ca doi părtași ai aceluiasi
dezastru”
îmi șuieră ingerul amestecînd compătimire și reproș lăsîndu-mă
în același hal de neajutorare

21.

milă cerșești pentru o agonie mult prelungită
cu fața cufundată în nămol / cu ceafa apăsată de o nicovală
cel care se impacă fără crîcnire cu orice împrejurare / cel
care face elogiul răbdării nețărîmurite
„este un popor cu inima rătăcită” psalmodiază deznădejdea mea
preschimbată în rugăciune :
„O, Virgo, miserere mei, miserere meorum”.

22.

mărturisește-ți neputința de a te mintui pe tine însuși și
cele din preajma ta :
numai pricină de cruntă dezamăgire pot să fiu nimic altceva
toate iluziile legate de harul meu se spulberă una cite una
curată smintire imi pare miza voastră pe un destin mie
însumi nelămurit
nu vă pot incredința nici măcar simulacrul unui mesaj în care
ați crezut pînă în ultima clipă
în locul predicii ce o așteptați vă voi propovădui devenirea
întru nimicnicie.

Spiritul critic

„**S**PIRIT CRITIC“ este un pleonasm, iar „spirit apologetic“ este o contradicție. Apologia este o pervertire a spiritului, cind nu este o critică indirectă a realității.

Spiritul, înțeles ca simțire gândită, ca suflet trecut prin minte, este, prin el însuși, un act de opoziție, de distanțare, de împotrivire. Gîndind, oamenii își amină reacția spontană pentru a o căuta pe cea mai potrivită împrejurărilor. „În această noțiune de întîrziere stă tot specificul său diferențial în comparație cu impulsivitatea nestăpînită a psihologiei animale“, scria Mihai Ralea, în **Explicarea omului**, referindu-se la distincția dintre om și necuvîntătoare. Acordul se iveauă ori înainte de gîndire, ca adeviune emoțională, ori după gîndire, ca aprobare rațională. Gîndirea, ca atare, este un refuz. Prin gîndire, omul refuză limitele ogîndirii senzoriale a individului și prezentului, încercînd să descopere esențialul și să anticipizeze viitorul, el refuză să se supună forțelor ruinătoare ale naturii dinlăuntrul și din afara lui, inventînd mijloace mereu mai perfecționate de strînire a realului, refuză să se oprească la cunoștințele și succesele dobîndite, luptînd împotriva prejudecăților și banalităților, care năpădesc gîndirea și frînează dezvoltarea culturii. „Propriu omului este de a opune acestei realități un «nu» energetic“ (Max Scheler, **L'homme dans le monde**).

Spiritul este, mai presus de toate, un act de negare. În relațiile cu mediul, primul cuvînt social folosit de copil este „nu“. (Gerges Dubal, în **Verité**, vol I, Paris, 1965)

Spiritul critic este „feed-back-ul“ prin care se dezvoltă democrațiile. Omul a fost izgonit din paradis deoarece a încălcat interdicția de a gîndi. Gîndirea este răzvrătire „luciferică“ împotriva supunerii paradisiace. În geneza omului, gîndirea este într-adevăr „originară“, dar nu este un „păcat“, ci o virtute. Istoria omului n-a început în paradis, ci odată cu pierderea paradisului. Antropoidul s-a transformat în om abia cînd a devenit capabil să-și folosească gura nu numai pentru a consuma natura, ci și pentru a o contrazice. Prin originea și esența ei, gîndirea este permanent eretică. Ea apare ca cea mai înaltă formă de manifestare a nemulțumirii omului față de lumea în care trăiește. „Comparat cu animalul, care spune totdeauna da realității ca atare, chiar cînd îi stîrînește aversiune și fuge de ea, omul este ființa care poate spune nu, ascetul vieții și, față de tot ce nu este decît realitate, protestant etern“ (Max Scheler, op. cit.).

Gîndirea este activitatea pornită de procesul prin care vorbirea, distingînd subiectul de obiect, deosebește și asemănuiește, analizează și sintetizează, abstractizează și generalizează experiențele perceptuale și emoționale, structurîndu-le în

formele logice ale denotației și formele stilistice ale conotației. Deși produsă de vorbire, gîndirea nu poate fi redusă la vorbire, de vreme ce înțelesul aceluiași cuvînt continuă să evolueze de la general la universal, de la propriu la figurat, de la pozitiv la peiorativ, putînd trece, prin traducere, dintr-o limbă în alta. Numai în măsura în care gîndirea are o anumită autonomie față de vorbirea care o face posibilă se poate explica existența sinonimelor și omonimelor, altfel spus, a unor cuvînte diferite fonetic și asemănătoare semantic sau asemănătoare fonetic și diferite semantic. Gîndirea nici nu se confundă cu vorbirea și nici nu este independentă de vorbire, ci nu poate să aibă față de vorbire decît o autonomie mai mică la începutul culturii și din ce în ce mai mare în decursul istoriei.

Nici gîndirea nu e sclava limbajului, nici limbajul nu este o piedică în calea gîndirii. Cine crede că am gîndi mai slobod fără limbaj, presupune că pasărea ar zbura mai lesne fără rezistența aerului...

Tot atît de inacceptabilă este și teoria lui Heidegger, potrivit căruia, pentru a ne apropia de adevărul existenței, trebuie să înțelegem gîndirea din drumul care a dus-o de la trăirea la logică și s-o readucem în preajma „grijii“ care ne dezvăluie faptul că sintem „aruncați“ într-o lume fără nici o noimă. După ce regretă că „gîndirea asupra gîndirii se desfășoară în Occident ca logică“, Heidegger susține că „ansamblul marii gîndirii, Aristotel inclusiv, gîndește fără concepte. Oare gîndește ea din această pricină fără exactitate și fără precizie? Nu, dimpotrivă; ea gîndește direct lucrurile“. Pentru Heidegger, gîndirea nu este o înțelegere conceptuală a realului, ci o întuire a Neantului atunci cînd „spaima ne taie vorba“. Întreaga operă a lui Heidegger este străbătută de nostalgia începutului, în care logosul nu se desprinsese încă din mit, în care conceptul nu ieșise încă din metaforă, în care denotația rațională nu se diferențiasse încă de conotația stilistică, în care particularitatea tribală era mai importantă decît universalitatea umană. „Însăși ideea «Logicii» se dizolvă în virtutea unei interogări mai originare“. Așa a ajuns Heidegger la convingerea că oricine începe să gîndească autentic gîndește nemțește...

Nu spunea și Nae Ionescu că nu se poate gîndi cu adevărat decît „cu picioarele bine înfipite în gîlia străbună“? Însă gîndirea, prin tendința ei de a anticipa, are de-aface mai mult cu timpul istoric, care îi apropie pe oameni, decît cu spațiul geografic, care-i separă.

Într-adevăr, gîndirea nu se reduce la denotația ei rațională și general-umană, ci cuprinde și o conotație stilistică, particular națională, de vreme ce se formează și se dezvoltă inevitabil și încă multă vreme într-o anumită limbă națională. Însă valoarea conotației crește odată cu

GHEORGHE CIOBANU : Strugurele uriaș

înălțarea denotației. Cel puțin în artă și filosofie, dacă nu și în știință. Tragedia lui Blaga „Meșterul Manole“ este mai pătrunzătoare decît legenda populară care a inspirat-o. Hegel e mai persuasiv decît Heraclit, Enescu e mai percutant decît Barbu Lăutaru, Spinoza e mai convingător decît Pentateucul.

„Cetînd Etica lui Spinoza — scria D.D. Roșca în **Puncte de sprijin** — cine n-a simțit lirismul stăpînit care se ascunde în dosul silogismelor aride ale inteligenței celei mai insetate de nemărginire pe care au produs-o vremurile moderne?“

Afectivitatea contribuie la dezvoltarea gîndirii nu prin inundarea rațiunii, ci prin însuflețirea ei: nemulțumirea omului față de rezistența lumii a contribuit din plin la constituirea conceptelor de „obiect“ și „subiect“, după cum frica de necunoscut a îndreptat gîndirea spre ideea de „tabu“, mai tirziu, de „zeu“ și, în cele din urmă, de „Dumnezeu“.

„Orice conștiință are temelul într-o suferință și gradele superioare ale conștiinței purced toate dintr-o mai mare suferință“ (M. Scheler, op. cit.). Afectivitatea participă și la formarea categoriilor filosofice. „Faptul că tendințele noastre sint totdeauna mai mult nesatisfăcute decît împlinite explică faptul, la început straniu, că, în intuiția naturală a lumii, spațiul și timpul apar omului ca forme vide, care premerg tuturor lucrurilor“ (ibid.). Cu alte vorbe, vidul infinit al spațiului și timpul este proiectarea în afară a vidului afectiv resimțit înăuntru. Ca și cum un gol ar putea să existe independent de existența lucrurilor, așa cum există o dorință nesatisfăcută.

Datorită tensiunii ei critice, gîndirea nu suportă nici o limită. Numai că, deși nu există o limită eternă și definitivă care o desparte de adevărul absolut, etern va exista o limită istorică pe care se va strădui să-o depășească. Și deoarece adevărul absolut nu există nicăieri, ci se formează din sirul nesfîrșit al adevărilor relative, a încerca să-l cunoști dintr-o dată este o atitudine absurdă, care a dus la apariția succesivă a diverselor dogmatisme. Adversarul oricărui dogmatism este tim-

pul, pe care încearcă să-l închidă într-un sistem de concepte pentru a-l eterniza. „Rațiunea se idolatrizează pe sine însuși, pentru că este voința noastră de a supraviețui prin cel mai eficace dintre uneltele noastre: abstracția“ (Manuel de Dieguez, **La raison, l'orthodoxie et le sàcere**, în „Esprit“, nr. 10, 1985).

În frica ancestrală de nou, de diferit, de individual, de schimbare, de surpriză rezidă și credința în superioritatea eternității față de vremelnice. Abstracția, prin stabilitatea ei, satisface nevoia noastră de permanență, de nemurire, de absolut. Și pentru că n-aveau unde să găsească absolutul, oamenii l-au imaginat după „chipul și asemănarea“ puterilor de care se temeau: cerul, pămîntul, animalele, dar, mai ales, stăpînii. Va trece însă multă vreme pînă cînd miturile vor deveni categorii filosofice ca spirit și materie, esență și fenomen, cauză și efect, iar oamenii vor înțelege că stabilitatea nu este mai esențială decît mișcarea, că tradiția nu este mai valoroasă decît inovația, că disciplina nu este mai binefăcătoare decît critica.

Lipsa spiritului critic deosebește defnitiv o „mașină de gîndit“ de gîndirea umană. Nu există mașini „gînditoare“, ci doar mașini „de gîndit“, ca instrumente ale gîndirii umane, singura creatoare, capabilă să dea mai mult decît primește, deoarece numai ea poate să transforme o nouă experiență într-o idee nouă, numai ea poate să spună NU! Ingrijorător este deci nu că mașinile vor ajunge să gîndească mai bine decît oamenii, ci că oamenii vor ajunge, sub presiunea unui totalitarism tehnocratic, să gîndească mai puțin eficient decît mașinile, deși la fel de supuși.

Dacă „refuzul pindește eroarea așa cum pisica pindește șoarecele“ (Ed. Morot-Sir, **La pensée negative**), atunci trebuie admis că „gîndirea nu poate gîndi altfel decît prin opoziție și în aceasta constă obligația intelectuală prin excelență...“ (ibid.). Nici o societate nu-și poate regla înaintarea fără nu-urile intelectualității sale. Tensiunea critică și creatoare a gîndirii este cea mai înaltă formă de opoziție la banalizarea informației și la creșterea entropiei culturale. Principala opoziție care mișcă istoria se află între personalitățile critice și creatoare, nu între naționalitățile producătoare și consumatoare. „Spiritul național e un impuls, nu un scop“, deoarece „adevărul e unic; limbajele pot fi diferite“ (Mircea Florian, **Reconstrucție filosofică**). Prin geniile sale, cultura înaintează de la național la universal-uman.

Henri Wald

CORNELIA CIOBANU : Bunicul meu

MIC DICȚIONAR

LADA DE GUNOI. Lada de gunoi a istoriei! Teribila metaforă mi-a înginat copilăria, adolescența și tinerețea, adică partea cea mai receptivă a vieții, înfigîndu-mi-se în conștiință cu tăria unui cui bine bătut. De cite ori o aud, o înfiorare diacronică mă furnică și astăzi din creștet pînă-n tălpi; virful ciului mi-a atîns, probabil, subconștientul.

Născută din frazele bîcuitoare ale lui Lenin, „lada de gunoi“ a trecut apoi în arsenalul amenințărilor curente din tratatul scurt de istorie a partidului, a trecut în discursurile urmașilor și imitatorilor lui Lenin, ba chiar și în literatură; ultimele fraze ale romanului lui Gorki **Viața lui Klim Samghin** aruncau pe detestatul erou al cărții într-o „lada de gunoi“ aproape concretă, transformînd ființa umană care, spre nefericirea ei, nu înțelăsese importanța socialismului, într-un „sac de oase“ (citad din întemeietorul realismului socialist).

Dincolo de înfiorarea pe care, fără îndoială, contase autorul ei, metafora mi-a stîrnit, chiar de la primul contact, unele nedumeriri: dacă în „lada de gunoi a istoriei“ vor merge capitalismul, dușmanii de toate felurile ai socialismului (de la fasciști la social-democrați), instituția regalității, arta pentru artă, religia, etica tradițională ba chiar și comuniștii care certîndu-se imprudent cu șeful lor suprem, s-au trezit în fața plutoanelor de execuție — dacă, în faimoasa „ladă“, nimeresc deci toți negativii

atunci unde ajung pozitivii? Are istoria și compartimente privilegiate, situate în cu totul altă parte decît pubelele? Sau poate că socialismul și comunismul vor fi vesnice, adică nu vor intra niciodată în istorie?

O voce (posibil perversă) emanînd fără îndoială din cunoscuta „ladă“) mi-a șoptit însă dintotdeauna că ceva nu-i în regulă cu acest raționament și că sperietoarea lăzii de gunoi ar putea să fie pînă la urmă o farsă. Nu-l citisem pe Max Weber — nici nu știam că existase Max Weber —, dar argumentul cu cele două istorii, una plină de gunoale, alta de-a dreptul serafică, mi s-a părut falacios dintru început. Prea semăna cu infernul și paradisul descrise într-o doctrină cu care de altfel socialismul n-avea nimic a face și pe care ar fi vrut-o aruncată de mult în fundul coșului temut.

Astăzi știu că istoria — din fericire sau din nefericire — posedă propriile ei criterii de selecție, ce vor rămîne pentru oameni în eternitate obscure; și mai știu că, material vorbind, către aceeași „ladă“ merge toată umanitatea indiferent de opțiuni politice sau de idealuri economice. Tot ceea ce supraviețuiește imperiilor sint cîteva versuri, cîteva sentenții morale sau vreo sculptură pe jumătate mutilată. Din oricare civilizație perfect constituită, planificată pentru o mie de ani, se salvează un mic fragment de superfluu.

Habent sua fata metaphorae, iar cea a „lăzii de gunoi“ nu face excep-

ție. Conform programului științific riguros stabilit de mintea genială a lui Lenin și a urmașilor lui, ar fi trebuit să ne aflăm, în anul 1991, chiar în mijlocul „societății socialiste multilateral dezvoltate“ sau la începutul „visului de aur al omenirii, comunismul“. Or, se întîmplă că omenirea nici măcar n-a adormit pentru a visa acel vis salvator, dimpotrivă, se află mai trează decît oricînd. Dovadă că e așa — la Varșovia, Budapesta, București, Tirana, Vilnius sau Tbilisi, statuile lui Lenin se prăbușesc de pe soclurile lor — cum s-o spun mai delicat? — direct în... „lada de gunoi a istoriei“. Nu numai că sint smulse din pietre și aruncate la deseuri pentru a deveni cel mai concret gunoi cu putință: dar se pare că înșisi locuitorii Leningradului, sîtuji de a fi numiți „leningrădeni“, preferă postura înfînit mai nobilă de cetățeni ai Sankt-Petersburgului. Că „lada de gunoi a istoriei“ s-a deschis pentru a-și primi în ea inventatorul — iată încă unul din paradoxele muzei Clio, care, hotărît lucrul, s-a decis, încă de la începutul timpurilor, să adopte comportamentul paradoxal.

Morala? Nu-i bine să vorbești prea mult despre „lada de gunoi a istoriei“ și să ameninți cu ea pe toată lumea, pentru că risți să ajungi acolo mult mai repede decît s-ar fi crezut. Și fără să te fi împins nimeni!

Mihai Zamfir

Un geniu al chibzuinței (II)

ACESTE sînt, în fond, și ideile reformistului Kogălniceanu. El a lăpădat stralele asiaticiste, pe care le purta în adolescență, a combătut aristocrația meritului, a devenit el însuși proprietar de fabrică de postavuri și proprietarul unei flote (formată, e drept, din două șleperi), a susținut introducerea tiparului și a vaporului, dar, cînd este vorba de duhul național, Kogălniceanu apără tradițiile, vechea spiritualitate „cultul țării noastre”, într-un cuvînt, „consolidarea naționalității române”. Faptul se vede bine în articolele lui de direcție. Sînt prea cunoscute Introducția lui la Dacia Literară din 1840, introducția la Arhiva românească, cuvîntul introductiv la Cursul de istorie națională (1843), prefața la Letopisețele Țării Moldovei și celelalte scrieri și discursuri pentru a mai fi analizate acum. Au devenit, de un secol și jumătate, bunuri de manual școlar. Să amintim numai două-trei idei care le străbat și se repetă, după aceea, în mai toate intervențiile parlamentare și academice ale acestui spirit moderat, creatorul doctrinei istorice și organiciste... Kogălniceanu vrea, se știe, o literatură originală, inspirată de istoria, obiceiurile, moravurile și privilegiile țărilor românești... Vituperează **durul imitației** („manie primejdioasă pentru că omorî în noi duhul național”) și pe cei care citează doar autorii străini și disprețuiesc pe scriitorii români. Această poziție, indiscutabilă, necesară la 1840, a devenit mai tîrziu punctul de rezim al localiştilor noștri. Parele cu ideea de a crea o literatură națională, Kogălniceanu recomandă introducerea spiritului critic. Trebuie să-i fim recunoscători omului temperat, initiatorului reformelor graduale și blînde ca, fundamentînd cultura națională, n-a gîndit-o în afara spiritului critic, definit în termeni morali: abia în altă epocă, prin Maiorescu, critica va fi înțeleasă ca o expresie a esteticii generale și în limitele autonomiei valorilor artistice. Codul moral stabilit de Kogălniceanu în Introducția la Dacia Literară și în Programul ziarului Steaua Dunării este și azi valabil. Îl vor reformula, dealtmin-țeri, și Ibrăileanu, și Lovinescu, și G. Călinescu...: critica să fie nepărtinitoare, adică obiectivă, să fie supravegheată de legea morală („noi ne vom alege ca morală să fie puritatea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urciune izgonită”), să evite arbitrarul, atacul la persoană. O propoziție din 1840 a devenit celebră și, orice critică română autentică, o are sau ar trebui s-o aibă mereu sub ochi: „Vom critica cartea, iar nu persoana”. Idee care va fi reluată în 1855: „persoana autorului va fi puritatea sacră pentru noi, dar opera, fiind a publicului, va fi și a noastră; supunînd scrierile noastre la apreciația altora, și aceasta fără restricție, vom judeca și noi scrierile altora, căci critica s-a făcut neapărată mai ales în timpul de față, cînd limba românească este răstîgînată pe fel de fel de cruci, stropită prin fel de fel de sisteme, întunecată, prin fel de fel de ortografii, unele mai absurde decît altele...”

CRITICĂ literară propriu-zisă Kogălniceanu n-a făcut decît rare ocazii. Cea mai elocventă, pentru spiritul său, este *Viata lui A. Hrisoverghi* (1843), o „eschisă” biografică presărată cu reflecții morale și cu judecăți critice destul de severe, deși poetul îi este simpatice și destinul lui tragic îl coplescește. Articolul critic este pentru Kogălniceanu un prilej de a repeta fan-

tasmele și principiile sale. Nu ezită să le introducă: vorbește și aici despre necesitatea de a crea o literatură națională, despre păcatul traducerilor proaste, despre mania imitațiilor... Nouă este, în eschisa citată, ironizarea mitologismului în poezie, moda — după vorba lui — a „mitologiei păraginite”: „la fiește-care rînd a compunerilor din vremea aceea nu găsești decît muze și iar muze”. Nu trece neobservat, apoi, darul de portretist al îndrumătorului... Iată chipul acestui tînar mort la 26 de ani ca André Chenier: „Așa muri, de abia 26 de ani, acest tînar favorit a muzelor, rădicat prea devreme veacului, pre care, negreșit că viind dintr-o vîrstă mai coaptă, l-ar fi îmbogățit și strălucit cu producțiile genului său. El era de o talie naltă, bine proporționată; figura sa smolită era frumoasă și bărbătească; fizionomia sa atît de expresivă, incît dacă o vedea cineva o dată, nu o mai putea uita; înfășoșarea sa era slobodă și plăcută. Înșușirile inimii nu-l erau în nimic mai jos decît ale trupului. Patria o iubea mai mult decît viața; ideile sale erau libere și potrivite cu veacul; prejudecățile nu l-au avut niciodată de partizan. Suflul său era îndurător și deschis la toate întipărirea nobile; și pentru prietenii săi el era de miere, cum zice un proverb românesc. Părerile noastre de rău că l-am pierdut, cu atîta treabie să fie mai mari, cu cit vedem în ce lipsă se află patria noastră de barbați cu înșușirile lui”.

Că tînarul moldovan, pe care tatăl îl trimisese în străinătate să învețe „mătă-săria, răchieria și creșterea oilor spaniolești”, avea simț epic, nu mai încapă îndoială. Dovadă fragmentele de roman, notele lui de călătorie (îndeosebi cele din Spania), tablourile de epocă și fiziologice, scrierile istorice și discursurile lui colorate, cu propoziții memorabile. Cîteva lucruri sar în ochi cînd le citești azi. Artă digresivă, de pildă, o anumită pedanterie în descrierea salo-nului (toposul ficțiunilor sale), plăcerea de a face clasificări morale, ironia fină a omului instruit care amestecă literatura cu viața. Autorul *Iluziilor pierdute* și al *Tăinele inimii* citează în text pe Hugo, Lamartine, Balzac, pe Madame de Staël și pe eroii pastoraliei lui Florian. Personajele sale se îndrăgostesc citind împreună pe Fenelon. Naratorul, care are 14 ani, îl spune Nicetei „ma Calypso”, iar Niceta îl răspunde cu glas dulce ca zeiful „mon Télémaque”. Naratorul, care este totodată și personajul povestirii, are preocupări literare și jură pe ideea de autenticitate. E drept c-o face într-un chip umoristic: „și să n-am parte de nimic, să nu găsesc niciodată scaun la teatru, capul să nu mi se rezime niciodată de sinul unei femei, să nu-mi vie niciodată droșca la deal, unde șed [...], vinatul să nu lasă niciodată înaintea puștii mele — dacă tot ce spun îi adevărat, sau nu-i adevărat”. Cînd se apucă să-și povestească prima experiență erotică, naratorul și-a pierdut toate iluziile, inclusiv pe cele literare. Este un dezamăgit din familia romanticilor... Omul însă care are o ironie ocrotitoare și o plăcere, iarăși salvatoare, pentru a observa și judeca moravurile contemporanilor... În *Tăinele inimii* apare, mai pregnant, știința digresivii ideologice și morale. Naratorul lui Kogălniceanu les des din „șirul romanticilor”, fac teorii despre mersul civilizației la români, critică proasta stare a lucrurilor, aduc programe noi și nu uită (aceasta este bucuria mare a spiritului în sec. al XIX-lea) să analizeze mentalitățile... Limbajul lor,

azi învechit, arată o subtilitate extraordinară a gîndirii și bucuria spiritului creator...

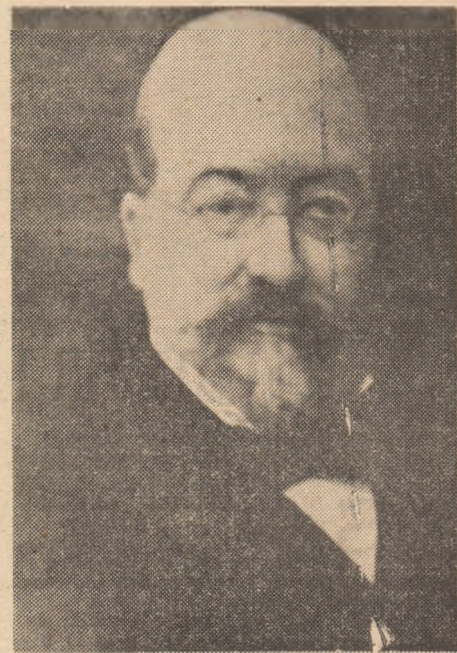
NE REGĂSIM, pe amîndouă, și în însemnările de călătorie în Spania... Aici se vede mai bine ce moralist fin este, ce ochi agere are și ce om fără prejudecăți este Kogălniceanu. Laudă pe spanioli, dar de la primele rînduri ale memorialului se vaită de lipsa lor de confort. Admiră virtuțile, dar călătorul, coborît din patriarhală Moldovă, este mirat că, de frica păsărilor, spaniolii au distrus copacii („singurile păseri ce am văzut în vreme de șese luni la Madrid și în toate excursiile mele prinprejur era cîteva vrăbii și cîte o mierlă”). Andaluzii au reputația de a fi fanfaroni, ca și focșenienii noștri. Spaniolii, în genere, iubesc titlurile și suferă de fudulie, lucru care nu se întîmplă la români... Apoi, în Spania „îndeobște, toți nu fac nimic”, sînt fataliști și neingrijiiți și toate acestea, zice Kogălniceanu, vin de la climă, căci clima influențează caracterul omului. Omul hispanic suferă mai ales de orgoliu. Chiar în mizerie el este mîndru: „în Spania, zdrențele nu sînt rușinoase”. Călătorul moldovean suferă de căldură și i se pare că în Spania „toată populația este împlîntată într-o imensă hornăitură”. Căldura nesuferită nu-l împiedică însă să privească și să admire pe aleile Pradului femeile frumoase „cu părul gol, cu mantii subțiri ca mreaja paingului”. Dar mai este ceva ce întristează pe călător: „politică ticăloasă și pătimașă (care) absoarbe tot, o politică de recriminații”...

POST-SCRIPTUM

ÎN articolul *Sine ira...* („România literară”, 13 iunie a.c.) dl. Dan Deșliu îmi obiectează pe lingă altele că n-am citat corect vorbele sceptice ale lui Paul Valéry despre politică (arta care-l împiedică pe oameni să se ocupe de interesele lor). „Mă bate gîndul — absurd, firește — zice ironic dl. Dan Deșliu — că dl. Eugen Simion va fi avut în față un text schilodit, cine știe de cine și cu ce intenție — căci iată cum sună exact (cf. *Pléiade, Oeuvres*, II, 1962) reflecția la care presupun că se referă d-sa... Și d-sa dă citatul cel bun din care rezultă că, după ce a fost ceea ce a fost, politica a devenit într-o fază ulterioară, arta de a-i obliga pe oameni să decidă asupra a ceea ce ei nu înțeleg”. După ce face această confruntare, dl. Dan Deșliu întrebă retoric: „Nu vi se pare că e ușor diferit de ceea ce crede a ști, despre el și din el [despre Paul Valéry, n.n. E.S.], dl. Eugen Simion?”

Bănuiesc cum i se pare d-lui Dan Deșliu, dar trebuie să-i spun că mie nu mi se pare deloc și iată de ce: propoziția din Valéry (citată de mine din memorie) există ca atare în *Cahiers* (II, p. 1451, Editions Gallimard 1974); iată-o: „la politique est l'art d'empêcher les gens de se mêler de ce qui les regarde” — și ea este din 1909—1910; mai tîrziu a fost reluată în *Rhumbs, Tel Quel* și, cum se întîmplă adesea la Valéry, ideea este însoțită de alte nuanțe, conotații...

Cum rămîne atunci cu bănuiala d-lui Dan Deșliu despre „textul schilodit” cine știe de cine și cu ce intenție, text pe care l-aș fi avut eu în față cînd m-am apucat să polemizez cu domnii G. Dimisianu și Alex. Ștefănescu în legătură cu relația dintre politică și cultură? Rămîne așa cum zice dl. Dan Deșliu: un gînd absurd... Și, pentru a-l convinge că este așa cum cred eu, voi da în continua-

și, ajungînd la acest punct, moralistul Kogălniceanu accelerează ritmul frazelor și încheie spunînd, cu gîndul desigur și la năravurile din țara lui, că nădejdea toată este în norod... Din aceste scurte însemnări se poate deduce că cei mai buni călători români (buni pentru literatură) sînt moraliştilor... Iar moraliştilor sînt, îndeobște, spirite cîrtoare, ironice. Știu să vadă și știu să judece ceea ce văd...

re alte reflecții ale lui Valéry despre politică, în speranța că dl. Dan Deșliu, interesat atît de mult de politica activă, va avea răgazul necesar pentru a medita și la politica spiritului. Încep printr-o însemnare din 1941: „la politique est le produit le plus ignoble et le plus néfaste de l'existence des sociétés humaines [...] C'est une triste nécessité...”. O notă din 1930—1931: „La politique, comme occupation habituelle, abruti l'homme...”. În 1928 Valéry scrie despre partidele politice: „urâsc partidele — ele impun oamenilor o simplificare atît de grosolană”... sau în 1916: „Ceea ce este ignobil în politică este perpetua ambiguitate a cuvintelor și a doctinelor...”. În fine, Valéry crede că prea multă politică strică: „L'Etat meurt par la «politique» comme la religion par la théologie...”. Observația este din 1903—1905. Opinia mea politică? — se întreabă în 1934 esteticianul. Și răspunsul: „de dreapta din instinct, de stînga prin spirit; de dreapta în mijlocul celor de stînga, și de stînga în mijlocul celor de dreapta...” (vezi *Cahiers*, II, pag. 1447—1555).

Ce voiam și ce voiesc, în continuare, să dovedesc citînd pe scepticul Valéry? Un fapt de ordinul evidentelor: că sînt mari spirite în cultură care nu pun mare preț pe politică și nu consideră politica o valoare fundamentală în societate. Este punctul lor de vedere. Mai mult: este dreptul lor. Chiar și dreptul de a greși: de a rămîne închiși, vorba colegului meu G.D. — în „țarcul apolitismului...”. Ni-meni, după cite știu, nu l-a suspectat pe Valéry de trădare din cauza scepticismului său politic și nu l-a pus în discuție buna credință numai pentru faptul că în 1941 considera că politica este un produs ignobil și nefast... Oricum, nu s-a dovedit nici pînă azi că poetul a fost plătit de guvern ca să susțină că un stat poate să moară de prea multă politică...

E.S.

Mihail Kogălniceanu — colecționar de artă

IN TESTAMENTUL olograf conceput în casa de sănătate a fraților ospitalieri de Saint Jean de Dieune din strada Oudinot A 19 din Paris, la 16/28 iunie 1891, M. Kogălniceanu lăsa cu limba de moarte urmașilor săi ca în-țreaga avere mișcătoare din Șoseaua Kiseleff, compusă dintr-un muzeu și trei rînduri de case ce adăposteau tablourile și obiectele sale de artă cumpărate cu multe sacrificii, să fie propuse spre cumpărare de către guvernul României pentru muzeul de antichități, chiar cu jumătate din valoarea lor, pentru a rămîne în țară și a nu se risipi la deosebiri cumpărători. Destinul tablourilor și al obiectelor de artă a făcut ca cea mai mare parte dintre ele să fie achiziționate la vremea aceea de Muzeul de Antichități de sub conducerea lui Grigore Tocilescu și o alta de Fundația regală Carol I pentru vîntoarea colecție de la Peș și de la Palatul regal. Din păcate s-au risipit multe și la diferiți cumpărători din străinătate. Multe muzee din Europa, ca și colecții particulare, numără în patrimoniile lor și tablouri și obiecte de artă ce i-au aparținut lui Mihail Kogălniceanu. Voi menționa numai unul, aflat la Muzeul

din Budapesta. Înfrîșindu-l pe Mihail Kogălniceanu la vîrstă maturității, executat de Mișu Pop de Szatmari. O mare parte dintre tablouri se mai află și în colecțiile Muzeului de Artă al României. G. Călinescu îl numea pe Kogălniceanu „iubitor de fast”, și-i enumera tablourile luate „în parte pe datorie”: Rubens, Boucher, J. Tiepolo, Breughel, Bellini, Francia, Tiziano, Tintoretto, Veronese, Guido Reni, Guercino, Franz Hals, Van Dyck, Poussin, Mignard, Fragonard, Greuze, întrebîndu-se dacă erau originale. La această întrebare, răspunsul documentelor de arhivă păstrate de familie este convingător și transant: erau originale și aveau „dosare” de înmatriculare în cataloagele colecțiilor din care proveneau. Cercetările ne-au dus la aceste concluzii. Avea angajați achizițitori, oameni de specialitate: G. Steriade, viitorul custode de la Muzeul „Theodor Aman”, G. Căttulescu, Iancu Bălășescu. Scrierile rămase de la el, ca și de la bancherii ce-l creditau achizițiile, sînt edificatoare. Ele se află în patrimoniul Muzeului Literarului Române. Provin din diverse perioade, mai cu seamă din timpul cît a fost ministru de externe, ministru de interne, deputat și senator pe timpul

regelui Carol I. Alături de acestea se află și listele obiectelor de artă și tablourilor, care numără peste 400. Impresionant este interesul pentru epigrafiile găsite pe teritoriul românesc, pentru frescele din biserici și mănăstiri, mai cu seamă cele din Basarabia și Bucovina. Ele satisfăceau idealul istoric al artei, programat de colecționar. Cunoașterea muzeelor europene, a colecțiilor regale, gustul său artistic ca și încredințarea achizițiilor unor specialiști l-au dus la o riguroasă sistematizare și organizare a galeriei pe tipuri de stiluri, de școli, de activități artistice. Cunoașterea normelor de clarificare în vederea aprecierii unei lucrări de artă ca și alegerea ei, chiar după enumerarea acestor nume mari din pictura universală justifică o concepție filozofică asupra vieții și asupra creației artistice. Sînt numeroase referințele despre artă și despre muzee în notele de călătorie publicate în seria de *Opere*. Îl putem numi pe Mihail Kogălniceanu primul istoric și critic de artă român, care a considerat liniile de dezvoltare ale culturii europene prin cele ale vechii culturi orientale, trecînd mai întîi prin lumea greco-romană, la Renaștere și apoi la pe-

rioadă modernă. Înțelegerea și interpretarea operelor de artă aflate de exemplu în Muzeul Prado din Madrid depășesc simpla contemplare, devenind participant activ la existența lor. Reflecțiile cărturarului nostru ne-au dus cu gîndul la cuvintele lui Montaigne, care constata că „cîtorul găsește adesea în scrierile altora alte calități decît acelea pe care însuși autorul le-a avut în vedere și, prin aceasta, îmbogățește sensul și expresia acestora”. Astfel trebuie înțeleasă și părerea răspîndită printre artiștii că privitorul desăvîrșește tabloul.

Muzeul lui M. Kogălniceanu număra și descoperiri arheologice de o mare importanță. Casa cu coloane grecești de la șosea accentua impresia de mișcare, pe care o făcea compoziția arhitectonică, întocmai coloanelor cretane. Vasele cretane, în forma unor potire, cu pereții subțiri, vasele minoene din al doilea mileniu î.chr. aparținînd stilului Camareas, pictate în două culori au fost alese pentru armonia dintre obiect și decorație.

Casele (trei rînduri), opt camere, ghetăria, șopronul de patru trăsuri, grajdul de patru cai, parcul cu mai multe pavilioane, statuile, puțul cu pompă, grădina cu pomi fructiferi și legume, care au fost scoase la licitație în 1875, unde a fost primit prințul Goriacov, în cîntecă căruia Kogălniceanu a dat o masă cu 60 de invitați, constituie un loc privilegiat, viața unui om ce prețuia plăcerile intelectuale și moderația în viață.

Ileana Ene

Jurnalul de lectură al unui „adolescent furios“

DUPĂ aproape șase decenii de la apariție (1934, în Editura Vremea), se reeditează, în sfârșit, volumul de afiticole „Nu al lui Eugen Ionescu, unul din documentele morale și intelectuale cele mai caracteristice ale tinerei generații din anii 30. În 1934, cartea a fost „selecționată și publicată de Comitetul pentru premierea scriitorilor tineri needitați, cu împotrivirea a doi din cei șapte membri ai comitetului“, după cum citim pe contrapagina de titlu. Premiul fusese inițiat chiar în acel an de Dimitrie Gusti, ministru al Instrucțiunii Publice, și s-a decernat, cu întreruperi, până la sfârșitul războiului. Cărțile premiate se tipăreau, în colecție, la Fundația pentru Literatură și Artă „Carol II“, dar Al. Rosetti, directorul editurii, s-a opus în cazul lui Nu, care a apărut, de aceea, la Vremea. Membrii comitetului erau T. Vianu, S. Cioculescu (acestia doi s-au retras în semn de împotrivire), M. Eliade, P. Comarnescu, I. I. Cantacuzino, Romulus Dianu și Mircea Vulcănescu (autorul raportului căruia i s-a datorat finalmente premierea, apărut în Familia din septembrie-octombrie 1934, și reluat ca postfată de editia actuală). În 1986, Nu s-a retipărit în franceză la Gallimard, cu un scurt cuvânt înainte al autorului, din care spui: „Aceste pagini care datează de bine de o jumătate de secol erau ale unui adolescent furios, ceea ce explică violența lor adesea nedreaptă și paradoxurile, uneori excesive“. Si acest cuvânt a fost reluat în editia de la Humanitas.

Ce impresie face astăzi o carte care a părut contemporanilor atât de neortodoxă și teribilistă? Nu se compune din trei studii ample, consacrate lui Tudor Arghezi, Ion Barbu și Camil Petrescu, și dintr-o serie de articole și pagini de jurnal puse sub titlul Fals itinerar critic.

Cum se poate observa, studiile au în vedere autori pretuți în epocă de către criticii care formau opinia, dar totodată și contestați de către cititori atasați unei idei conservatoare de literatură, care reproșau lui Arghezi „pornografia“, lui Barbu „difficultatea“ și lui Camil Petrescu „originalitatea“ constructivă. E. Ionescu ia partea acestora din urmă, în privința judecării de valoare negative, opunându-se întregii critici profesionale a vremii, pe care o tintuiește la stîlpul infamiei, deopotrivă cu operele în discuție. Chiar si atîta ar fi fost de ajuns spre a stîrni o furtună. E adevărat că E. Ionescu nu contesta operele cu principia, nici critica lor din ghilul acelor profesori de literatură incompetenți care au alcătuit înainte de război, până la impunerea definitivă a reputației lui Arghezi, Barbu și Camil Petrescu, un public de cititori ostili. E. Ionescu procedează, el, ca un specialist, ca un profesionist, cu argumente soli-

de, greu de respins, ceea ce face ca scandalul să fie și mai mare. Persoacitatea tinărului critic este excepțională. El remarcă de exemplu că unele din celebritățile intorsături argeziene de frază („Un deget cerul fericit arată/Care de stei fusese cunoscut“) reîncorporează traducerea literală a construcției relative din franceză („Le cheval hennit qui...“). E. Ionescu descoperă în Arghezi o întreagă colecție de imagini, metafore, ritmuri, clișee, pe scurt de moduri de expresie din Panait Cerna, Vlahuță, St. O. Iosif, Minulescu, V. Eftimiu, Macedonski, Barbu Nemțeanu, V. Alecsandri, Muresanu, Mircea Rădulescu și alții. Trebuie spus că identificarea e corectă și se adaugă influențelor din Baudelaire, Mallarmé, Eminescu, Maeterlinck și alora deja identificate. Aceste bucăți de chihlimbar toate de poet în ceara sintetică a stilului propriu pun o interesantă dublă problemă: de intertextualitate și de falsă memorie. E meritul lui E. Ionescu de a o fi semnalat. Tot așa, în cazul Patului lui Procust, E. Ionescu notează că „influența lui Proust“ constă „aproape numai în deficiențe, în aplicarea greșită sau neizbutită a metodei“ romancierului francez: se poate reține observația că, în vreme ce la Proust, disparatul și fragmentarul sînt numai aparente, totul concurînd la închiderea sferică a romanului, la Camil Petrescu, proximitatea, difuzul și informalul sînt reale. Astfel de observații sînt și în studiul despre Barbu. În general, aceste studii sînt departe de a fi doar teribiliste și n-au, citite astăzi, nimic scandalos. Ca și în studiul despre V. Hugo, nereluat în Nu, E. Ionescu se dovedește un critic pătrunzător, capabil de conexiuni neașteptate, și foarte cultivat, indiferent de judecățile sale totalmente nefavorabile.

P RINTRE paginile cele mai izbutite din Nu, se numără acelea de critica criticilor. Întregul jurnal critic din partea a doua, dar și consistentele referiri la critica operelor celor trei autori din prima parte sînt de un extraordinar interes și, totodată, ne oferă cheia cea mai potrivită de acces la intențiile profunde ale unei cărți care a nedumerit pe mulți. Despre ce e vorba? Oricine a scris critică literară a avut ocazia unor îndoieli esențiale ori s-a aflat în contradicție cu sine însuși: a simțit că opera, pe care, cu o clipă înainte, credea că a „prins-o“, îi scapă printre degete: a fost conștient de incapacitatea limbajului critic de a-l exprima adecvat pe cel artistic, lăsînd totdeauna o mărișă de mîscare, ca la o mînușă care alunecă din mînă: a simțit, cu alte cuvinte, gustul amar al unor incompatibilități ori adevărate, în stare să-i provoace nesiguranta și un fel de vertij gnoseologic. Dacă-l pot numi așa, de cite ori s-a apropiat de literatură. Nu e cu puțină să comentezi fie și o singură carte fără să trăiești, cu mai mare sau mai mică intensitate, starea de alarmă și de anxietate pe care ti-o dau absența de criterii obiective în judecată și caracterul proteic al ope-

rei literare, care îți prezintă mereu o altă față. Ei bine, E. Ionescu nu face în Nu decît să constientizeze această dramă inerentă la criticul și s-o illustreze experimental. Scrie, de exemplu, două comentarii perfect opuse la romanul lui Eliade Maitreyi: tot ce se afirmă în primul se neagă în al doilea și invers. Simpla posibilitate a unei astfel de experiențe este neliniștitoare pentru conștiința critică. Au fost deseori citate aceste două fraze referitoare la studiul abia început despre Arghezi, din jurnalul de care E. Ionescu îl însoteste în Nu: „Însă, în clipa în care am început să scriu studiul atât de vehement, atât de sigur în ton, atât de integral și intransigent negativ, poeziile lui Arghezi au reînceput să-mi oară neînchisur de frumoase“. Meritul lui E. Ionescu este de a mărturisi sincer, ba chiar ostentativ, o stare de spirit cu care criticul s-au întâlnit cu toții și în toate timpurile.

S-a dat în general mai multă importanță formei acestei sincerități ionesciene, adică impertinentei declarate a autorului, decît fondului ei profund, care nu e altceva decît angosă criticului de ieri și de astăzi, confruntat cu dificultatea de a judeca inelutabil și cu sentimentul umilitor de a construi, cu efort, castele pe nisip. Forma în care E. Ionescu a preferat să îmbrace acest sentiment este bufoneria. El dorește să socheze, să scandalizeze, să facă zgomot. „Critical este un animal stupid“, scrie E. Ionescu. Sau: „Este un castrat care apreciază, gradează, selectează femeile frumoase, după unele criterii ciudate și accesorii, valabile pentru toți castratii și estetici și nevalabile pentru femeile frumoase“. Se poate spune și așa. În aceeași notă burlescă, grotescă sau comică sînt multe din pasajele referitoare la un critic ori la altul, dar, cum se va vedea, nu lipsite de adevăr. S. Cioculescu e „mai argehizian decît Arghezi“, un ateu care „se luptă cu imaginea lui Dumnezeu pe care o refuză, dar care i se arată peste tot“. Despre Perpessiciu, cronicarul Cuvîntului, ni se spune că seamănă cu „o marionetă care din balcon face plecaciuni joase“ — cum ar zice Ion Barbu — nenumăraților trecători, aspiranți întru Apollo“. Paul Sterian (care a comentat în ortodoxa Gîndire poezia lui Ion Barbu) „trage de turul nădragilor pe oala turcească de Ion Barbu din Isarlik pe pămînt cres-tin, Paul Sterian a rămas însă cu turul nădragilor (turcești) în mînă“. Si așa mai departe. Dincolo însă de comicăria socantă, totul este foarte serios, profund și neliniștitor în jurnalul critic al lui E. Ionescu.

El împinge lucrurile pînă la a mărturisi: „Orice carte îți place dacă vrei. Orice carte îți displace dacă vrei. Sint convins de inutilitatea criticii literare, după cum sint convins de lipsa de semnificație metafizică a literaturii“. De la bufoneria criticii la aceea a literaturii nu este decît o jumătate de pas. De la bufoneria literaturii la bufoneria existenței este un pas întreg, dar nu mai mult. În citeva locuri, cartea lui E. Io-

nescu devine jurnalul unor îndoieli și angosă existențiale. Forma comică sau tragică, amestecate, creează un veritabil sentiment al absurdului. Viitorul dramaturg se presimte în alunecarea aceasta pe toate clapele limbajului, de la cel mai pur comic la marea exclamație patetică. Fată-n față, Intermezzo nr. 1 și Intermezzo nr. 2 indică bine cele două registre opuse. În primul, clovnul scoate limba, cască ochii, se iocă, amuză: „Deschid gura: a — si mă mir, ris, si-mi vine să rid, to, si puînesc în ris, te, si casc ochii si ne urmă, fiindcă așa vreau eu: les. Si a iesit A-ris-to-te-les. Dar dacă spuneam O-bo-bo sau O-bi-bi, nu ieseă nimic: pentru că nu am vrut, de la început“. În celălalt, artistul tragic se lamentează se tăvălește se rătăcește, se chinuiește, se întrebă în zadar: „O! Doamne Dumnezeu! Partea mea de Paradis! Dar partea mea de Paradis? Iremediabil am pierdut partea mea de Paradis? Doamne Dumnezeu, nu as vrea să fiu melodramatic si nu as vrea să crezi că vreau să realizez, prin opozitia contrariilor, un efect de stil romantic (gen Venere și Madonă). Dar te iubesc de undeva, cîndva, Amintirile căror lumi mă torturează? Mă torturează. Nu vezi cum mă tăvălesc? Cum întind minile în nestire? Cum merg pe drumuri înfundate, pe drumuri tot întoarse? Cum nu am tăria să merg pe nici un drum?“. După ce a experimentat limbajul criticilor, lată-l pe E. Ionescu experimentîndu-l pe acela al literaturii: si recăzînd în același sentiment al absurdului artei și vieții. Dacă literatura este incapabilă de metafizică atunci critica e inutilă. Concluzie netă, incontestabilă. Dar si apăsătoare: pentru că ea nu împiedică nici literatura, nici critica să existe. Nu nu este cartea unei negații banale a citorva opere si nici a criticii ca atare, este dovada concretă, vie, experimentală patetică și bufonă, că literatura, ca si critica, este absurdă, n-are nici un sens, dar este inevitabilă, face parte din noi, de neînălțat, acum si în vecii vecilor, amin. Ca si viața, ca si moartea. Jurnalul de lectură al „adolescentului furios“ conține această extraordinară lecție.

PREPELEAC TREI

Să doarmă Frumoasa, să suspine ermetic...

P RIN urmare, nu mîncîci bine, nu gîndești bine. Rămîndu-l intelectual al pustiicilor ar fi nîl avînd în vedere hrana lor săracă, lipsită de elementele ce asigură o bună funcționare a creierului. Curioasă opinie la un poet. Platon și Aristot bazează doar pe alimentație! Si ideea asta că Homer dacă n-ar fi băut muzele nu l-ar mai fi umplut de har... Cel mai șocat însă se arată Părintele Evlavios, Vasăzică sihaștrii, dacă mîncîci buruien, nu-s bunj de nimic! Halal poet!

Poetul acesta — se infurie popa — eu văd că de nimeni bine nu vorbește. Acum s-a apucat și de sihaștri, amăritul; și nu știe că toată învățătura lumii acestia e gunol înaintea lui Dumnezeu; și acei prea cuvîșii părinți, măcar că puteau să se preocupească în științele deșarte, dar le defăimau și să frîngeau cu posturi și tot felul de neînhnă omenească, ca să dobîndească împărăția cerurilor.

Controversă aprinsă. Laicii sînt de altă părere. De exemplu, acest tărănist Mustur din Puntureni. El crede că autorul a zis bine cînd a zis că în pustie, în codri, păduri, învățătura nu se prînde... El, la oraș, e altceva... Musofilos, subtil și delicat, nevrînd să supere pe nimeni, face o distincție în materie de cultură. El spune vorbă cu vorbă, așa:

Poetul aici (cînd face elogiu științei și filozofiei) vorbește de învățătura

ritile lumesti, deci lucrul precum li socotește el, firește în sine, este adevărat. Cu alte cuvinte, mai este o cunoaștere, spirituală, a inițiatilor, și nu bagatelizăm, transcendental alocutuește o poartă și poarta aceasta e bine să rămîie deschisă...

Mitru Perea, — maiorecian — comentează ideea autorului privitoare la originea adevărată a culturii. Departele, în cetățile medo-persilor — explică el — a fost, odinioară școala științelor și a învățăturilor; acolo a fost patria vestitului Zoroastru. De acolo a trimis Babilonul în Helada cunoștințele sale, apoi Fenicia și Egiptul, unde era cetatea Memfi, și de acolo mai tîrziu a venit la Greci. Și de la greci, la Paris, la Londra, New York, via Bagdad, Hussein posedă arma absolută, și nu știa.

Criticele se minunează în ce labirint a intrat poetul. Va ieși oare din el? Dar, precum văd, are dreptate — admite el — și a-n-am de zis nimic im-pertivă.

În ce ne privește pe noi, românii de astăzi, o șansă avurăm și noi, istorică, de a ne ascuți intelectul, prin hrană, cînd se începuse experiența, ieșecală, cu „alimentația științifică“. Lasă că eliberarea prețurilor... dar merită să mai discutăm?

E RINDUL autorului să atenționeze muza să se mai ocupe și de țigani.

De obicei se întîmplă invers, muza-l trăgea de mîncă pe poet. Dar Caloppe, Melpomena? — una din ele — se lăsase furată (femeie savantă) de discutația înaltă a culturalilor referitoare la condiția materială a culturii. „Si Virgil ăsta, ce-i cu el, scrie?... face parte din Uniune?... — vorba, dar ce rost mai are să spunem a cui fusese. Totul e „să lăsăm cultura în pace“. Să doarmă, Frumoasa, să sfîrșie, să suspine ermetic.

Cu țiganii... Cu țiganii nu leși niciodată la socoteală. De mîncat, acum, au ce mîncă. Rămîie ca, sătul fiind, să aibă și o rînduială, pe lingă veselie ce o produce îndestularea. Si aici se iscă o dispută, deși nu metafizică.

Unul zicea că nu-i trebuință De a face vreo rînduială în țară, Căci după dreptăți socotea Toată rînduiala-i o povară: Si nu s-ar cădea să se supună Ei, nimenea de voe bună.

Altul, observînd celelalte organizări mai vechi, ajunge la concluzia că sînt din plecare injuste.

Rînduială bună pentru hăi mari, ...ce în friu țin pă hăi mai mici...

„Sfârșiți rînduiala cea crudă și nedreaptă!“ Deviza leneșilor mondiali contra ordinii de drept bazat pe concurență, liberă inițiativă și efi-

cientă economică. Țiganii întulseră vitregia acestui sistem, primejdia acestei rînduială strășnice ca și lupta din natură: ghiciseră esența ei cumplită cu mult înainte de Manifestul lui Marx, dacă ne gîndim la ce voiau ei, încă de pe atunci:

...Adică să him toți dimpreună Țărani, sau boeri, fără deosebire, Asta-i rînduiala ha mai bună!...

Sunt și alții care vor un cap încoronat, ca așa e vechea modă să ai un Vodă.

Alt argument pentru monarhie, bun pentru orîșice partid monarhist:

Un monarh dar vă sfătuește, ori supt ce numire și poreclă, să nuneți pă tronul țigănesc; celelalte domnii sunt de sticlă (bravo!) pe care le spargi cu o lovitură și ele nase numai ne-pace și ură.

O săptămînă întreagă dezbate parlamentul țigănesc forma cea mai bună de organizare. Atmosfera se încinge. Începe cearta. Sar la bătaie, se injură, se păruiesc. Democrația se preschimbă într-o „fîntină a vrajbelor“. Și înalțul For ce devine?

...Cel mai obraznic și mai mișel Acolo mai înțelept să ține Decît Socrat, Platon și Aristotel; Iar cel bun, cel înțelept rămîie De o parte amestecat în mulțime Și nebăgat în seamă de nime. (Așa-i!)

DRAGI cititori, n-avem ce face, POEMA-i a noastră și-n Ea trăim cu toții.

Constantin Toiu

petre stoica
antilirice

PIATA TIEN AN MEN II

C E POET nu va scrie niciodată poezie politică? Dacă mi s-ar fi adresat această întrebare cu ani în urmă, aş fi răspuns fără ezitare: Petre Stoica. Poetul sa răfănată şi atemporală, metafizică a existenţei domeniului, părea cu totul străină de problemele relaţiilor dintre oameni, ale luptei pentru putere etc. Şi iată că acum primul poet care se aruncă în vârtejul evenimentelor, publicând o carte de versuri despre demonstraţia de neuitat din Piaţa Universităţii şi despre represaliile primitive la care a recurs partidul de guvernământ în perioada 13-15 iunie este Petre Stoica. Titlul însuşi al cărţii reprezintă transcrierea unei sintagme acuzaătoare înscrise de studenţi, cu spray negru, pe zidul Institutului de Arhitectură: **Piaţa Tien An Men II**.

Publicistica politică ofensivă şi curajoasă făcută de Petre Stoica în ultima perioadă — la Dreptatea şi la alte zăre ale opoziţiei — ne-a pregătit intrucitiv pentru surpriza de acum. Dar chiar înainte ca poetul să se fi lansat în publicistică, pe vremea când el trăia la ţară şi „cultiva măr”, am fi putut, dacă am fi avut fler, să-i prevedem evoluţia. Versurile sale de atunci exprimau, prin însuşi apolitismul lor ostentativ, o atitudine politică. În timpul dictaturii comuniste, cine nu spunea niciodată „da” spunea implicit „nu” — acesta era, după cum bine ne amintim, codul folosit pentru comunicarea între scriitori şi public. Ca să nu mai vorbim despre faptul că peste universul liric al lui Petre Stoica trecea din când în când cîte o umbră grotescă şi neliniştitoare — exact ca la un film la care spectatorii se ridică în picioare undeva în fundul sălii şi defilează prin faţa aparatului de proiecţie.

Refuzul participării la viaţa politică şi-a schimbat semnificaţia după decembrie 1989. Ceea ce altădată echivala cu dezaprobarea regimului echivala acum cu o aprobare. De ce? Pentru că dictatura voia adevărate totală şi necondiţionată, voia mereu noi şi noi dovezi de obedienţă. Sustragerea de la obligaţia ritualică a prezentării de omagii era interpretată cu sfidare. Conducerea de acum, care doar tînde să devină dictatură şi se arată intens preocupată de consolidarea poziţiei sale, pretinde scriitorilor un singur lucru: să stea deoparte. Aceasta este — deocamdată — indicaţia venită de sus, indicaţie pe care o repetă, în diferite forme, susţinătorii partidului de guvernământ, fie ei scriitori sau ziarişti.

În mod ostentativ, Petre Stoica nu stă deoparte. Şi nu numai că-şi exprimă opiniile în articole de ziar, dar face — iată — şi din poezie un mijloc de intervenţie în agitata viaţă politică. Ideea că politica pîngăreşte poezia este, bineînţeles, puerilă. Literatura are de pierdut numai atunci cînd se subordonează unei politici în care scriitorul nu crede. Ca să nu mai vorbim despre faptul că în asemenea cazuri el trebuie să accepte şi o estetică oficială, pentru că sistemul totalitar vrea să aibă un control nu numai asupra sensului propagandei, ci şi asupra mijloacelor de expresie folosite. În condiţii de libertate, însă, reacţia unui poet la evenimentele politice prezintă tot aţît de mare interes estetic şi existenţial ca reacţia sa la frumuseţea naturii sau la miracolul dragostei, la zădărniciia cunoaşterii sau la înţelegerea faptului că va muri.

Petre Stoica, **Piaţa Tien An Men II**. Antilirice, Bucureşti, Editura Albatros, 1991.

Versuri destabilizatoare

D EŞI scrişi sub impresia directă a evenimentelor din 13-15 iunie 1990, cartea lui Petre Stoica nu are nimic din prozaismul unei reacţii imediate. Ea este reacţia unui poet. Faptele sînt — cu să folosim expresia preferată a unui ilustru personaj politic de azi — distorsionate, în conformitate cu logica poetică. Imaginea realităţii ne apare albăstruie şi unduitoare, ca văzută prin apa mării.

Există, fără îndoială, şi un reportaj al evenimentelor de atunci. Ca martori oculari ai celor întimplate, recunoaştem cu uşurinţă situaţiile: „Doamne, aceşti tineri frumoşi / răstigniţi pe tirăcoape / împreună în forme de cruce” (13-15 iunie 1990); „După ce şi-a pus ranga pe poliţă / acolo sub chipul noului Mesia / a înghiţit din rachiul autohton / apoi s-a aruncat asupra femeii” (Elegie); „Cum să mai scrii versuri lirice / în aceste zile cînd tînarul martirizat / e scuipat de surori în spitale” (Refuz categoric); „Liga femeilor la menopauză spumegînd / împotriva studenţilor de pulpe / fragede / pe asfaltul Capitalei urmele ciurelor de cauciu, oare negre în Piaţa Tien An Men II / cîrşile Universităţii pătate de fete şi urină” (Buletin meteor); „Seara stau în fotoliu şi privesc îngîndurat / salturile broaştei pe ecranul televizorului” (Cer senin).

Prima fragment de poem pe care l-am citat evocă, fără îndoială, maltratarea bestială a studenţilor de către mineri şi securişti veniţi în Bucureşti într-o expediţie de pedesetre, la chemarea preşedintelui ţării. Potrivit declaraţiilor oficiale, expediţia avea doar scopul zădărnirii unei (pretinse) tentative de lovitură de stat. În realitate, după cum ştim, ea urmărea şi reducerea la tăcere a opoziţiei şi a presei de opoziţie. A mai existat însă un mobil, nici oficial, nici neoficial, un mobil suit din adîncurile subconştientului colectiv şi anume distrugerea a ceea ce este frumos, elevat şi impune respect. Nu întîmplător poetul menţionează: „aceşti tineri frumoşi (s.n.). Dîintr-un impuls obscur, autorii actelor de violenţă şi-au ales victimele din rîndurile celor ce aveau în mod evident o înfăişare de oameni liberi, emancipaţi, armonioşi. Ideea este re-luată în penultimul fragment citat, cel referitor la „liga femeilor la menopauză”. Ne aducem aminte, într-adevăr, cu cîtă stupefacţie am constatat că femei între două vîrste, aparent inofensive, îi aplaudau isteric pe mineri şi pe insoţitorii lor, instigîndu-i cu predilecţie împotriva unor fete atrăgătoare, imposibil de învins de către ele în eterna competiţie sexuală.

La fel se explică şi călcarea în picioare a cărţilor, a maşinilor de scris (Petre Stoica însuşi a avut la sediul P.N.T.-c.d. o maşină de scris care a fost supusă unui asemenea tratament — episod evocat de altfel în poemul **Civilizaţie originală**: „Cîma de cauciu numărul 50 / care mi-a servit maşina de scris / mîrşăluieşte glorioasă spre cetatea / unde se predă alfabeta lingăvoasă”). Simboluri ale culturii care fuseseră respectate atîta timp cu un fel de umilinţă şi exercitaseră o teroare psihologică asupra unor oameni incapabili să le înţeleagă cu adevărat au devenit, în acele zile, ţinta unor acţiuni distructive orgastice.

Azorez rîngii pe poliţă, sub chipul noului Mesia este o scenă fictivă prin care poetul figurează certitudinea

vandalului că a îndeplinit voinţa autorităţii supreme (ne aducem aminte că în planul realităţii istorice a fost chiar mai mult decît atît: „divinitatea” nu numai că i-a aprobat tacit pe nelegiuţi, dar le-a zămbit afectuos şi le-a adus mulţumiri). Tînarul martirizat scuipat de surori în spitale este, fără îndoială, Marian Munteanu. Ederul studenţilor, căruia chiar i s-a întîmpiat aşa ceva, spre ruşinea — greu de spălat vre dată — a unei categorii profesionale menite să-i ocrotească pe cei aflaţi în suferinţă. Cît priveşte versurile „Seara stau în fotoliu şi privesc îngîndurat / salturile broaştei pe ecranul televizorului” — îi lăşăm pe cititori să ghicească la ce anume se referă poetul.

Există, deci, o „epică” absorbită în poezie, epică, însă, prelucrată de poet. Transfigurarea faptelor nu se reduce la relatarea lor dintr-un unghi personal, ci este şi rezultatul situării întîmplărilor într-un context lirico-escistic. Am reprodus mai sus, printre altele, citatul referitor la bruta convinsă că, prin actul sau de violenţă, a adus o ofrandă „noului Mesia”. Dar poemul nu se rezumă la atît: „După ce şi-a pus ranga pe poliţă / acolo sub chipul noului Mesia / a înghiţit din rachiul autohton / apoi s-a aruncat asupra femeii / începînd să fabrice copilul care într-o bună zi va fi şi el / beţie cu faţă umană”. Aceasta repetare în serie a biografiei unei fiinţe umane abrazitate conţine o sugestie de cosmar kafkian şi o profeţie sumbră, referitoare la veşnicia răului. Ea nu mai are aproape nimic comun cu desfăşurarea propriu-zisă a evenimentelor din 13-15 iunie 1990.

I N VOLUMUL **Piaţa Tien An Men II** se face şi un proces al comunismului, bineînţeles, cu mijloace poetice. În reprezentarea infernului comunist, Petre Stoica se manifestă ca un mare poet. El descrie cu un sarcasm dantesco stilul de viaţă conceput după doctrina marxist-leninistă. Tulburător şi memorabil este în acest sens poemul cu titlul **Elegie** — monografie fabuloasă a minciunii promovate de sistemul totalitar. Folosind ca nimeni altul o tehnică a enumerării obsesive — de care s-a servit, de altfel, adeseori şi în creaţia sa anterioară, cu tot atît de mare virtuozitate —, Petre Stoica ne oferă imaginea dezolantă a infiltrării minciunii pe toate capilarele existenţei, pînă în cele mai intime trăiri, pînă în profunzimea sufletului omenesc: „Minciuna preotului-broască în faţa credincioşilor / minciuna ieşită din burta grea a legăturilor / minciuna adăpostită în vagine şi-n carii dentare / minciuna împrăştiată de urina noului filozof / minciuna înflorită pe piinea tare ca piatra / minciuna mamei şi a tatălui şi a copilului în faţă / minciuna lipită de picioruşele gîndacilor / minciuna rostită pînă şi-a clipa orgasmului”.

Mijloace poetice expresioniste sau suprarealiste — tot ceea ce poate contribui la mărirea expresivităţii pamfletului — sînt folosite cu competenţă şi fără prejudecăţi de un poet cu o vastă experienţă a scrisului, ghidat de un principiu al eficienţei estetice. Iată, ca exemplu, portretul făcut unui general de securitate, portret-robot, terifiant şi derizoriu în acelaşi timp: „Noaptea geme şi asudă în somn / vin spre el cortegiile de schelete / de la Canal de la Aia de la Sighet / din toată ţara prefăcută-n pivniţă de

plumb / dimineaţa cineva bate sfios la uşă / e poştasul care-i aduce pensă de merit / pentru consolidarea puterii populare / poştasul primeşte bacşiş o grămadă de coro” (Generalul morîin).

În mod frecvent, poetul vorbeşte la persoana întîi, înfăşînd în erorarea biografiei sale cu undă malefică a comunismului: „La zece ani, credeam în legea preoţilor / la patruzeci de ani am trăit războiul / pe piinea albă picurau stropi / din singele verilor mescărcaţi la Stalingrad / a venit pacea înbrăcată în staniolul / unui nou război şi ranga luptei de clasă / era să-mi despice creştetul / apoi pînă-n decembrie 1989 / am trăit fără memorie: în umbra / şobolanilor cu picioare de aur / acum la aproape şazece de ani pe care îi am sap în pînă dură căutînd izvoarele noastre secrete / şi-n clipele de odihnă nu se oferă / opera lui Lenin într-o traducere nouă” (Autobiografie). După cum vedem, perspectivele întrevăzute de poet nu sînt optimiste. Şi în alte poeme, de altfel, el deplînge persistenţa răului: „De atîta vreme deasupra oraşului nostru / pluteşte o duhoare pestilenţială / greu se descompune duhul tiranului” (Banală). În lumea poeziei lui Petre Stoica, întreg cerul este acoperit de nori negri şi nici măcar departe, în zare, nu se anunţă în vreun fel apariţia soarelui. Senzaţia de situaţie fără ieşire îl face pe poet mizantrop: „Patruzei şi cinci de ani mi-au ajuns / pîrăsit de nădejdi şi elanuri / caut o grotă în care să mor / printre păianjeni departe de seminii / care pun mercurialul înaintea decalogului” (Elegie). Singura speranţă este că într-un viitor îndepărtat — un viitor mitologic, pe care nimeni dintre cei aflaţi azi în viaţă nu-l va trăi — se va ajunge la o existenţă morală, regăsindu-se puritatea originară a civilizaţiei româneşti: „De ani şi ani umblu prin zapadă înaltă / cad şi mă ridic / cad şi mă ridic / trăgînd după mine sania stivuită / cu osemintele ucisilor în patria ciocirlei / trag după mine istoria menită / într-o zi s-o judece o generaţie pură / cum a fost patria ciocirlei cîndva” (Antilirică). Imaginea poetului înhămat la sania grea a istoriei are o remarcabilă forţă expresivă.

S ÎNT şi alte — numeroase — imagini care ar merita evidenţiate. Iată cîteva dintre ele: „femei cu pubisul năprîlit / fericele însă că pot să-şi apese piciorul gros / pe tîmpla celui gata să-şi dea răsuflarea” (Numai pentru mori); „laudat fie poemul gloduros poemul strîmb poemul orb / ea timpul prin care trecem cu picioarele retezate” (Refuz categoric); „Ne sorim pe o insulă de beton / şi aşteptăm crocodili / care se apropie cu pastoral / scrie pe diatii lor şlefuiţi” (Ied); „amă lîngă-teşte doar buletinul meteorologic / care anunţă că miine cerul rămîne senin / la fel ca-n anii trecut cînd sufiam / în cimpoalele socialismului victorios” (Cer senin); „Să cadă uşile interzise să cadă / limbile care îndeamnă la ură oarbă (...) să cadă picloarele scorpionului care intră în pat / toată cînd sexul iubitei se deschide ca o floare de purpură” (Să cadă...); „Bineînţeles că nu toate poemele sînt la fel de inspirate. Fiind publicat la scurtă vreme după elaborare, volumul conţine şi pasaje mai puţin reuşite — tef-ne sau, dimpotrivă, de o originalitate ciudată, dusa pînă la stridenţă. Chiar şi în poemul **Autobiografie**, pe care l-am citat integral ca ilustrare a folosirii persoanei întîi, putem găsi exprimări stîngace. Apoi, în destul de multe cazuri se explică — aproape ca într-un articol de ziar — ideea autorului: „învăţătura lui Marx / se împreuna cu imbecilitatea balcanică” (Lîngă-teşte şi pace). Toate aceste imperfecţiuni rămîn însă nesemnificative, ca scamele de pe un costum impecabil. Volumul are o indiscutabilă consistenţă lirică şi se citeşte cu mare interes, iar după încheierea lecturii nu înceţază să tulbure conştiinţa cititorului. Sugestiv — şi spectaculos — este colajul de zăre cu care cunoscutul grafician Mircea Dumitrescu ilustrează volumul. Taieturi din zărele străine care relatează, într-o atmosferă de stupefacţie internaţională, evenimentele petrecute în România în zilele de 13, 14 şi 15 iunie 1990 compun un fel de... rumoare grafică obsedantă.

Piaţa Tien An Men II este primul volum de versuri semnificativ scris după decembrie 1989.

Alex. Ştefănescu

PETRU VINTILĂ: Pictorul naiv la Muzeul Vaticanului

Martiriul evreilor din România

In 1982, vizitând muzeul Yad Vašem (al Holocaustului) din Ierusalim și contemplând acolo ororile din exponate (înfrângătoare imagini și cifre care îngrozesc) mi-am spus că evreii sint un popor de masochiști. Pentru că după ce imbecilitatea fascistă i-a nimicit o treime din efectiv, acum se străduie să reconstituie, cu migală și trudă istoriografică, felul cum au fost înfrânte ororile. Apoi, tot cugetînd adînc impresionat, am ajuns la încheierea că dreptatea nu e de partea mea. Nu de masochism era vorba aici ci de memorie. Și fără memorie — care e un alt termen pentru istoriografie — nu numai un popor ci umanitatea întregă se prăbușește în beznă uitării. Această uitare e mult dorită de fiarele care ucid și cotolesc, besmetice, țări și popoare libere. Prin uitare (vinovată sau numai delăsătoare) se tănuiesc fărâdelele trecutului și se prepară altele, poate și mai abominabile. Numai memoria, bine nutrită cu faptele adevărului istoric, ne înfrîng rezistența față de rău. Iar noi, care am trăit probabil, cel mai singeros veac din cîte a cunoscut istoria modernă, avem irepresibilă nevoie de adevăr, adică de memorie nealterată. Acolo, la muzeul Yad Vašem, am văzut prima oară nu numai imagini sau cifre dar și documente (mi le-a arătat dl. Jean Ancel, remarcabil istoric, șeful departamentului românesc al acelei instituții) despre martiriul populației evreiești din România în anii celui de al doilea război mondial. Acum, de curînd, m-au zguduit încă o dată aceste îngrozitoare realități citind un recent volum de documente și mărturii.

Prigoana antisemită fusese timp de două decenii bine dirijată de presa de extremă dreaptă, incitînd la ură și la violență. A găsit audiență mai ales la tinerii debusolați și la pleava mahalalelor orașenești. Viovat de tot ceea ce e rău în țară, se spunea, era evreul. Izgonirea lui va revărsa în țară cornul fericirii și al abundenței. N-ăș spune că, prin stăruință fanatică și ravagiile crizei economice, divisiunea n-a sfîrșit prin a prinde în mediile amintite, de vreme ce în alegerile din decembrie 1937 legionarii au recoltat 15,58% iar cușizii 9,15% din voturile electoratului. Au contribuit la aceasta varii factori, dintre care pe unii i-am pomenit. Au fost și alții care aparent erau antinomici. De pildă, unele personalități și grupări politice au diminuat în anii douăzeci, ba chiar și mai tîrziu, importanța mișcărilor de extremă dreaptă, socotînd că nu merită eforturi polemice. Alții (sau aceiași) le-au folosit, în anii guvernării sau în opoziție, ca masă de manevră, încurajîndu-le subteran. În această situație s-au instalat nu numai liberalii sau averscanii, dar și regele Carol al II-lea cu o parte a camarilei sale. Regele urmărea ca, utilizînd agitațiile antidemocratice ale acestor grupări, să-și pregătească regimul dictatorial personal, instaurat totmai în februarie 1938. Iar aceste grupări extremiste, plîndu-se bine pe conjuncturi favorabile, își răspindeau vermina ideologică prin multe, obsesive lor gazete (*Apărarea națională*, *Calendarul*, *Porunca Vremii*, *Sfarmă Piatră*, *Buna Vestire*, *Chemarea Vremii* etc. etc. etc.). Le-am citit sau recitat pe mai toate, relativ de curînd, și pot depune mărturie pentru imensul rău moral și politic pe care l-au făcut.

Primele lozinci cu caracter rasial, anti-evreiești, au fost adoptate de guvernul Ion Gigurtu, în august 1940. Nu e locul să le descriu. În România, țară tolerantă, ar fi existat, între războaie, după unele statistici, a treia, ca dimensiune, comunitate evreiască din Europa (după URSS și Polonia). Cifra s-ar fi ridicat la cea 800.000. Apoi s-a petrecut tragicul fenomen al răpunerii teritoriale din trupul țării. În România, dramatic imputată, ar fi rămas 328.962 evrei (vreo 300.000 rămînînd în Basarabia vremelnic ocupată și 150.000 în Transilvania de nord cedată, prin dictat, Ungariei horthyiste). Regimul antonesc-ilegionar înscăunat în septembrie 1940 a adăugat legiurilor lui Gigurtu alte două anunțînd nori negri și prăpăd. Prăpădul singeros a venit în cele trei zile, din ianuarie 1941, ale rebeliunii legionare împotriva lui Antonescu. Bunde înarmate ale legionarilor, care aveau și poliția lor, ajutate de pleava mahalalelor au dezlanțuit jafuri sistematice și hăituieli pogromiste. Oamenii nevinovați au fost scoși, cu bita și revolverul, din casele lor, duși la sediile poliției legionare și de acolo trimiși spre asasinare în pădurile de la Jilava și Bă-

neasa. Alții au fost uciși la abator și ațirnați, ca vitele, în cirîge (oare înaintea sau după omorire?). N-au fost, s-a spus, multe victime evreiești. Numai 120. De parcă numărul exact interesa și nu grozăvia faptului petrecut în capitala unei țări europene. Dar înainte de rebeliune, la 1 iulie 1940 (încă înainte instalării guvernului Gigurtu), la Dorohoi au fost uciși, unii la cîmîntir unde participau la o înmormîntare, alții pe străzi sau în casele lor, cincizeci de evrei, printre care un bătrîn de 94 de ani și un copil de doi ani. S-a spus că uciderea a fost făcută de niște soldați răzleți care se retrăgeau din Herța pentru a răzbuna umilițiile îndurate de la evreii din acea localitate. Printre victime se afla, totuși, și un sergent TR și alți șase soldați evrei în uniformă ostășească. Proportia marelui răzleț ar fi fost mult mai mare dacă o minune n-ar fi dezlanțuit o ploaie potop care i-a potolit pe pogromiști. S-au încheiat cuvenitele procese verbale și totul a fost raportat superiorilor. Vinovații, firește, nici n-au fost căutați, nici n-au fost pedepsiți.

Dar omuciderea de la Dorohoi și pogromul din zilele rebeliunii de la București au fost biete preludii față de ceea ce avea să vină. Infiorător, de necrezut a fost pogromul de la Iași început la 29 iunie 1941. Unii analiști afirmă că totul a fost pus la cale de un detașament german. N-am văzut documentele în sprijin, deși probabil că există și versiunea aceasta se verifică. Din documentele pînă acum cunoscute, cele mai multe reproducute în cele trei volume de referință ale lui Matatias Carp, *Ceata neagră* (1947), rezultă că motivul imediat al pogromului a fost o provocare a unui legionar, sergent major în termen redus de la un tren regimentar. În ziua de 26 iunie sovieticii au bombardat orașul Iași. Acest legionar în haină militară, împreună cu cîțiva acoliți, au pretins că unii evrei ar fi semnalizat de la sol avionelor, ba chiar ar fi deschis foc de armă împotriva ostașilor români. Un raport al Procuraturii județului Iași către Ministerul de Interne din 29 iunie precizează că „faptele săvîrșite de acești militari legionari, impușcăturile care au avut loc mai ales în cartierul Păcurarii și Toma Cosma, unde sînt cei mai mulți legionari... mă îndrituiesc a face unele deducții atribuind aceste fapte unor elemente legionare și comuniste”. Un memoriu întocmit la 2 iulie 1941 de către generalul de divizie Leoveanu și înaintat generalului Ion Antonescu menționează: „Motivul de la capitolul II mă determină să bănuiesc că nici germanii nu au avut morți și răniți, prin urmare atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) și cu un sistem de proiectori, care au imitat focul armelor automate. Sîcotește că atacatorii au fost legionari și borfași care urmăreau să producă panică pentru a devastă”. E probabil că scopul era mai înalt, urmîrind să dezlanțuie un mael de proporții. S-a demonstrat, de îndată, că evreii acuzați că au tras fuseseră de fapt în adăposturi. Totul a fost zadarnic. Echipa provocatoare a legionarilor a alertat unități germane, gardienii poliției, ostași români dintr-un regiment de infanterie. Și prigoana a fost dezlanțuită pe scară mare. Evreii au fost vînați pe stradă și impușcați pe loc, au fost arestați din casele lor devastate. Chestura poliției era înțesată cu evrei aduși pentru a fi arestați. Și numărul lor continua să crească. Apoi, duminică, toți evreii bărbai au fost „invitați” la Chestura pentru a li se elibera adevăratele de liberă circulație. Unități au primit astfel de înscrisuri care au avut darul de a-i liniști pe alții ce dăduseră curs „invitației”. Iar cei ce n-au avut naivitatea de a veni de bună voie au fost aduși cu sîla. Mălțabările și schingiuirile nu mai conțineau. Chestorul poliției lăsa arăta într-un raport că „germanii au început să-i masacreze”. S-a decis că pentru evacuarea Chesturii, evreii vor fi trimiși spre altă destinație, dincolo de oraș. Seara, încolonați și păziți, au fost duși la gară și urcați în vagoane de vite, unde au fost înghesuți cîte o sută de oameni (și mai mulți) într-un vagon. Au fost două asemenea trenuri ale morții, cu destinații diferite. Cîteva mii de oameni, astfel înghesuți, fără aer și apă, pe o căldură toropitoare au fost plimbați, în vagoane închise ermetic, zile de-a rîndul prin stații uitate, în care mai și staționau ore în șir. Nenorociții mureau ca muștele din lipsă de aer și apă, mulți înnebunîți la propriu. Cînd și cînd, trenul era oprit în gări și, firește, cu acte în regulă, erau coborîte cadavrele. În gara Podul Ilcoalei în trenul de 19 vagoane „din cauza înghesuiei, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte în stare rea din vagoane au sucombat”. În limba-jul statistic al cifrelor din acest tren uci-

gaș „din totalul de 1974 cîți au fost luați în primire de către delegatul prefecturii Iași s-a înregistrat un număr de 1198 decese și 776 supraviețuitori”. Al doilea tren a fost pornit spre lagărul de concentrare Călărași. Numai în gara Tîrgu Frumos au fost debarcate 650 cadavre. Și tot așa în gările Mircești și Săbăoani. În gara Roman o bravă doamnă, Viorica Agarici, soție de general, presedinta Crucii Roșii, cu riscul vieții, a silit paznicii trenului să dea apă nenorociților, îmbărbătîndu-i. Cei rămași în viață au fost duși la destinație, cu opriri la Mărășești și Inotești pentru debarcarea altor cadavre. La 6 iulie (după șase-sapte zile de coșmar) trenul ajunsese în gara Ploiești. Au fost debarcate alte 40 cadavre. După alimentarea incarceraților trenul a fost pornit spre Călărași, unde a ajuns în seara aceleiași zile. Cei rămași vii și muribunzi au fost predați autorităților. Două chestiuni sînt controversabile în legătură cu acest masacru. Cea dintîi se referă la numărul victimelor care variază între trei și peste zece mii. Mărturisesc că nu înțeleg rostul acestei controversă. Atrocitatea crimei pusă la cale de provocatori rămîne ca atare indiferent de proporția victimelor — din trenuri, de pe străzi, din case, sau din curtea Chesturii — care, oricum a fost mare. A doua controversă se referă la implicarea lui Ion Antonescu în acest episod criminal. Actele dosarului nu atestă că ordinele ar fi pornit de la conducătorul statului. E sigur însă că a fost înțeles pe parcurs, de mersul evenimentelor. O telegramă purtînd data de 30 iunie, recent descoperită la E.A.R. și inclusă în volumul pe care îl comentez, comunică, fulger, ordinul lui Antonescu pentru executarea, chiar în aceea noapte, a tuturor „evreilor comunisti din Iași și cei asupra cărora s-au găsit steaguri roșii și arme”. Era exact ceea ce aveau nevoie organizatorii marelui uci-

APOI a urmat marel mael, cel din Basarabia, Bucovina de Nord și, apoi, din Transnistria. E și aici o controversă despre numărul victimelor care ajunge spre 150.000 sau peste două sute de mii. Nu proporția interesează ci faptul neîndoielnic al crimei organizate. Aici implicarea marelui uci-de-contestabil. Acesta a invocat într-o scrisoare, datată 19 octombrie 1941, către W. Filderman, președintele Comunității evreilor din România (publicată și în presă) că evrei basarabeni și bucovineni ar fi insultat și omorît ostași români la evacuarea acestor ținuturi românești în iunie-iulie 1940 și apoi, în iunie 1941, la reînnoarea trupelor noastre pentru dezrobirea Basarabiei și a Bucovinei. Antonescu declara în scrisoare: „avem dovezi”. Dar nu a sîrșit că e util să le producă vreodată. E posibil că astfel de fapte neîndoielnic să se fi petrecut, ca acte individuale ale unor rătăciți sau fanatizați ticăloși. Dar motivează ele uciderea în masă a locuitorilor evrei din aceste ținuturi, în ghetouri sau acțiuni răzlețe și apoi ghetoizarea lor în Transnistria? Într-un discurs rostit de Antonescu la 8 iulie 1941 în Consiliul de miniștri a declarat „eu sînt pentru migrațiunea forțată a întregului element evreiesc din Basarabia și Bucovina, care trebuie așezat pe granițe... Îmi este indiferent dacă în istorie vom trece ca barbari. Imperiul roman a făcut o serie de acte de barbarie față de orizontul contemporan. Și a fost totuși cel mai marele așezămînt politic”. Indiferent îl era marelui uci-de-contestabil care — prin exponenții săi democrați — au condamnat, chiar atunci, aceste măceluri organizate în masă ce apoi vor căpăta numele de holocaust. Omuciderea, odată dezlanțuită, nu a mai putut fi controlată și documentele reproducute în volumul pe care îl comentez, sînt teibărator de revelatoare. Poporul român nu a acceptat, tolerant cum este, astfel de orori făcute totuși de oameni de-al lor. Primarul orașului Cernăuți, Traian Popovici, s-a opus, cu înverșunare, măsurii de ghetoizare a populației evreiești a orașului. Nu a izbutit decît parțial. Dar gestul său (asemenia celui al doamnei Agarici din Roman) e sublim, semnalînd că aici trebuie căutat ethosul românesc. Împotriva s-au ridicat, cum semnaleză un raport al ministrului S.U.A. la București, „liderul național-țărănist Maniu și colaboratorii săi, unele oficialități din Ministerul de Externe, prințul Barbu Știrbei, și alte personalități importante”. Dar ororile au fost comise, înșingîrînd omeneșul și maculîndu-l grav.

Și n-am uitat de evreii uciși de horthyști, în 1944, în Transilvania de nord (peste o sută cincizeci de mii). Mulți au scăpat, ajutați de români, care cu concursul autorităților de la București, i-au trecut clandestin granița, stabilîndu-se în țară sau înlesnindu-li-se plecarea în străinătate. Această folosire a „soluției finale” cu evreii din Transilvania de nord a atîns

treptele radicalizării. O radicalizare pe care România, din fericire, nu a cunoscut-o. Aici a supraviețuit populația evreiască regăteană, în ciuda asprelor legi rasiale, al cărei număr trecea de trei sute de mii. Este evident că această supraviețuire e datorată împotrivirii regimului Antonescu stăruințelor germane de aplicare, și aici, a „soluției finale”. S-a spus de către unii că acesta a fost alibiul celor doi Antonești care, conștienți, după Stalingrad, de rezultatul războiului, și-l pregăteau în fața Puterilor aliate. E posibil, dar argumentul nu are relevanță. Fapt este că marelui uci-de-contestabil și ministrul său de Externe s-au opus „soluției finale”, salvînd astfel de la pierire peste trei sute de mii de evrei din România. Absolvă acest cu adevărat mare act salvator masacrele anterioare? Il las pe bunul cititor să cugete în conștiință și să dea un răspuns potrivit eticii omeneșului.

DESPRE acest martiriu dă seama în documente revelatoare volumul pe care îl comentez. Volumul ce se deschide cu un patetic cuvînt înainte al dlui dr. Moses Rosen, conține documente reproducute din ediții anterioare (amintita carte a lui Matatias Carp, remarcabilă ediție, în douăsprezece volume, în limba engleză, a dlui Jean Ancel), cîteva inedite importante descoperite în arhive românești și cîteva (bine alese) zguduitoare mărturii ale supraviețuitorilor. Materia e organizată pe secțiuni care sînt chiar momentele acestui martiriu. Împreună, aceste documente dau seamă despre o dramă care a lăsat traume nevindecabile. N-ăș spune că aparatul critic e cum s-ar fi cuvenit să fie, cu note explicative, referiri la presa vremii, lămuriri despre măcar cele mai importante personalități pomenite în documente. Am tînjit, citind acest volum, după ținuta celor trei ediții din 1986-1990 izvoare și mărturii referitoare la evreii din România care au fost înzestrate (mai ales vol. I alcătuit de dl. Victor Eskenazi) cu un ireproșabil aparat critic. Dar nu e bine să „cerem” unei ediții mai mult decît și-a propus să realizeze. Aceasta nu e o ediție critică de documente ci o antologie de documente și mărturii bine alese și organizată tematic. Ea apare într-un moment aniversar, cînd se implinesc 50 de ani de la pogromul de la Iași. Se constituie, de aceea, într-o necesară invitație la reflecție și întărirea cugetului. Restituiînd, cum se cuvenea, generațiilor mai noi adevărul despre un martiraj poate neștiut în toată înfrîngătoare sa cruzime, e un avertisment mult util împotriva acelor gazele care — uimitor — agită azi, din nou, sloganele pestel antisemite. Antisemitism într-o țară aproape fără evrei? E un record de stupiditate în mîrșăvie care, față totuși, s-a produs și proliferază arogant. Și, mai ales, la adăpostul impunității. *Porunca vremii*, *Sfarmă Piatră*, *Buna Vestire* și celelalte gazete de aceeași speță și-au găsit descendenți pe măsură. Să sperăm că vor avea mai devreme decît mai tîrziu — același destin. Pentru că nu ne îndreptăm, totuși spre totalitarism (din care abia am ieșit!) ci spre democrație. Și adevărata democrație nu face casă bună cu xenofobia de orice fel.

Martiriul evreilor din România. Documente și mărturii. Cu un cuvînt înainte de dr. Moses Rosen. Lucrare alcătuită de Centrul pentru studii istorice evreilor din România prin grija lui J. Alexandru, L. Beilamin, D. Brumfeld, A. Florea, P. Litman, S. Stanciu (redactor responsabil). Editura Hasefer, 1991.

SOLILOCVII

Bujor NEDELCOVICI:

Cum am scris AL DOILEA MESAGER

DUPĂ 11 ani ajung să pun piciorul pe insula Belle-Ile pe care întâmplător am găsit-o pe harta Franței și am „transferat-o” în roman. Tot după 11 ani, personajul principal Danyel Reynal se întoarce acasă, în Belle-Ile... Noi unde simțim?

După ce am scris aceste rânduri pe o ilustrată pe care am trimis-o prietenului meu N.M., mi-am zis: Acum chiar pot să aștern pe hirtie „cum am scris romanul Al doilea mesager”, poate și pentru că tot după 11 ani cartea va fi publicată la „Editura Eminescu” condusă de criticul și profesorul Eugen Negulescu.

4 SEPTEMBRIE 1984

CIND am început să scriu romanul, mi-am propus câteva obiective care îmi erau deosebite de importante:

— să scriu o carte în deplină libertate, fără să-mi fie teamă de „cenzura exterioară” și în special fără „cenzura interioară”, marile noastre dușmani.

— să nu urmăresc să public romanul cu orice preț, adică să nu accept „tirajul cu tirajul de cuvinte”.

— să fie un roman care să depășească coordonatele socio-politice ale României și să prezinte „fenomenul sistemului totalitar” oriunde s-ar afla: Europa, Asia sau America de sud.

— să am puterea și curajul de a privi pentru prima oară „Nimicnicia în față” și să mă plasez în viitor, adică: ce și cum va fi peste 10—20 de ani.

— să aibă tensiunea și profunzimea ultimei cărți pe care Dumnezeu îmi îngăduie să o zămislesc.

Am botezat întâmplător personajele cu nume franțuzești, poate tocmai pentru a mă îndepărta cât mai mult de „spațiul Carpato-Dunărean” de care eram obsedat. Nu știu că după cîțiva ani acest amănunt va ajuta cititorul francez la lectura cărții.

Lucram cu înverșunare. Cînd am terminat Prima carte mi-am dat seama că trebuie să continui, că abia în Cartea a doua va apare „revelația”: remodelarea scriitorului Danyel Reynal și captarea lui în mecanismele perfide ale puterii. Ideea cărții trebuia suferită cu subtilitate și nuanțare: nici o persoană nu poate scăpa neîntinată și necorupt de acest sistem pervers (fiecare intruchipează o constanță servilă și nimeni nu știe cine este stăpînul sau dacă stăpînul nu este un simbol mecanic), dar mereu va apare „un al doilea mesager” care va accepta sacrificiul pentru a duce mai departe nădejdea salvării... Ideea biblică „al celui trimis”, „al celui de al doilea”, mă preocupa. Și de aceea am simțit nevoia Epilogului, întoarcerea lui Marcel, iar mai înainte plecarea copilului Gregoire.

Premonițiile apăreau... fără să fiu conștient că un scriitor poate fi (malgre lui) un vizionar și uneori chiar profet. În vara anului 1961 eram la 2 Mai. Pictorul Gheorghe Ghidă mi-a adus vestea că la Cluj cafeaua a început să dispară și să fie înlocuită cu un erzat. Eu prezăsesem acest „mic detaliu de viață” cu un an înainte. Credeam că este o simplă coincidență și totul se va opri aici. Încă nu „vedeam” ce putere miraculoasă are logოსul asupra realului și că totuși are ficțiunea asupra materiei. Cartea poate fi considerată „actuală” chiar și după „revoluție”, mă gîndesc la scriitorii și oamenii de artă care s-au pus în slujba puterii sub difidele explicații și justificări, chiar dacă un scriitor — care este o conștiință, nu o carieră — nu poate fi decît în opoziție pentru a semnaliza mereu abuzurile, inegalitățile, injustiția și în special minciuna.

Mă refugiam în scris ca într-o pesteră (asceza creației), iar seara mă închideam în laboratorul pe care îl improvisasem într-un ungher al apartamentului și dezvoltam fotografiile cu cascele și bisericile dărîmate din cartierul Antim unde locuiam. Dublă penitență. Nevoia de a înțelege și ispăși! Mihaela — femeia pe care o iubeam — plecase la Paris și „rămăsese” acolo... iar eu trebuia „să rămîn suspendat în carte” și să nu cobor pe pămînt pentru a nu o rata...

Romanul a avut trei variante, adică am scris aproximativ 1200 de pagini. Floricel, care era o excelentă dactilografă, a fost primul meu lector. Cînd am luat cîteva capitole bătute la mașină mi-a spus: „Lucrez în așa fel încît bărbatul meu să nu vadă ce scriu”, și a făcut un gest cu umerii sugerîndu-mi cum își ascunde pagina, apoi a zîmbit complice. „E bine”, mi-am zis eu și i-am zîmbit la rîndul

meu, mai ales că știam că soțul ei era ofițer de securitate. Umorul m-a însoțit mereu de-a lungul acestei „istorii”.

După ce romanul a fost dactilografiat, l-am citit de cîteva ori făcînd diferite corecturi, apoi l-am dat prietenilor mei: criticii literari. Eram curios să aflu ce părere au. Eugen Simion mi-a spus: „Dar nu ți-ai luat nici o măsură de precauție?” „Asta am și vrut! I-am răspuns eu, Am scris o carte în deplină libertate!” Mircea Iorgulescu a avut mai multe remarci asupra stilului, iar mai tîrziu — la București și Paris — și-a exprimat și rezervele. Cu Dana Dumitriu și Nicolae Manolescu am avut o lungă convorbire într-o seară răcoasă de primăvară. Nicolae Manolescu — cu obișnuita lui claritate și precizie — a încadrat imediat romanul în categoria „utopiilor negative” și a citat numele cîtorva autori celebri care se situau „pe această linie”. Dana Dumitriu m-a întrebat dacă Guvernatorul este un personaj care ar putea exista în realitate. I-am răspuns că m-a interesat un dictator inteligent, șiret, cinic și pervers și n-am avut în vedere „dictatorul nostru”. „Să fie posibil și verosimil”, cum spunea Aristotel.

30 MAI 1982

AM PREZENTAT romanul la Editura Cartea Românească. Georgeta Dimisianu — care era redactor — a citit cu interes manuscrisul și l-a înaintat directorului editurii, George Bălăiță. Din clipa aceea a început o adevărată cursă a nervilor, a răbdării, a așteptării (sindromul așteptării) și a încercărilor „de a fi uninit și a accepta umilinta”. Timp de doi ani, la un interval de o lună sau două, aveam o convorbire cu George Bălăiță care trimisese manuscrisul la Consiliul Culturii unde se afla Cenzura (Tov. Vasile Niclescu, Tov. Docșănescu) și care îmi cerea: să suprim anumite capitole, să tai anumite fraze și cuvinte, să înlocuiesc anumite personaje... Reproșul esențial: „similitudinea cu realitatea”. Din discuțiile cu George Bălăiță — lipsite de claritate și franchețe — rezultă că nu voia să risce „poziția subredă a editurii în fața Consiliului Culturii”; prefera să mă sacrifice pe mine decît „pe sine”. Mai înșinua și un lucru grav: cartea ar fi lipsită de calități artistice.

N-am acceptat nici o modificare în text. Știam că dacă o să suprim un cuvînt după aceea „tirajul va fi fără limită”. Au urmat zile de neliniște și angoasă. Nopți fără somn. Somnifere. Cosmaruri. Îndoieli... După aproape doi ani George Bălăiță m-a anunțat că nu poate să-mi publice romanul. I-am reproșat un singur lucru: de ce a fost nevoie de doi ani? Eu în acest timp n-am putut să scriu nici o pagină. Dublă condamnare: refuzul de a publica, neputința de a scrie...

Am luat manuscrisul și l-am dus la Editura Albatros unde era director Mircea Sintimbreanu. Manuscrisul a fost citit de mai mulți redactori, iar într-o reacțiune mi-au comunicat: — cu bunăvoință celor care sînt dispuși să mă ajute — ce modificări ar trebui să fac. Le-am mulțumit, am luat manuscrisul, am plecat acasă și m-am întrebat: „Acum ce o să fac?”

Am început să scriu „novele fantastice”. Erau primele noutăți și descoperam bucuria frazelor care puteau fi slefuite în voce. Debutasem cu un roman și nu cunoșcusem decît „satisfacția istovită” pe care o ai după ce termini cele trei sute de pagini ale cărții.

În 1964 a sosit la București o veche prietenă, Ioana Muntzer, care locuia în Elveția. Am întrebat-o dacă vrea să ia un manuscris pe care să-l trimită la Paris unde se afla Mihaela. M-a refuzat explicîndu-mi că nu poate să-și asume acest risc, că are rude și prieteni în țară și că vrea să mă vină și altă dată. După cîteva zile mi-a spus: „O să încerc să te ajut...” poate o să reușim”. Am condus-o la aeroport. Ne comportam așa cum nu ne-am fi cunoscut. După ce am văzut că a trecut de „linia vameșilor” am plecat. Abia acasă mi s-a făcut frică și am început să tremur, nu pentru mine ci pentru ea. N-am dormit toată noaptea, am avut frisoane și am vomat de mai multe ori... Manuscrisul a ajuns prin fratele meu Vladimir (care locuiește la Geneva) la Paris unde se afla Mihaela. Ea i l-a dat lui Șerban Cristovici. Mai tîrziu am aflat că a fost citit pe rînd de Monica Lovinescu și Paul Goma care l-a propus pentru publicare la Editura „Albin Michel”, Alain Paruit l-a tălmăcit într-o excelentă versiune franceză.

În februarie 1985 am venit în vizită la Paris. După o lună de zile am fost nevoit să aleg: să rămîn alături de o femeie pe care o iubeam și de o carte care urma să

apară în curînd, sau... să mă întorc acasă și să-mi „desăvîrșesc destinul de scriitor... deoarece un creator nu trebuie să-și părăsească patria”, cum cu autoironie îmi spuneam. După lungi convorbiri și ezitări am luat hotărîrea să mă întorc, chiar dacă toți considerau că „este o nebunie și o să suport toate consecințele publicării în străinătate a unei cărți interzisă de Cenzură și refuzată de editurile din România”.

MARTIE 1985

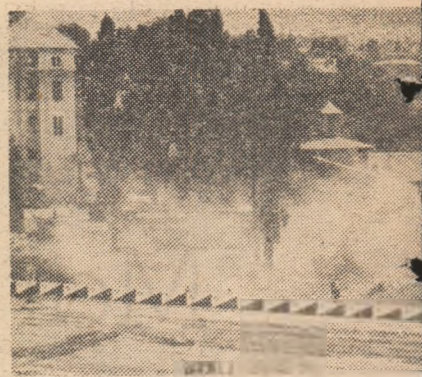
DUPĂ ce am trecut granița am constatat că benzina era raționalizată și autoturismele nu aveau voie să circule. Mi-am continuat drumul, benzina din rezervor era aproape terminată. Am zărit pe marginea șoselei un camion-cisternă rămas în pană. M-am oprit și m-am îndreptat spre soferul care stătea aplecat spre motor și încerca să-l repare. I-am explicat situația și l-am rugat să mă ajute cu puțină benzină pentru a ajunge pînă la Bocea unde aveam un prieten, Bebe Gaspar, care speram că mă va depana. Soferul a ridicat capul, și-a împins basca pe ceafă și cu o enervare vecină cu ura mi-a spus: „Nu pot să-ți dau! și după ce m-a privit îndelung în ochi a adăugat: Cine dracu te-a pus să te întorci acasă?” „Am plecat, după cîteva kilometri am oprit mașina, mi-am sprijinit fruntea pe volan și am rămas un timp cu ochii închisi. „Nu cumva am început să semăn cu personajul meu, scriitorul Danyel Reynal?... Poate țara în care am sosit se numește Belle-Ile, iar eu mai întîi mi-am scris destinul în carte și acum nu fac altceva decît să-l trăiesc cu adevărat?” „...Forța demonică a logოსului asupra realului...”

Pînă la București am fost oprit de mai multe ori de către milițienii care nu înțelegeau cum de îndrăznesc să circule cu mașina în acea perioadă de interdicție. De fiecare dată scoteam pașaportul și spuneam: „Mă întorc acasă”.

N-am avut curajul să locuiesc în apartamentul meu frumos din Strada Anolodor. Am stat un timp la familia Nițu; toți m-au îngrijit cu iubire și devotament. Cînd Dana Dumitriu și Nicolae Manolescu mi-au făcut o vizită am simțit în privirea lor uimirea, dar... și prăpastia în care coborisem. Nu aveam puterea să mă uit în oglindă, știam că arăt „altfel”...

Pe Dorin Tudoran l-am întîlnit la Magazinul Muzica de pe Calea Victoriei. Era însoțit de cîteva securiști în civil care imediat s-au apropiat să asculte ce vorbim. Credeau că îi aduc vestea de la Paris. Nu-l căutasem și era neplăcut surprins... Nu puteam să explic tot ce se întimplase și în special „ce lăcșasem în urma mea și teama că în curînd va exploda”. Dorin Tudoran începuse să trimită articole incendiare la Europa Liberă și se pregătea să intre într-o grevă a foamei.

În aprilie 1965 am aflat prin intermediul postului de radio Europa Liberă că romanul meu Al doilea mesager a apărut în librării. A fost analizat în cadrul unei „mese rotunde” la care au participat: Monica Lovinescu, Șerban Cristovici, Paul Goma și Alain Paruit. „Bomba a explodat! mi-am zis eu. Acum o să culeg fructele miniei!” Imediat am fost chemat telefonic la Uniunea Scriitorilor. Cînd am intrat în biroul șefului al președintelui Uniunii Scriitorilor, Dumitru Radu Popescu, am constatat că erau convocați toți cei din Conducerea operativă: Ion Hobana, Traian Iancu, Constantin Toiu, Alexandru Balaci, Constantin Chiriță, Domokos Geza și George Bălăiță... Dumitru Radu Popescu a început să-mi citească o lungă listă cu infracțiunile pe care le săvîrșisem și care erau prevăzute în Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Codul Vamal și... În timp ce vorbeam a fost chemat la telefon. A răspuns scurt: „Acum discutăm cazul”. Am înțeles că cineva „de sus” se interesa de cazul meu și cerea o soluționare grabnică. Întrebarea esențială: „Cum și prin cine a ajuns manuscrisul la Paris?” „Trebuia să-mi asum toată răspunderea și nu puteam s-o amestec pe Ioana Muntzer. Am început să le explic că am scris acest roman pentru cititorii din țară, că timp de mai mult de doi ani am încercat să-l public la două edituri, că nu mă simt cu nimic vinovat și că sînt liber să fac ce vreau cu rezultatul muncii mele. Dumitru Radu Popescu și Ion Hobana au insistat vrînd să afle prin cine am trimis manuscrisul la Paris. Atunci am avut o idee năstrușnică. Le-am spus că fiind la Paris cu cîteva luni înainte — fapt care putea fi verificat — am rescris acolo romanul. Dostoevski scrisese romanul Jucătorul în 28 de zile, eu l-am re-scris într-o lună și jumătate. Toți au fost mulțumiți de explicația dată (chiar dacă nu era prea convingătoare) care nu implica o persoană

străină. Domokos Geza mi-a sugerat dar ar fi bine să-mi dau demisia din funcția de Secretar al secției de proză din cadrul Asociației Scriitorilor din București. Am refuzat să-mi asum vreo culpă, fuseses ales, nu numit, dar dacă colegii mei din Biroul Secției vor lua această hotărîre atunci voi fi nevoit să plec. La sugestia lui Ion Hobana mi s-a propus să public imediat o carte. Am acceptat. Pentru asta mă întorseam în țară. Am promis că să prezint un manuscris la... Cartea Românească, aceeași editură care respinsese publicarea romanului Al doilea mesager.

În timpul discuțiilor m-am aplecat o mai multe ori spre geanta pe care o aveam lîngă mine, voiam să-mi scot pipa și să fumez. De fiecare dată „cădea” o altă întrebare și eram nevoit să-mi abandonez intenția. Nu știu dacă acest gest va fi mai tîrziu un motiv de veselie și ris.

A doua zi am fost chemat din nou la Uniunea Scriitorilor pentru o altă sedință și grăbeau... Eram prezenți membrii Biroului secției de proză: Radu Tudoran, Mircea Ciobanu, Norman Manea și Constantin Toiu. Lipsseau Octavian Paler și George Macovescu. Invitatul de onoare: Tovarășul Croitoru de la Comitetul de Partid al Municipiului București. După ce Constantin Toiu — care conducea sedința — în preunță cu Ion Hobana —, a mulțumit tovarășului Dumitru Radu Popescu.

Știu pentru ce — a expus pe scurt „cazul” și a propus să fiu scos din funcția de secretar. Toți au fost de acord și au votat prin ridicare de mină. Radu Tudoran a fost ales secretar, iar Mircea Ciobanu adjunct.

În timpul discuțiilor am întors întâmplător privirea spre Traian Iancu, l-am văzut cum cotrobaia prin geanta mea. „Am confundat-o cu a mea”, mi-a explicat o puțin jenat. N-am dat nici o importanță acestui amănunt. După terminarea sedinței am rămas singur într-un colț al biroului și mă uitam la colegii mei. Stăteau strînși în jurul Tovarășului Croitoru, erau un prilej... „Ce ar fi fost dacă ar fi refuzat să se supună ordinului primit”, mi-am zis eu. N-ar fi pătît nimic și n-ai fi fost un gest de demnitate și solidaritate scriitoricească.

Am plecat și m-am îndreptat spre casa mergînd pe Calea Victoriei. Deodată, am început să rid singur. Am înțeles că Traian Iancu — ca vechi și bun polițist — remarcase la sedința anterioară gestul meu repetat spre geantă, nu știa că voiam să-mi scot pipa, a bănuț că am apăs de înregistrat și azi a vrut să verifice, de aceea îmi cotrobaia prin geantă... Am continuat să rid și să înțeleg că era aproape firesc ca umorul și absurdul să mă însoțească în „Insula Belle-Ile” care de bună voie mă întorsesem.

La o sedință a Consiliului Uniunii Scriitorilor, Dan Deșliu a luat cuvîntul și a spus: „Îmi mail Kadare, scriitorul albanez, își publică romanele în Occident. I schimb noi, în loc să fim mîndri că u coleg de-al nostru a publicat o carte la Paris, îl dăm afară și îl hulim”. A noi citit o scrisoare primită de la Dorin Tudoran care făcea greva foamei. Dumitru Radu Popescu s-a ridicat în picioare și a vrut să părăsească sedința. Nimeni nu l-a urmat. A fost un gest de demnitate și solidaritate a scriitorilor care făceau parte din Consiliul Uniunii...

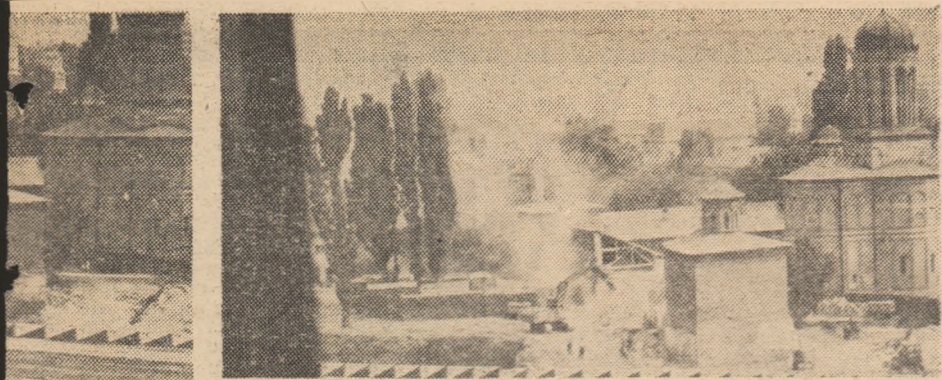
IUNIE 1986

AM PREZENTAT volumul de noutăți Oratoriu pentru imprudență la Editura Cartea Românească. După două luni — nu a mai fost nevoie de doi ani — George Bălăiță mi-a comunicat că nu poate să publice „deoarece ultima noută seamănă cu romanul Al doilea mesager”. Magda Iona Bedrosian, care era redactor de carte înainte de a-mi remite manuscrisul, mi-a spus: „Trebuie să supraveghezi, domnule Nedelcovici”. „Da. Aveti dreptate! Eu însă vreau să viețuiesc!” S-a uitat în ochii mei cu înțelegere și prietenie.

În martie 1990, cînd am fost în țară, am avut o „convorbire bărbătească” cu George Bălăiță. Atunci mi-am dat seama că eu — ca și mulți alții — credeau că prietenia mea cu cei care protestau nu făcea altceva decît să urmărim ascuns plecarea din țară, chiar dacă eu mă întorseam. Poate G. Bălăiță mi-a făcut un serviciu, chiar dacă m-a costat foarte mult: exilul este o asceză, o probă inițiativă, o moarte și o înviere... Oricum sînt altul decît cel care am fost.

În acea perioadă scriam romanul Golgota Mariei, aflat acum pentru publicare la „Editura Univers”, condusă de criticul și profesorul Mircea Martin. Iubirea Mariei pentru Iosif (simplă coincidență de nume) o ajută să se înalțe către iubirea pentru Dumnezeu. Un roman prin care am încercat să pătrund în domeniul sensibil al sacralului, al profanului, al sacrificiului și al purificării. Asceza cunoașterii și tenația miracolului... Într-o seară am aflat tot prin intermediul postului de radio Europa Liberă, că am primit Premiul Libertății acordat de Pen-Clubul Francez.

Area foisorului și a zidului de nord-est din incinta Mănăstirii Antim (fotografie din 1984)

Am fost chemat de mai mult ori la Sectorul de Partid, la Municipiu, la tovarășul Croitoru, la tovarășul Dulea... Acum, după 5 ani, îmi este greu să mai evoc discuțiile pe care le-am avut cu acei oameni care nu numai că foloseau „o limbă de lemn”, dar parcă „gîndeau cu un cap de lemn”. Ipocrizie, perversiune, dorința de a mă intimidă... Eram urmărit ostentativ pe stradă, voiau să știu că cineva are ochii ațintiți asupra mea. Telefonul era ascultat și de multe ori primeam apeluri la care nu răspundea nimeni. Eram legitimat pe stradă, cînd ceream explicații mi se replica: „Control de rutină”. Acceptam, știam că refuzul de a te ligitima constituie o infracțiune pedepsită de Codul Penal și ei... așteptau un pretext pentru a mă aresta. Într-o seară eram într-o mașină și vorbeam cu Puica N. Lingă noi s-a oprit o mașină-dubă din care a coborît un milițian și ne-a cerut actele. „Bine! Dar nu circulăm! A protestat vehement Puica... De ce ne ligitimați?!” N-am primit nici un răspuns. Cînd am sosit acasă am văzut aceeași dubă în fața porții. Tatăl meu fusese arestat și transportat la închisoare într-o dubă asemănătoare. Am urcat scara și am rămas nemiscat în mijlocul apartamentului. Aș fi vrut să telefoniez cuiva, să vorbesc cu cineva, orice, dar nu mai să aud o voce omenească. Știam că telefonul este ascultat și parcă de peste tot eram urmărit... Încercam să aflu dacă „eu mai sînt eu și dacă nu cumva devenisem cu adevărat Danyel Reynal?”

Într-o zi am primit printr-un „binevoitor” un plic de la Alain Paruit în care erau toate cronicile apărute în ziarele și revistele de la Paris: *Le Monde*, *Liberation*, *Esprit* etc... Cineva se mai gîdea la mine. Merită să rezist.

Prin Mircea Martin, am primit de la Cluj cîrora cronică, scrisă de Adrian Marino în care analiza romanul: *Al doilea mesager*. Cronică urma să apară — cu toate riscurile din acea perioadă de a scrie despre o carte interzisă — în revista *Dialogue* de la Montpeller. A fost prima cronică a unui critic din țară și singura pînă în prezent. Adrian Marino începea astfel: „Literatura română s-a îmbogățit cu prima utopie politică de anvergură compusă cu o mare măiestrie a scriiturii și a legilor genului.” În 1988 l-am întîlnit pe Adrian Marino la Paris, atunci mi-a dat revista *Dialogue* în care fusese publicată cronică.

În acea perioadă ofensiva împotriva culturii era din ce în ce mai agresivă: cenzura își sporise exigența (cuvintele „liberă” și „cruce” erau scoase din vocabular), cîrțile erau publicate cu mari eforturi.

Conferința națională a scriitorilor amînăta sîne die, tinerii scriitori nu mai erau primiți în Uniunea Scriitorilor, ședințele Consiliului Uniunii erau din ce în ce mai rare pentru a se evita orice protest. Uniunea Scriitorilor era practic desființată... M-am gîdit — împreună cu alți scriitori — că este momentul să întocmim un memoriu pe care să-l trimitem lui Ceaușescu. La întîlnirile secrete din apartamentul meu din Strada Apolodor au fost prezenți: Alexandru Paleologu, Nicolae Manolescu, Octavian Paler, Mircea Iorgulescu și Eugen Simion. Fiecare trebuia să scrie cîteva pagini despre una din problemele care ne preocupau, la sfîrșit unul dintre noi urma să redacteze memoriul. Convocările nu le făcăm prin telefon, știam că este ascultat, iar după reuniuni plecam pe rînd pentru a nu fi văzuți de cei care mă supravegheau și în special de „colegii noștri” care locuiau în același bloc. Au fost sînturele întîlniri despre care Securitatea nu a aflat nimic.

Vorbam deseori în ședințele de la „România literară”, spre îngrijorarea lui Ion Horea (care îmi cerea articole politice), a lui Valentin Silvestru (responsabilul cu învățămîntul politic), și a lui Vasile Băran care era secretar de partid. Ceream soluționarea unor probleme de interesul obste și în special o audiență la Tovarășul Petru Enache, Secretar al C.C.—P.C.R., căruia să-i expun situația intolerabilă în care ne aflam. Am fost chemat de cîteva ori la Sectorul de partid. Eram ascultat cu uimire și îngăduință, le spuneam că nu cer nimic pentru mine, mi se promitea „o soluționare grabnică” și chiar „o intervenție pentru obținerea audienței solicitate”. Așteptarea era zadarnică. La una din ședințele de la „România literară”, după ce am vorbit din nou despre acele probleme, Mircea Dinescu mi-a spus: „Sînt alături de tine, bătrîne!”. A doua zi, Vasile Băran ne-a convocat la Președinția Uniunii Scriitorilor. Dumitru Radu Popescu, care ne-a întrebat ce dorim, Mircea Dinescu a cerut să i se publice imediat volumul de poezii pe care îl avea la Editura Cartea Românească: „Dacă nu apare — a spus el — îmi agăț o pancartă de gît și fac greva foamei în fața Uniunii”. Eu i-am cerut o audiență la tovarășul Petru Enache. „Profită de mine sînt dispus să mă expun, i-am spus eu clar. Nu-ți cer nimic, nici să public cîrțile respinse de Editura Cartea Românească”.

Credeam că Mircea Dinescu va susține ideea unui protest comun, am înțeles însă repede că am rămas singur. Dumitru Radu Popescu se uita la mine cu uimirea pe care o ai atunci cînd privești un inconștient sau un nebun.

La sfîrșitul anului 1986 am primit o invitație — prin efortul lui Gelu Ionescu — în R.F.G. pentru a participa la un colocviu. Am cerut un pașaport. Ion Hobana, care era Secretarul Uniunii Scriitorilor, mi-a spus că nu poate să-mi dea o adeverință în care să scrie formula cerută de autorități: „prezintă garanții morale”, ci doar o hirtie din care să rezulte că sînt scriitor. Știa foarte bine că o asemenea adresă era lipsită de orice valoare. Am luat-o și am depus cererea la Serviciul de pașapoarte. După cîteva luni am fost chemat telefonic în Strada Nicolae Iorga și o „persoană importantă”, fără să știu cine era, mi-a întins pașaportul. Am fost consternat. Nu aveam nici aprobarea Tovarășei Suzane Gădeș, Ministrul Culturii, și nici cel puțin o adeverință „corectă” din partea Uniunii Scriitorilor. Am înțeles că vor să „scape de mine”, iar eu doriam „să scap de ei”.

La sfîrșitul lunii decembrie 1986 m-am dus acasă la Nicolae Manolescu și i-am lăsat în păstrare manuscrisele cîrților nepublicate, singura mea avere: două romane (*Al doilea mesager* și *Golgota Mariei*) și un volum de nuvele: *Oratoriu pentru imprudentă*. Într-o seară frîsură de iarnă, Ioana și Nicolae Manolescu m-au condus la gară. Pe scara vagonului Nicolae mi-a spus: „Să te întorci! O să ne publicăm cîrțile și o să facem o Uniune așa cum o dorim noi!” Nicolae Manolescu a fost cel care după „Revoluție” a publicat în „România literară” un fragment din romanul *Al doilea mesager*. Avea manuscrisul acasă... Este o bună ocazie pour lui rendre hommages...

În noaptea de 2 ianuarie 1987 am trecut granița. Era viscol și frig. Am oprit mașina și m-am uitat în urmă, se zăreau cîteva lumini palide, restul era scîldat în întuneric. Un scriitor care nu poate să-și publice cîrțile este un scriitor condamnat la moarte și eu nu acceptam să fiu ucis... Am plecat fără să știu dacă o să mai văd vreodată acele locuri...

1991 — DUPĂ 11 ANI

REGIZORUL Mircea Veroiu a scris un scenariu (împreună cu mine) inspirat din romanul *Al doilea mesager*. Timp de patru ani am căutat un producător. Imediat după „revoluția” din decembrie 1989 cîteva producători și-au manifestat interesul. Pe măsură ce timpul trecea și apărea „adeverata față a istoriei” și în special după „mîieriada” din 13—15 iunie 1990, șansele de a realiza o coproducție franco-română s-au diminuat simțitor pînă la dispariție. Am găsit totuși un producător: SACI-PRODUCTIONS. Doamna Martine Cantin a făcut un voiaj în România — împreună cu Mircea Veroiu — în toamna anului 1990. Cu acel prilej s-a semnat un protocol cu Casele de filme conduse de Lucian Pintilie și Dinu Tănase. În martie 1991, doamna Martine Cantin și Mircea Veroiu s-au dus din nou la București pentru a semna contractul. Au constatat, — spre uimirea lor — că Dinu Tănase s-a retras fără să dea nici o explicație, iar Lucian Pintilie a pretins...

Ne oprim aici. Vom reveni cu amănunte, cum se spune în lîttele de știri radio sau cele televizate. Să-ți oferit în schimb să participe la această coproducție Casele de filme conduse de Dan Pița și Sergiu Nicolaescu. După o săptămînă de discuții — în ultima zi, din cauza unei obiecții făcute de o salariată — nu s-a putut semna contractul, dar Sergiu Nicolaescu a promis „sub cuvînt de onoare” că în trei zile va trimite la Paris un fax cu acordul lor.

Ne oprim din nou aici. Vom reveni cu amănunte...

Singurul care a rezistat în această „cursă a eforturilor și a nervilor” a fost Dan Pița care de fiecare dată cînd îi telefonam (eu sau Mircea Veroiu) răspundea calm: „Nu panicați! O să facem filmul”. Într-adevăr, abia la 15 mai am primit răspunsul favorabil, dar... Sergiu Nicolaescu dispăruse. Acordul pentru această coproducție a fost semnat de Casele de filme conduse de Dan Pița și Constantin Vaeni.

Cine știe? Poate după 11 ani romanul va fi publicat și ecranizat în țară. O eternă întoarcere după un ciclu de 11 ani. Poate de aceea Danyel Reynal s-a întors în Belle-Ile tot după 11 ani, așa cum spunea Emmanuel Lévinas: *l'aventure dans le monde n'a été qu'un retour à son ile natale*.

EPILOG

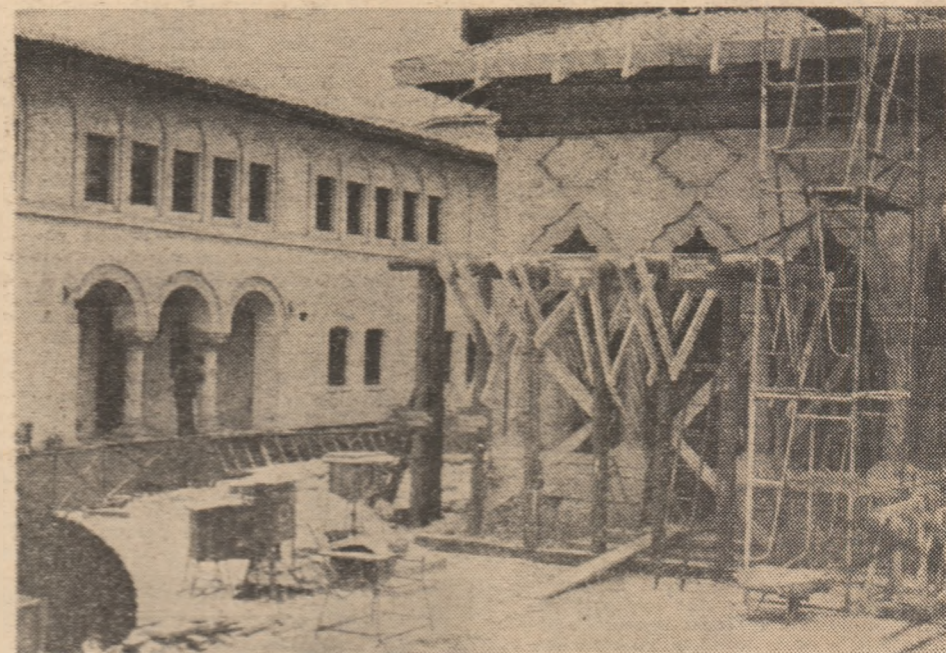
UN GîND îndreptat spre toți cei care au fost alături de mine în timpul „exilului interior și al exilului exterior”. Pe „torționarii spiritului” îi las „în plată lui Dumnezeu” și... a acestor pagini în care nu i-am uitat, iertarea neavînd nimic comun cu uitarea...

Ziua de inaugurare a șantierului Palatul Poporului și Calea Socialismului

Biserica Domnița Bălașa în timpul lucrărilor de „încercuire și ascundere” (1985)

Incinta mănăstirii Schitul Maicilor, consolidată în 1983, a fost dărîmată în 1984. Biserica a fost deplasată la cca 100 metri

Locuințe demolate în vechiul cartier Antim (1984)

Fotografii făcute pe ascuns de Bujor Nedelcovici, pe cînd locuia în str. Apolodor în mijlocul unui cartier demolat pentru a se construi Centrul civic

Dumitru Țepeneag

Nunțile necesare

În sfârșit masa e pusă cu tot dichisul se așază și flori în ulcelele trandafiri galbeni și roșii ba chiar un buchet de albastrele în fața miresei alături de care e locul rezervat mirelui la dreapta iar la stânga fotografu Andruța la celălalt capăt al mesei Pădureanu toarnă vin în pahare măcelarul e încă în bucătărie cu Veta și supraveghează friptura de miel precum și restul bucatelor scaunul Inspectorului e după cum se cuvine lângă cel al mirelui are gesturi lente ai zice tacticoase și-a atârnat șervetul alb la gât să-și protejeze papionul și plastronul cămășii la fel și directorul Ana e foarte drăguță în rochia ei de mireasă Ileana arborează și ea o rochie tot albă într'un contrast evident cu rochia doamnei din față care e neagră din tafta foarte lucioasă cu un trandafir galben prins la corsaj iar alături marinarul cel mititel cu cercei la urechea stângă un inel mare și gros de aur la fel cu brățara de pe încheietura brațului drept și-a infundat gura cu un ou cu maioneză ceea ce nu pare să-l împiedice să converseze cu vecina de masă care-și apleacă urechea spre gura lui plină pentru a prinde cele câteva sunete prea puțin articulate însă puternice explodând deasupra mesei în tregi și atrăgând astfel atenția tuturor mai ales că această erupție sonoră e însoțită de firimituri de gălbenuș improprietate până în dreptul Inspectorului care cu o măsline în vârful scobitorii ridică mâna să se apere mirat dacă nu chiar fascinat de atâta vigoare verbală și brațele piticului scurte dar elocvente se agită în toate direcțiile mireasa râde cu gura până la urechi fotografu bate nu se știe de ce cu cuțitul în farfurie până și Pădureanu e antrenat în veselia generală ceea ce are ca efect imediat pătarea feței de masă Veta în spatele lui își împreună mâinile a rugă neputincioasă directorul zămbeste jenat Munteanu e vizibil nemulțumit de succesul obținut cu atâta facilități de micul marinar care după ce înghite ce avea în gură în loc să profite pentru a emite câteva sunete de astă dată articulate și coerente se repede și-și umple iar gura cu un ou și mai mare și trebuie să insiste îndelung ajutându-se de degetele toate pentru ca oul să pătrundă în cavitatea bucală și taman atunci doamna de lângă el îl pune o întrebare și cum să răspundă agită brațele se ridică de pe scaun dă de mai multe ori din cap și scoate un muget prelung astfel că o parte din gălbenuș amestecat cu maioneză e proiectată pe rochia neagră a vecinei Munteanu e de-a dreptul scârbit se scoală de la masă și vine cu șervetul înmuiat în apă să ștergă petele femeia nu pare prea scandalizată ba chiar râde căci piticul reușește să formuleze un cuvânt destul de inteligibil cel puțin pentru o bună parte din meseni care deslușesc ori li se pare că deslușesc cuvântul oare pune și sare strigă directorul iar Inspectorul cu un gest precis și elegant îi întinde lui Munteanu solnița în formă de cioc de vultur Ana susține că tălcu e mult mai eficient împotriva petelor de grăsime și cum maioneza e făcută cu ulei câțiva râd de argumentația asta atât de riguroasă precizia e întotdeauna producătoare de umor mormăie Inspectorul care continuă să infulece măsline ceea ce dată fiind dimensiunea lor redusă în comparație cu cea a ouălor îl îngăduie să mănânce și să vorbească în același timp și Ileana se gândește că ar fi fost mai bine să fi tăiat ouăle în două drept care piticul își infundă iar gura Ciobanu își ține respirația și închide ochii simte că se sufocă și pe urmă iar mirosul de igrasie și de urină îl doare capul se întoarce pe partea cealaltă și se învește cu pătura până la bărbie Munteanu tot ștergând corsajul doamnei întârzie îndelung în regiunea din jurul trandafirului unde se simte sub țesătura subțire sfârșul măricei al sânelui frunzele castanului nemiscate la fereastră ezită o clipă pe urmă prinde între buze țuguil aceluiași cafeniu nu zice Ana nu acum și femeia în negru surâde îngăduitoare imbiatoare chiar i-a intrat în sân puțină sare și profesorul își cere scuze nu nu face nimic Munteanu fără nici o sfială îi vără atunci mâna în corsaj piticul urmărește scena cu mult interes și mestecă fără să mai

încerce să vorbească e un scurt moment de liniște și fotografu se scoală cu paharul în mână să țină un toast nu zice Ana nu acum încă nu s-a servit nici friptura ule ce frumoasă e ceapa verde și ardei Andruța e cam descumpănit se așază la loc mișcă buzele fără să scoată vreun sunet închide ochii simte că se înăbușă o ceață coboară peste sat îl doare îngrozitor capul ce faci acolo în treabă femeia Munteanu își retrage mâna și lată-l pe măcelar făcându-și apariția cu platonul de friptură două capete de miel cu dinții și ochii intacti străjuesc feliile de carne tăiate cu o precizie matematică și așezate pe foi de lăptuci cu bucăți de gogoșar sclipind ici și colo ce artist domnule toți sunt entuziasmați Munteanu își reia locul respiră adânc și goleşte dintr'o înghițitură paharul cu vin roșu pe care imediat apoi îl întinde lui Pădureanu să-l umple din nou e deja congestionat la față a luat-o cam repede se gândește directorul și toată lumea e servită cu friptură piticul reușește încă o dată să atragă atenția asupra lui căci refuză bucata de carne oferită de Ileana își vără în gură încă un ou înalță brațele și sprâncenele și în modul cel mai hotărât refuză friptura sunteți desigur vegetarian rostește Inspectorul și din politețe firește micul marinar încearcă să răspundă toată lumea râde bânluind urmarea persoanele cele mai amenințate și în primul rând doamna în tafta se ocrătesc ridicând ca un scut șervetul piticul râde și el ori mai bine zis mimează veselia scutură din cap inelul i se zbate la ureche nu și nu mugetul e destul de convingător Ana se apleacă spre Inspector să-i explice de ce marinarul refuză friptura de miel sau cel puțin așa își închipuie Pădureanu care descoperă cu ocazia aceasta că scaunul mirelui e gol respiră cu greutate mirosul de igrasie îl doare stomacul și-și simte gura uscată Pădureanu se uită spre Munteanu care e prea ocupat cu friptura de altfel delicioasă ca să mai bage și altceva de seamă colonelul de lângă el captează privirea neliniștită interogatoare dinaintea sa și surâde prosteste vrând probabil să-l liniștească nu-i dă prin cap să-i facă semn cu cotul profesorului de alături până la urmă Pădureanu ca să dea o explicație insistenței cu care se uită spre colegul său întreabă cine mai vrea vin toată lumea vrea colonelul întinde paharul în-

ține nu numai paharul său dar și pe acela al lui Munteanu iar acesta tot nu-și ridică ochii din farfurie Pădureanu dă din umeri umple câteva pahare îl umple și pe cel al măcelarului care după ce-a împărțit și-un al doilea platon de friptură s'a așezat pe scaunul de lângă Ileana să recupereze timpul pierdut respiră cu greutate din bucătărie se aud tot felul de zgomote își șterge fruntea și obrazii are desigur febră și nu poate adormi închide ochii strânge pleoapele urechile îi fluie apoi aude zumzetul acela cunoscut de bondari de tăuni imenși care terorizează tâpșanul verde pictat cu flori de toate culorile mari cât niște ulii sau poate sunt chiar ulii vulturi pândind în albastrul cerului turmele de oi care urcă dealul și pe el întins acolo în iarbă obosit sătul de toate n'are nici un chef să se mai miște se răsucește totuși pe o parte cu spatele la peretele rău mirositor și trage cu urechea la voce din camera alăturată mereu aceleași însoțite de răsete groase și clinchet de pahare și de cuțite gâlgăitului vinului Pădureanu toarnă de zor în pahare și clefături Munteanu bagă în el cu lăcomie bucăți de friptură și mușcă dintr-o roșie care l se scurge pe bărbie găjăielii și ploscăituri degeaba încearcă să adoarmă își vără capul sub pernă strânge cât poate pleoapele nu reușește se scoală în fund se uită amețit în jur la frunzele castanului la scaunul de sub fereastră vede uniforma mirelei dispăruse ori încă nu venise Pădureanu soarbe încet din pahar și încearcă să-și amintească dacă-l văzuse la începutul ospățului se uită din nou spre Munteanu dar acesta vorbește cu colonelul ridică din ce în ce glasul e evident că vrea să atragă atenția asupra lui momentul e bine ales mesenii care se distraseră până atunci copios pe socoteala piticului încep să se plictisească micul marinar are un repertoriu destul de sărac se terminaseră și ouăle cu maioneză și ceapa și măslinele el friptură nu mănâncă așa că e silit sărmanul să-și infunde gura cu pâine iar efectul nu mai e același și-apoi încă nu e momentul să-și arate toate talentele mireasa căzuse pe gânduri Inspectorul are un aer cam posac se uită pe fereastră la micii care se strecuraseră nu se știe cum în curte unde se află și câțiva copii soldatul trage cu urechea la ce-i povestește Munteanu colonelului patroana e întotdeauna îmbrăcată în negru în rochie

lungă de tafta și cu un trandafir roșu sau galben prins la corsaj vocea lui Munteanu e din ce în ce mai puternică și acoperă acum exploziile guturale ale piticului singura rezistență vine din partea fotografului care cu paharul în mână pretinde să țină un toast în cinstea mirelui și a miresei dar unde e mirele strigă în sfârșit Pădureanu a dispărut mirele directorul se uită în toate părțile se uită și sub masă mireasa nu e deloc impresionată el închide ochii păreau niște valuri verzi ori mușchii în mișcare ai unui animal marin aștește din când în când dar nu poate adormi îl aude pe Munteanu care își continuă povestea cu o voce din ce în ce mai dominantă fiecare își are camera ei stal în salonul cel mare tapetat în roșu unde uneori au loc și banchete ba chiar și ospete de nuntă vă dau cuvântul meu de onoare pe vecina piticului incuviințează mișcând de mai multe ori bărbia un covor roșu mai exact stacojiu culoarea vinului asta ba nu lasă domnule toastul nu vezi că mirele n'a venit măcelarul intră cu un alt platon de fripturi și cărnați marinarul reclamă ouă și Ileana râde și-a pătat cu sos rochia de nuntă mai bine scoate-o spune cineva și în momentul acela Inspectorul îl vede pe elevul roșcat dintr'a cincea cățarat pe fereastră și surâde își deschide nasturii și surâsul i se întinde pe toată fata el își lipește spinarea de perete și închide ochii cineva ciocăne la ușă spune intră ușă se deschide scârțâind și la început nu poate desluși cine intrase așa că mai spune o dată intră și se ridică în capul oaselor o vede pe Anica rămasă în prag cu capul plecat intră n'auzi și observă că are un miel în brațe înaintea doi pași și în sfârșit înalță capul e îngrozitor de palidă cu cearcăne și cicatrici pe față închide ochii și aude tălăngile turmei și redeschide și vede fotografia Anicăi cu un miel în brațe pe fundalul acela de dealuri și văi soarele apune alunecă încet în spatele dealurilor din ce în ce mai roșu mai mare Anica îi mângâie fruntea cu degetele ei subțiri și pleoapele sub care bulbii ochilor zvănesc ca niște mici animale speriate dar tot nu poate să adoarmă nuntași sunt din ce în ce mai zgomotoși se întoarce cu fața la perete și prinde să bată cu palmele cu pumnii cu picioarele dincolo hohotele de râs nu conținesc și îl dor podul palmelor și degetele toate cineva strigă printre răsese și sughițuri întră un glas cleos și batjocoritor și larăși hohote și clinchet de pahare furculițe și cuțite izbite de farfurii clefături și găjăielii vocea lui Munteanu dominându-le pe celelalte și chicotele ascuțite ale Anei în capul scărilor patroana în rochia ei lungă de tafta neagră și piticul vine de astădată însoțit de un soldat care poartă pe umăr un fel de ciomag în chip de pușcă ori mai precis hampa unei coase ori a unui drapel și abia urcă treptele se împletește cade în patru labe și atunci piticul cu cercei la ureche e nevoit să-l tragă soldatul se ține strâns de băț cu mâinile amindouă și râde așa își fac apariția în salon în răsetele și behăidile unanime intră strigă vocea aceea cleioasă dar el nu poate intra prin perete și-a scos rochia și-a rămas numai în furoa îmbracă rochia de mireasă spune fotografu e în atelier și Ileana sub privirile admirative ale nuntașilor iese din salon și coboară treptele acoperite de același covor stacojiu care se uzase de atâția pași

NICOLAE BURCĂ : Masă pe cîmp

de atâtea vorbe ea coboară și micul marinar urcă trăgând după el un soldat beat mort care la rândul lui trage o oaie în capul scării le iese în întâmpinare patroana în rochie lungă și neagră în spațiile ei Inspectorul cu mura lui țepănu de famoasă minare iar ați venit oia be-hăie Munteanu înfunde paharul și Pădureanu prompt i-l umple ochi așa că nu-i de mirare dacă până să ajungă la gura profesorului vinul se varsă pe fața de masă e un moment de liniște colonelul își vâă două degete în vin și-și face un be-nghi pe frunte și aud cu toții lovitură în pe-rete intră zice colonelul și are glasul cleos și limba impleticită soldatul e atât de beat încă cade peste oaie și-l trăn-tește în cădere și pe marinar patroana râde cu mâna la gură singur Inspectorul își ține cumpătul se duce la fereastră să-l gonască pe băiatul cățarat pe per-vazul exterior elevul se sperie cumpit recunoscându-l pe Inspector și dă dru-mul brusc și cade în mijlocul oilor și al pușilor adunați sub fereastră Ana pro-pune să se scoară mesele în curte e frumos zice și directorul nu bate vântul și nu e nici căld nu părăsesc sunt îm-părțite unii ar vrea să-l vadă mai întâi pe pitic de ce e în stare alții susțin că povestea asta începe să devină enervantă I-am mai văzut de atâtea ori și încep să se corovănescă fotografii se suie pe scaun și cere în ste vrea să țină un toast în cinste a lui Ciobanu a câpiat de tot bate cu pumnii și cu picioarele în pe-rete aduceți-l pe mire spune fotografii ce dracu ce fel de nuntă mai e și asta nu vrea abia l-au convins să încerce uni-forma e slab ea moare în definitiv nu e absolut necesar cum nu e necesar în-ceași cu povestea asta punctul punct punctul punct ori măcar o vârgu-lă Directorul e încântat de gluma lui și-i mângie genunchii Ance iar Pădureanu aduce o altă damigeană și umple din nou paharele e necesar cum nu e necesar Ileana se întoarce îmbră-cată în mireasă se așază lângă Ana îm-pingându-l pe director care se duce resemnat la fereastră iar în locul mire-lui pun oia e foarte cuminte și fru-moasă așa împodobită cu panglici roșii galbene și albastre dați-i mai întâi să mănânce voicerează piticul tânșosin-du-se că pe urmă nu rezistă colonelul pare foarte excitat de spectacolul care o să urmeze dacă o să urmeze pentru că Andruța le aduce aminte că mai tre-buie să se și fotografieze e necesar si-gur că e necesar Munteanu tipă că s'a săturat de atâtea fotografii și pe urmă dăminuța n'ai bliz se ceartă zbiară cele două femei îndoapă oia cu lăpușei In-spectorul continuă să se uite pe fereastră nu pare deloc grăbit și e foarte greu de spus dacă e mulțumit sau nu de toate câte se întâmplă directorul se uită și el și are o mura speriată turme de oi au invadat curtea și elevii fugăresc micii ceruți e albastru și se vede luna chiar deasupra golii o vede și Ciobanu primire frunzele castanului pe masă capul de miel îl privește butjoritor mai încolo foto-grafia Anicii se simte ceva mai bine nu-l mai doare capul și pare și voicile de alături au mai scăzut nu mai țipă chiar așa Inspectorul a spus ceva cu glasul lui calm o propoziție foarte scurtă și toți au coborât vocea ori chiar au tă-cut Munteanu povestește în continuare dar în șoaptă cu buzele aproape lipite de urechea colonelului care se cam gădă și îndepărtează capul el închide ochii și respiră încercă să respire cât mai adânc și brusc nă e dată de perete și-și fac apariția doi ciobani care târăse după ei o oaie fiecare ținând-o de câte o labă pi-ticul își agită brațele probabil de bucu-rie iar patroana măsoară de sus și până jos animalul e cam murdară zice ar tre-bui spălată uite astălală ce curată e și-i punem și panglici adaugă cineva ori-cum ideoz de-a spăla oia se duce toată adunarea soldatul trezit deodată din-be-ție se oferă s'o spele el dar ciobanii se opun e oia lor și chiar dacă acceptă să fie lăută și înmiresmată ca o mireasă și-și dau coate și răd ușurel tineri și-l îmbrăncesc pe marinar care îndată ce se ridică se pune să urle liniște cere foto-grafii care a rămas cocoțat pe scaun și Inspectorul face și el un semn pe care nimănui nu-l înțelege s'o fi supărat se gândește directorul căci uite-l că pleacă așa nu înseamnă că le-a trecut vreo clipă prin cap s'o pună la dispoziția in-tregii nunți niște egoști îi explică Mun-teanu colonelului și acesta pune o între-bare care nu-l pe placul lui Munteanu se scarpină la ceafă și ezită să răspundă pe urmă da e adevărat dar de ce veni-seră cu oia acolo doar sunt oi destule e plină curtea de oi și Ciobanu se uită cu curiozitate la Inspector ați venit în sfâr-șit vă așteptam de mult Inspectorul îi la mâna slabă numai piele și os să-i simtă pulsul încă mai bate pe urmă trage pe neașteptate pătura de pe el ba chiar cu oarecare brutalitate o să cam atârne uniforma pe tine dar n'are importanță o

să fii un mire mai d'afan și-o spune fără pic de ironie e absolut necesar domnule Inspector sigur că e necesar ce întrebare mai e și asta și fața îi e impasibilă ai zice o mască de ghips se uită acum spre perete pe care se catără un limacs pri-vește într'acolo și Ciobanu și zâmbește stios presărați sare domnule Inspector și să vedeți cum se topește Inspectorul dă din cap miroase a urină și a soareci ter-minați o dată cu povestea asta tămpită strigă un glas de bărbat poate chiar di-rectorul dar în fond el ce se amestecă Munteanu e nemulțumit de întrerupere și bate cu pumnul în masă iar zbiară aia dincolo se plânge Ciobanu și Inspectorul nu-i răspunde îl mângăie pe frunte are degete ușoare ca ale Anicii apăsăți-mi pleoapele hai că mai ai puțin ești un bădăran zbiară Ana și oia de lângă ea se sperie și behăie piticul se strecurase în spatele ei și-i băgase mâna printre zăbrelele scaunului sub coadă oii în definitiv îi place Inspectorul simte bo-tul unui animal care-i linge pantoful el nici nu încercă să se apere sunt doi s'au speriat când ai intrat și s'au bă-gat sub pat și în sfârșit Ileana aduce copila ajutată de soldat care încercase s'o convingă să se culce cu el în spala-torie dar nu izbutise după nuntă și că-tana se mulțumise cu făgăduiala asta destul de vagă ce fac acolo întreabă Ciob-anu spală o oia și de ce zbiară ase pentru că ciobanii se opun nu vor nici în rușul capului să-și dea oia pe mâi-nile unui tîncăra mai ales piticul nu le inspiră de loc încredere hai mă fraților ce atîta îndărătnicie Munteanu îi face un semn lui Pădureanu să ridice și co-lonelul și se apropie toți trei de ciob-bani colonelul scoate pistolul și atunci ce vrei să faci bății mecani dau îndărăt până ajung la perete și acolo la porunca lui Munteanu încep să se dezbrace de sumane și de iari rania numai în iz-mene nuntășii privesc cu gura căscată schimbîndu-se de veșminte cei doi profesori își pun și opinile ciobanilor piticul profită de împrejurare ciobanii sunt legați fedeleș sare pe oaie în co-pate și văzându-l colonelul e încântat aplaudă îl încurajează toți se amuză iar ciobanii se zbat neputincioși și se izbesc cu tena de perete spunetele să înce-te nu mai pot îmi pleznește capul la ferește dîrchini de elevi care se hoi-bează la scena asta nemaiapomenită acuma trebuie să plec rămâne deci cum ne-am hotărât și Inspectorul pleacă întră în salo-nul cel roșu unde găsește o haraba-lă de neceseris Andruța încearcă să fotografieze dar nu prea reușește prea multă agitație nu te mai mișcă măcar două secunde îl strigă el piticului și acesta când îl vede pe piticul se oprește și-și ascunde fața în blana aspră a oii care behăie cam nemulțumită ce faci acolo fute domnule Inspector zice Munteanu deghizat în cioban fute oia nu vedeți aici e nuntă nu bordel bom-băne Inspectorul și soldatul apucă bă-țul aia de coasă și-l împunge în cur pe marinar unde e mirele întreabă Pădu-reanu și nimeni nu știe să răspundă cele două mirese se țin de mână pe deasupra celeilalte oii care stă cuminte pe lo-cul mirelui directorul umblă în patru laba oia din copate behăie iar micul marinar în curul gol se ascunde sub masă ca să scape de coasa soldatului nu se mai poate continua așa zice Andruța domnule Inspector trebuie să facem foto-grafiile de nuntă că pe urmă apune soarele are dreptate întărește Inspectorul și le trimite pe Ana și pe Ileana să-l aducă pe mire și dacă nu vrea să vină întreabă una din femei e bolnav nu se poate ține pe picioare musai faceți ce-oți face și-l aduceți mori sau viu se tre-zește vorbind colonelul și Inspectorul îi aruncă o privire severă pipăie petele de igrasie miroase a moarte și-i vine să vo-mite se ridică puțin și schițează un gest ca și cum ar vrea să dea la o parte o perdea și în momentul acela se ivesc cele două mirese una mai frumoasă ca aialaltă haide scoală-te și te îmbracă închide ochii dealurile sunt pustii vulturi se rotește desupra brazilor și o lumină roșie cu mii de torțe aprinse păduri de brazi incendiate și alte conifere ce-o să facem cu toate oile astea întreabă Andruța dar e o interogație re-torică nimeni nu catadiscește să-i răs-pundă micul marinar iese de sub masă și are într'adevăr o pulă cât toate zilele nu știe unde și-a pus nădragii uite-i aici și vestonul și chipul nu izmenele mur-mură Ciobanu ce-ți mai trebuie izmene și Ileana râde mai bine l'am spăla puțin tu nu vezi cum pute se duce după apă și săpun e întins pe pat gol cu mâinile împreunate pe piept iar Ana îl mângăie cu duioșie e atât de slab și pielea îi e uscată și pe alocuri crăpată galbenă cu vine albastre și firisoare roșii vase de sânge sparte într'un ultim efort de-a respira se sufocă Ileana se întoarce cu un burete de vase și o ulcică plină cu

ION ALUPOAIE : Peisaj

apă am pus și soda e plin de jog și simte că se scutură într'un lichid caldut perdena era neagră să dă înecet solem-na la o parte și apare în toată splendoarea lui înfricoșătoare plaiul acela verde plin de flori și cerul albastru dealul însorit și vadea verde alt deal și dincolo altă vale și mai verde și mai luminoasă lu-mina din ce în ce mai puternică mai roșieată și apoi fulgere lungi și făclii brazii imensi arund departe la capătul pământului Andruța bagă capul pe ușă mai repede mai repede că se dăce dra-cului soarele ce face doamne doamne și poate că visează răspunde femeia și-i trece buretele peste sexul inert și vanăt ca al unui înecat grăbiți-vă spune pi-tigăit Andruța și fuge în atelier să pre-gătească aparatele îl șterg cu o cârpă de vase parcă el nu miroase chiar așa hoba sura el nu deschide ochii nu surăde mai bine îl îmbrăcam pe pat așa cul-cat cum e pe urmă om vedea și unde dracu l-or fi izmenele Ileana le găsește sub pat între cei doi miei care stau acolo pitii cei cu astia aci și răd amândouă izmenele sunt însă prea murdare la fe-reastră se ivesc capetele lui Munteanu și Pădureanu de nerecunoscut sub că-cuile lor ciobănești plecați de-acolo tipă Ileana și cei doi răd ca niște năvlegi na mai e nevoie de noi și Ana îl ame-nință cu Inspectorul ci se fac nevăzuți femeile reușesc cu chiu cu vai să-l îm-brace în uniforma de căpitan de marină li vine foarte bine și-l sărută piaptăna-l zice Ana păcat că n'are mustață și uite a început să chelescă îl așază pe mar-ginea patului dar nu poate sta drept cade pe spate trebuie să ne ajute și cei-lalți sîngure n'or să poată să-l care până în curte soldatul apare la țanc cu o targă îi pun și chipul și un trandafir galben la butoniere care se potrivește de minune cu albastrul marin al unifor-mei îl scot din cameră ceilalți nuntășii leiseră într'un timp și ei în curte unde era un vacarm de neceseris oile behă-iau câinii lătrau copiii tipau și se îngră-mădeau în jurul fotografului care-și instalase aparatele chiar la mijloc între turmele de oi și de copii lumină de amurg roșieată grăbiți-vă grăbiți-vă Andruța e sursăritat o să ratez totul așa pe targă nu se poate trebuie să se scoale să s'ea în picioare ce fel de mire mai e și asta un dulău miroase rochia uneia din mi-rese un zăved mare și flocoz Ana se sperie și începe să țipe colonelul în-cearcă să gonească dușul la fel și pi-ticul care se îmbrăcase și-și pusese bereta de marinar pe o sprânceană Ana se îm-piedică și cade aduceți o targă și pen-tru mircasă Pădureanu apare cu o dami-geană de vin de ce atîta lipsă de serio-zitate se vaită fotografii prea multă veselie strică Ana se ridică singură și nu pare deloc supărată o să apună soa-rele iată-l pe Inspector ajutându-l pe soldat să care dîtămăi jîțul îl aduceau probabil din canoelarie dacă nu cumva îl luaseră din biserică luați și beți beți direct din damigeană te-ai îmbătat ca un porc oile behăie și fac să sune tă-lângile Andruța ridică brațele spre cer spre soare soarele cade din ce în ce mai repede în spatele caselor soldatul și cu Inspectorul îl așază pe mire în jîțul capul îl atârna într'o parte iar chipul i s'a infundat până pe ochi pe urmă Inspectorul se apropie de fotograf și-l șoptește ceva la ureche vine spre ei și colonelul care se îndepărtează la nevoie foarte energic și activ face semn celor doi ciobani care beau ceva mai încolo din damigeană să se apropie să lase

damigeană dă niște ordine scurte sol-datului îi zâmbește doamnei în tafta și urmează un du-te vino în aparență fără nici o noimă dar care până la urmă se dovedește destul de eficace oile sunt împinse către marginile curții elevii se înconcează doi câte doi și li se distri-buie lumânări ideoz a fost a Inspecto-rului prima lumânare deși din acelea groase de nuntă nu dă prea multă lu-mină și oricum soarele încă nu s'a înde-părtat îndeajuns dar fiecare elev va avea câte două explică Inspectorul și până le vom aprinde pe toate și până li vom așeza în cerc în jurul mirelui și a miresei care va fi aleasă prin tragere la sorți și atunci cele două femei după o clipă de ezitare încep să protesteze doar nu s'au îmbrăcat degeaba ca niște cara-ghioase și-apoi ce-i bătaia asta de joc amândouă s'au chinuit cu el l'au spălat și l'au îmbrăcat ca pe un prunc și Ileana se așterne pe plâns Ana se apucă să bo-cească și ea mirele țepăn pe scaun cu ochii închiși piticul agită o talangă și spune s'o ia Ileana care e mai solidă pe Ana în cărucă și să se fotografieze așa ca și cum ar fi o singură mireasă foto-graful nu e de acord nu e ușor să foto-grafiez mirese toți își dau cu părerea se agită tipă și atunci Inspectorul e nevoit să intervină din nou cu gesturile sale solemne cu vocea gravă și convingătoare propune să se facă o poză colec-tivă astfel încât toată lumea să fie mulțumită cele două mirese cu buchete de trandafiri galbeni și roșii la dreapta și la stînga mirelui așezat în jîțul în spatele lor doamna în rochie de tafta și colonelul de cavalerie înăcelarul cu un cuțit mare în mână Veta soldatul la umăr cu bățul de coasă ori de drapel mai la o parte Munteanu și Pădureanu în straiete lor ciobănești sprijinindu-se de băte și mimând că pun la cale ceva mai în față micul marinar și oia împodobită cu panglici Anica la picioarele căpitanului de marină adică pardon a mirelui undeva lângă una din mirese directorul pustul roșcat dintr'a cincea și în sfârșit Andruța fotograful cu aparatul pe tripod iar de jur îm-pejur purtătorii de lumânări care stau smirnă abia îndrăznind să respire și apoi turmele de oi și dulăii Inspectorul le vorbește la toți calm li arată fiecareia locul are grijă și de cele mai mici amă-nunte după care se îndepărtează mer-gând de-a-ndaratele nu mai e acum decât un bărbat înalt ce-i drept dar nu cu mult deosebit de ceilalți trecători se oprește la marginea trotuarului ridică un braț pe jumătate ca pentru a fixa exact nivelul necesar privește atent cu ochii mijii se apropie din nou de vi-trină de fotografia mărită la dimensiunile unui tablou și înrămată pentru a putea fi atârnată pe perete dă din cap se oprește mai face un pas iar dă din cap și nu știi cum să știi după gesturile care le face ori după chipul care nu exprimă decât să zicem atenție și concentrare amândouă necesare pentru formarea și formularea unei judecăți de valoare habar n'ai dacă-i place ori dacă dimpo-trivă e neplăcut surprins de această com-poziție barocă și greoaie cu semnificații obscure și mai face un pas se apropie și mai mult și observă în sfârșit ori presu-pui că observă ceea ce e necesar și esen-țial să observe cînd e vorba de o nuntă și anume că mirele e într'adevăr fericit

Viena 1974 — Paris 1976

Trecute vieți de Domni și de Domnițe...

Dramaturgul necunoscut

B. Fundoianu

PINTRE cei care nu cred în epuizarea posibilităților dramaturgiei române de a satisface așteptările publicului de azi sint și actualii diriguitori ai Teatrului „Nottara”. Le datorăm descoperirea și punerea în scenă a unei piese a poetului Benjamin Fundoianu, care nu figura în catalogul literaturii dramatice. *Ospățul lui Balthazar* — ni se spune — a fost creată în românește, în 1922, în vremea cind autorul era intens preocupat de teatru: scria cronică și eseu la „Sburătorul”, la „Rampa”, la „Contemporanul”, întemeiase, împreună cu sora sa, actrița Lena Fundoianu și cu regizorul Armand Pascal, compania avangardistă „Insular” — sprijinită de N. D. Cocea, Victor Ion Popa, G. Ciprian, Sandu Eliad, Marietta Sadova — pleda cu fervoare pentru un teatru de artă, poetic, conceput ca „o școală de gust” și pentru preluarea unor experiențe franceze, ruse, germane de regenerare a teatrității prin simbolism și expresionism. Versiunea franceză a piesei pare să fi fost elaborată la Paris, în 1932. Așadar, avem din nou o premieră absolută după mai multe decenii de la nașterea lucrării, ceea ce, firește, încurajează continuarea cercetării în domeniu.

Gestul cultural de restituire n-ar trezi însă ecou dacă întreprinderea artistică nu s-ar susține prin ea însăși. Piesa, o metafizică glosare pe o temă biblică, are bogăție imagistică și anvergură parabolică. În jurul regelui babilonian se află robii israeliți — care, într-un fel, îl alimentează delirul grandorii și-i atâță nebunia despotică — și gravitează personaje-simbol, numite generice, ca în apologurile medievale, Rațiunea, Nebunia, Spiritul, Moartea. Otrăvit de dorința înfruntării cu Puterea Supremă, cu Dumnezeu, și bind, contra tuturor prevenirilor, din vasele sfinte capturate din templul de la Ierusalim, regele Balthazar va fi avertizat cu misterioasă inscripție „Mane, mane, Tekel, Ufarsin”, scrisă de o mină enigmatică pe peretele sălii unde se desfășura ospățul regesc dat pentru o mie de oameni, necunoscutele cuvinte fiind traduse de tîlcuitorul de vise, profetul Daniel, ca judecare și condamnare a trufiei regesti. A fost, într-adevăr, ucis de perșii invadatori; dar poetul e interesat nu de faptul istoric, ci de limitele care pot obstaculiza o tiranie absolut arbitrară, irațională, el văzîndu-le în reacția populară, în spiritul revoltei ce poate să înceapă doar cu dubiul contestatar în formă ironică, și să se încheie cu spulberarea definitivă a opresiunii, cu moartea prea semetului despot, Daniel (ce nu apare) e expresia — neincorporată — a duhului popular. Coliziunea dintre insul ce și-a pierdut mîntea din nemăsurat orgoliu și mulțimea ce rectifică exacerbarile grotești ale individualismului e greutății pe un sir lung de meditații mai mult sau mai puțin coerente. Sursa biblică a tragediei e dublată de sursa literară, oferită probabil de autosacramentalul lui Pedro Calderon de la Barca *La cena del rey Balthazar*, al cărui sens pivotază pe sancțiunea divină dată necredinciosului în virtutea unor dogme teologice și a unor silogisme scholastice.

Factura conceptualizată și desfășurarea narativă, cu ample rodemontade eseistice, cantonarea în tragic a unui personaj unic ar fi dat probabil un spectacol dificil, chiar dacă imbat de o poezie filosofică grațioasă și învaluit în aburi de legendă. Scrierea a avut însă șansa unei regii care a scenizat-o cu discreție dar și decisi, astfel că am asistat la un spectacol cu dramatism conținut și răsuciri interesante ale disputei, ce dau conflictualitate poveștii. Aș zice că artiștii au conferit dramaticitate meditației despre înfrînările și desfrînările Puterii, printr-un joc studiat, doar uneori ușor artificializat. Alexandru Dabija a sporit teatralitatea puținii intrigă, cu obsesivul ei leitmotiv, iar scenograful Sică Ruscescu a plasticizat cu frumusețe acțiunea, prin coloritul perlerinelor de catifea, policromia grupurilor (nu însă și prin țerna recuzită), organizarea armonioasă a spațiului scenic și extensia lui printr-o punte peste sala mărginită de pereți albi. O formulă iscusit paradoxală face ca reprezentarea să aibă o liniște gravă și, deopotrivă, un frământat interior ce se exteriorizează ludic. Ea detașează figurile ca într-un basorelief păstrîndu-le însă continuu pe

Ospățul lui Balthazar de B. Fundoianu, Teatrul „Nottara”, premieră absolută; *Elisabeta, din întimplare o femeie* de Dario Fo, Teatrul Mic, premieră pe țară; *Tiganiada*, prelucrare după epopeea lui Ion Budai-Deleanu, de Titus Popovici și Mircea Cornișteanu, Teatrul „Ion Creangă”, premieră pe țară.

fondul lor original. Mi-a amintit de frizele asiro-babiloniene văzute la British Museum, cu sacrificii, libații, procesiuni sacre, înțelepți scriindu-și gândurile și divinități ce luptă cu demoni. Evident, montarea de la „Nottara” are înțelesuri actuale și aspect modern. Un cor de copii potențează fiorul autentic al acestui mister teatral. Sonoritățile îi măresc poezia.

Altă șansă a reușitei montări e susținerea cu vigoare a rolului principal de către Dorin Varga, el echilibrînd impenetrabilitatea stăpînitorului printr-un aer juvenil-jucăuș, iar nemăsurata vanitate a monarhului prin insidioase autoînterogații ale omului atît de fragil în fața destinului. E îndrăzneț și totuși precaut. În mișcare e avînt și retracție; în postură, e superbie și umilință. Vorbește franc, prietenos cu supușii și, deodată, apar duritățile satrapului ce nu poate suporta contrazicerea. Interpretul e ferm, nuanțat, omniprezent, duce cu succes greul spectacolului. De tot interesul prin nerv și atitudine inflexibilă, în răceala-i surizătoare, e personajul Moartea, datorat lui Dragoș Pîslaru. Caracteristica lui e puterea teribilă de a aștepta. În sarcasmul său e disprețul față de toate zădărniciile lumesti. În gesturi și în vorbe, în intervenții neașteptate, e desenat, cu finețe, sfîrșitul implacabil. Relația cu ceilalți e și strînsă, și detașată. Aș zice chiar că ni se servește o imagine a ceea ce numim în viață indiferență... mortală, dacă n-ar exista în neconținere suspansul întîmplărilor ultime. Actorul nu ne dezvăluie cum va fi aceea; pare a o pregăti neconștient, astfel că îl percepem distinct chiar și atunci cînd, adunat în sine, se retranșează într-un con de umbră.

Simplitatea expresivă în execuție e o marcă a întregii distribuții, deși, desigur, cu unele variații. Victoria Cocias e mlădioasă, sigură, persuasivă, Bogdan Gheorghiu e robust, direct, cam încărcat uneori de clișee caricaturale; Emilia Dobrin (cu care împarte rolul Nebuniei) are sinceritate în meditații și în izbucniri. Anca Bejenaru și Cristian Soțorin (perechea ce figurează Spiritul) par intruciva decompensată. Cătrinel Paraschivescu, cu agreabile treceri, confecționate mirări, schimbări prea bruste se face observată prin farmec personal. Împreună arată bine toți: sugerează un univers. Și un climat străbătut de alizee gînditoare.

B. Fundoianu a mai fost legat de teatru și ca actor; iar de cinematograf (în Franța) ca scenarist, asistent de regie, regizor. Și-a scris piesa de față — și o alta, pe care n-o cunoaștem — poemul (dramatic — într-o formă dramatică) *Tagăduința lui Petru* într-o vreme cînd dramaturgia căuta, prin încercările lui A. Dominic, Isaia Răcăciuni, Ion Sin Giorgiu, Ștefan Neșiteșcu, Felix Aderca și ale altora, mai mărungi, să se sincronizeze cu unele curente europene de avangardă. Autorul, soldat viteaz în Rezistența franceză, a murit ars de viu, în 1944, de către cineva care a avut și el soarta regelui babilonian Balthazar. O replică din piesa care m-a tulburat: „Sînt uneori tăceri care-ți fac cinste”.

Arlechinadă italiană
cu solist de lux

DE UN STĂPÎNITOR capricios și macinat de îndoieli se ocupă și dramaturgul italian Dario Fo, făcînd o incursiune în biografia intimă a reginei britanice Elisabeta Tudor. Ca și americanul Paul Foster, el cercetează prin prismă comică nu numai năbădăile vestitei doamne, ci și rațiunile personale ale unor gesturi istorice de-ale ei sau, cu tehnica lui Scribe și a lui Al. Dumas, galanteriile care particularizează și individualizează, încălzînd documentul, umanizînd portretul, demitizînd, desacralizînd, uneori chiar și mistificînd pentru un plus de distracție. O vom vedea deci pe glorioasa purtătoare a coroanei britanice urmărindu-l prin spioni pe periculosul autor contemporan cu ea Shakespeare, cam în felul — ciudată paralelă — în care cenzura dictatorului român pescuia replici pretins (sau real) subversive în piesele lui Marin Sorescu (un exemplu). Vom mai fi părtași la crizele de amor pricinuite de trădătorul conte Essex, la coșmarurile nocturne trăite de ucigașa Mariei Stuart; vom asista la felul cum se lasă înfepată de albine și mușcată de lipitori ca să i se mai frăgezească întrucîtva carnea fleșcăită, cum înjură, scuipă, lovește, urlă, ride de prostii și se supără de fleacuri etc. Printre toate acestea strecurîndu-se însă și inteligente adagii politice, memorabile fraze de strategie a conducerii și atrăgătoare (cîteodată) sentințe morale provenite dintr-o observație penetrantă asupra naturii umane.

Nu e o piesă despre regină, ci un joc de-a teatrul despre o regină văzută în halat și papuci. Dario Fo, renumit actor peninsular, e autorul care scrie predilect pentru actorul Dario Fo și soția

B. Fondane — portret de Brâncuși

sa, actrița Franca Rame. Multe din comedile și dramele sale sint legate de felul lui de a gîndi și interpreta ca pielea de carne. La 66 de ani el continuă a fi un urmaș glorios al marilor actori italieni din veacul de aur al teatrului de improvizație și al acelor străluciți comedienți care în bilciurile franceze aduceau, în secolul XVII, atîta prospețime și spontaneitate, vervă și har al invenției ce le dădeau o întinsă popularitate. Și el călătorește cu compania sa prin Europa și America, dar cel mai bine îl înțelege — și-l admiră — publicul italian, descoperindu-i totdeauna sensul peripețiilor și morala dulce sau amară a fabeli.

Are și o știință inefabilă a servirii acestei morale, astfel că, împrumutate de alții, piesele nu spun totdeauna ce-a voit autorul și nici nu au atracția pe care o exercită histrionismul dezlănțuit al interpretului... ideal. La București însă, la Teatrul Mic, a avut parte de o actriță de posibilități excepționale; iar dacă piesa, pusă în scenă cu o somptuoasă mimă, umoristică, barocul, n-a putut fi decît atîtă cit este, un joc nu prea original de divulgare comică, din spatele paravanului de iatac, ale existenței comune a unei personalități — cum făcea și Lucian din Samosata cu zeii (produc argumentul începutului de serie) și Bernard Shaw cu eroinele istorice — interpretarea Leopoldinei Bălanuță e de mare salvare. În arlechinada ei — pe care regizorul Mihai Lungeanu o călăuzește cu pricepere spre altitudini comice și prăbușiri în umoare neagră — actrița face să defileze mindra mlădă a dinastiei, băbuța nefericită, vicleana diplomată, femeia ultragiată răzbunîndu-se feros, doamna ironică parînd sfidător pe cei care-i fac imputări (drepte), fetița rizgîiată, solitaria tristă, politiciană perfidă, conducătoare rece a unui imperiu, apărătoarea poporului — pe care-l consideră criteriul unic și definitiv de măsurare a oricărui act de guvernămînt și al întregii ei domnii. Sigur, sint doar schițări — încă o dată, în transpoziții momentane și îndeobște în regim comic — dar, de observat: varietatea ipostazelor și fulgurația tranzițiilor, săvîrșite cu subtilă artă. Chipurile se succed cu repeziune, atitudinile mîmice și corporale se înlocuiesc între unele pe altele, cinetica jocului e incitătoare și perpetuă; parcă s-ar arunca mereu fuzee în văzduhul scenei. Din crochiuri se conturează o imagine pe care au impus-o prin vremuri nu istoricii, — ei vorbind despre puterea Elisabetei, consolidarea bisericii anglicane, legea pentru săraci, crearea flotei, constituirea companiei Indiilor, coloniile americane, prosperitatea comercială — ci poezii: Spencer, Lope de Vega, Alfieri, Schiller, sensibili la ceea ce a însemnat omul, femeia, regina secolului... elisabethan al culturii.

Trei scenografi au lucrat la realizarea formei spectacolului: rochia uriașă a reginei, în care ea intră (și din care iese) în exercitarea atribuțiilor; carcasa enormă de metal aurit imaginînd hieratismul obligat al slujbei împărătești, carcara fără scăpare a sacerdoțiului monarhic; patul chinuitor al tratamentelor cosmetice la care o supune un tîmăduitor de sex incert, Mamona, foarte hazliu în apariția sa golemică și prin limbajul păsăresc (doar uneori împins spre faclitate) — interpret de o zbîrdălnicie cumpănită, Eugen Cristian Motriuc. Pictorii și arhitecții cadrului sint Irina Solomon, Dragoș Buhagiar și atît de seriosul și mai totdeauna inspiratul Nicolae Ularu, creator de module scenice cu semnificații reverberante.

Elisabeta are în juru-i puținți fideli: camerista Martha, sfetnic de taină, prietenă din copilărie, ajutoare înțeleaptă a cărei întruhipare găsește în Coca Bloos o artistă hărăzită, dozînd meșteșugul umorului, minia, protestul, tăcerea ofuscată, ironia punitivă: o

Leopoldina Bălanuță și Coca Bloos în *Elisabeta, din întimplare o femeie* de Dario Fo la Teatrul Mic

izbindă artistică. Apoi șeful poliției secrete, Egerton, paratrăsnet pentru furile Doamnei, spion inteligent și abil, elastic personaj, cum cere serviciul, configurat cu umor sec, impecabil, de Nicolae Iliescu, pliat mereu pe unduile de stare ale stăpînei. Amantul de carton al Elisabetei, Thomas, e un prăpădit clovnesc și tragic, figură excelent creată de Gheorghe Visu, un inocent stupid ce plătește cu viața o noapte de fals amor cu regina. Actorul are o capacitate rară de a păstra măsura între ris și plîns fără a umezi textul spus și fără a se bufoniza. Uciagașul (Marius Ionescu) pare scăpat în scenă dintr-un alt spectacol, al unui alt fel de teatru și e lamentabil guignolesc, pata neagră a acestei reprezentații de o lumină agreeabilă, nu de prea ridicat voltaj, dar de o artăscitate ce ne lipsește adesea și după care tinjîm.

O vorbă despre traducere: e eminamente teatrală, cu o vorbire înflorită, în spiritul histrionic al originalului, în amescături de argot, fraze elevate, metafore poetice și într-o cadență spumoasă. Autorul e Florian Potra, poate cel mai bun traducător de teatru italian azi, căruia acea literatură dramatică îi datorază un volum impresionant de versiuni românești pe o mare întindere a ei, de la *Fontana Trevi* a lui Berni la *Birocatozaurii* lui Silvano Ambergi, între care această *Elisabeta, din întimplare o femeie* de Dario Fo (lucrare măruntică, apărută în 1984) de la Teatrul Mic e delectabilă.

Perspectiva istorică
asupra existenței romilor

IN ȘIRUL de întîmplări al Domnului vestii se așază pe scena bucurăsteană și acelea ale lui Vlad Vodă Tepeș, de fapt „Toate cite le făcu țigania / Cînd Vlad Vodă îi dete slobozia / Arme, ș-olaturi de moșie”, cu alte cuvinte, ce au săvîrșit țigania sub domnia lui Vlad, așa cum se povestește în celebrul poem neterminat al lui Ion Budai-Deleanu, *Tiganiada*, scris în zorii secolului nouăsprezece, la Lvov, după modelul marilor epopei eroi-comice. Lucrarea e de o mare densitate, într-o construcție arborescentă, aducînd — ca pe zei în poemele homerice — duhuri, năluci, arhangheli, Sfîntul Spiridon, Satana, pentru a se amesteca burlesc în peripețiile sătrărilor îndemnați de Vodă să facă oaste de stavilă împotriva năvalei turcești. Călinescu vede aici satră socială, politică, la adresa moravurilor, într-o limbă ce vădește „geniu verbal” și o varietate sonică neasemuită, de adevărată orchestră burlescă. Considerațiile lui Blaga converg spre ideea laicității poemului, unde totul e antidogmatic. G. Ivașcu constată perenitatea în timp a epopei: „Secretul vitalității ei rezidă în fondul autohton, în enorma jovialitate populară, în extraordinara stăpînire a virtuților umoristice ale spiritului și limbii țăranelor ardeleni”. Citez pentru a vedea ce a rămas din acestea la Teatrul „Ion Creangă”. Parodia, în orice caz; veselie, desigur; actualitatea neamăpomenită, într-un moment cînd discuțiile despre optima organizare a statului au depășit temperatura de fierbere, iar prezența etniei rome în viața țării — și a continentului, se pare — e frecvent observabilă sub foarte felurite aspecte. Spectatorul ride cu poftă, des, și are impresia că unele lucruri s-au scris azi (impresie în parte justă) sau că ar fi spuse atunci, cu previziune uluitoare (ceea ce e iarăși adevărat). A dispărut însă miracolul povestirii, s-a subțiat mult epica, s-a redus gabaritul artistic și s-a corcolit satira — ca să folosesc și eu un termen din regn.

Avem de-a face cu o triplă adaptare a marilor scrieri: de trecere din proză în vers în dialog dramatic, operație la care s-au încumetat scriitorul reputat Titus Popovici și regizorul Mircea Cornișteanu, ei dînd, de fapt, cu material de-al lui Budai-Deleanu, un scenariu posibil de comedie pretextual-istorică în factura burlescă a originalului, în realism convențional și intrigă convenabilă, relativ unitară. Adușurile noilor autori nu sînt supărătoare, pasișă operei prime fiind făcută cu inteligență (nu însă totdeauna și în textele cîntecelor), penița lui Titus Popovici șerpuiind cu imaginație pe direcțiile con-stringerii, aszonării, ordonării peripețiilor. A doua adaptare e cea săvîrșită de muzician, Nicu Alifantis. Spectacolul e un musical modern, cu multe numere corale și solistice, melodii nostime, cîteva tratate buf, în orchestrări atrăgătoare, întreaga partitură fiind prin excelență *teatrală*, dînd o ambianță cit se poate de potrivită acțiunilor și proiectării lor pe ecranul actualității. Cînd că Nicu Alifantis e, acum, printre cei mai însemnați compozitori de muzică de scenă. Motivul muzical principal al spectacolului, atît de cantabil și atît de vioi, cu volute melodice îngenoase și un fir acrisor de melancolie, te urmărește multă vreme. Execuția e de clasă: violist, Ilie Constantin, țambalagiu Mircea Feraru, chitarist (surprinzător) Lucian Istudor, contrabasist Gheorghe Stănescu, jucînd și el, cu machiaj natural în bronz ereditar. La aspectul general al musical-ului a conlucrat, cu folos, și coregraful nostru de faimă Oleg Danovschi. Și muzicianul, și maestrul de balet și-au înscris contribuțiile în aria trupei de teatru, nu au rîvnit la vodevil sau operetă.

În sfîrșit, a treia adaptare o săvîrșește, cu pricepere și talent multilateral, regizorul Mircea Cornișteanu, care construiește un spectacol popular de grup. Pierde simțitor din adîncimile literaturii implicate, cîștigă în suprafețe și în cromatică, obține o bună dispoziție generală contaminantă, pune accente nimerite pe analogiile actuale — ba chiar le și supralicitează cîteodată. El e îndrumătorul mulțimii de pe scenă, care unduiește, vine lin sau irupe furtunos, se desparte în formații mici, se strînge în jurul monstruoasei țepe (foarte urîtă znamenie scenografică, boită în roșu), se resfiră armonios pe laturi, se atomizează și crește iar ca într-o dospire. Fluxul și refluxul acestei populații, merituos desenate în costum, podoabe (scenografia Anca Pîslaru și Luana Drăgoescu), printre copaci de cirpă și corturi multicolore, la reședința Sultanului Mahomed (unde se petrece o scenă lincedă, placidă) și în noptatece crînguri muntene pare o maree în vegnică zbatere, fără poticniri ori pauze inerte.

Acțiunea — pe scenă o echipă în care actorii aduc, din cînd în cînd, punctări solistice spirituale. Vlad (el e și Diavolul din prologuri) e un artist tînr de potență, sigur, cu un facies bine alcătuit, apărînd cu mult spor în ambele ipostaze, convingînd și prin surisul său și prin îngăduința acră, și prin ricanări satanice: Florin Busuioac. Bobul lui Boris Petroff, poet ofilit, de covîltit, are haz și pregnanță. Tandaler al lui George Petcu e puternic și slab, în alternări lucrate serios. Cristian Ieremia (Papără) are umor imbelșugat și tonus clovnesc. Tomi Cristin (Corcodel). Dumitru Anghel (Cucanel), Răzvan Ștefănescu (Jananău, „domnul Jananău” — cum cere, ritos, să i se spună), Cicerone Ionescu (pletosul Ghiolban), Marius Toma, Lucian Irim, Eugen Apostol, Ion Gh. Arcudeanu (aceștia doi, căpitani țepușari ai lui Vlad), Mircea Mușatescu, Marius Toma sînt toți sesizabili și uneori perceptibili cu deosebire. De admirat voluntariatul emoționant al actorului Mișu Andriescu: și-a pierdut un picior într-un accident și a venit să joace un bătrîn șchiop! O face cu destoinicie. Domnișoarele și doamnele sînt sarea spectacolului: ironica și focoasa Corcodușă (Mihaela Mitache), Doda, plină de vervă, dinamică, zornăitoare (Mărioara Sterian), fecloara Romica (Claudia Cărmămidă — distribuire discutabilă, ea jucînd însă cu bravură ce i s-a dat), Florina Luican (cu pipă), Anca Zamfirescu, Sibylla Oarcea, Monica Roman (veșnic surprinsă), Mirela Busuioac, Cornelia Pavlovici și Marina Procopie (dansînd din ombilic pentru Sultan dar într-o coregrafie necăjită — probabil că O. Danovschi era plecat...) își fac datoria pe deplin.

E un spectacol de mărime medie, plăcut, înfăptuit cu îngrijire. Va avea trai lung. Relevă, într-un fel, și trupa, care cuprinde acum destui actori ce ar putea fi de performanță, dacă vor avea roluri pe măsură. Căci e o trupă. Cu tineri interesanți și cu un avantaj rar: dispune și de cea mai frumoasă actriță din țară (după o părere — cum se zice de obicei — strict personală).

Remus Mărgineanu și Valentin Voicilă în filmul Undeva, în Est

CRONICA FILMULUI de Eugenia VODĂ

Revanșa adevărului

TÎRNĂCOAPE izbesc peretele de cărămidă, fascicolul lanternei aluneacă înăuntru, un tînr fragil, cu ochelari, orbit de lumină, iese prin spărtură din ascunzătoarea în care-l închisese părintele lui ca să-l salveze de pușcărie. Dar mica turnătorie a funcționat, și poliția anilor '50 e la datorie. La eveniment s-a adunat tot satul, babele își fac cruce, copiii cască gura cocotați pe garduri, tînrul, pe care îl știam, pînă atunci, slab și neajutorat, genul care „nu rezistă” înaintează livid, ca întors de pe lumea cealaltă, pe paștea verde. Ceea ce vede și ceea ce vedem — lumina, dealurile, satul, biserica albă — i se pare și ni se pare de o frumusețe divină. Și atunci, pe fața proaspătului arestat își face loc, neașteptat, un zîmbet. O mare liniște i se citește pe față, un aer de nefirească detașare și de superioritate calmă. Este, acum, omul în stare să îndure cu demnitate toate supliciile epocii de consolidare a „puterii populare” în România. Secvența e fără dialog, banda sonoră e invadată de coruri avîntate. „Partidul e-n toate”, satul sărbătorește încheierea colectivizării. Este, poate, secvența cea mai impresionantă și mai pur cinematografică din film. Imaginea, cu senzorialitatea și concretețea ei, cu simulanțitatea ei de contraste, sugerează o întreagă istorie. Este imaginea emblematică a intelectualului care a găsit în el însuși resurse de supraviețuire, care a știut — și care va ști — să reziste forței brutale, spiritului primar agresiv, cruzimii, absurdului, perfidiei, grotescului, prostiei și altor figuri tipice iese din „cutia comunismului”, expediată la noi din Răsărit, cu confirmarea de primire a unei „haite de nespălați care au vindut țara la ruși”, cum zice un personaj din film. Așadar, *Undeva, în Est*, o nouă premieră românească, de Nicolae Mărgineanu, o adaptare cinematografică a romanului *Fetele tăcerii* de Augustin Buzura.

Filmul lui Nicolae Mărgineanu este, înainte de orice, un film necesar. Necesari unui public dornic și dator să afle pe ecran, în fine, adevărul. Necesari unei cinematografii care, ani de zile n-a putut spune lucrurilor pe nume, nu s-a putut apropia cu sinceritate și direcție de anumite subiecte tabu. Iar adevărul despre colectivizare era, în cinematografie, de neatinș. Nu și în literatură, unde, sub diverse forme, adevărul „în chestiunea țărănească” a reușit, în bună parte, „să treacă”. Poziții importante cucerite de literatura română în toți acești ani, i-au rămas cinematografului inaccesibile. Noul film reușește, în stilul realismului tradițional, portretul unei epoci. Performanța de a spune clar, limpede, expresiv, ce a însemnat „viața la țară” în anii '50, aici, în *Est*. Așadar, ceea ce pagina tipărită suporta în 1974, (anul apariției romanului), poate să treacă, peste 17 ani, și pe ecran. În ce fel?

Un film după o asemenea carte, cu o construcție epică amplă, presupune o serie de selecții și de opțiuni scenaristice și regizorale. În roman, două personaje trecute prin istorie pe poziții fatale opuse (victima și călăul, fostul student cu origine nesănătoasă și fostul activist în misiune) povestesc, peste ani, unui tînr gazetar, fiecare din punctul lui de vedere.

Undeva, în Est, adaptare a romanului *Fetele tăcerii* de Augustin Buzura, regia, Nicolae Mărgineanu.

evenimente din anii „revoluției agrare” și din viața unei familii sacrificate pe altarul colectivizării o familie de țărani cu stare, „chiaburi” de o noblete aristocratică. Faptele și personajele se conturează, în carte, treptat, prin aglutinarea și coliziunea unor fragmente de adevăruri adeseori contradictorii. *Fetele adevărului*, se intitula prima cronică apărută la carte, cronică lui Nicolae Manolescu din *România literară*: „Meritul romanului e în această insistență răbdătoare, în întoarcerea fiecărui lucru pe toate părțile, în aminarea unor concluzii ce ar simplifica realitatea”.

Undeva, în Est urmărește nu fetele, ci fața adevărului. El nu mai amină concluziile. Nu avem de-a face cu un *Rashomon* al colectivizării. Nici nu era cazul. Filmul renunță la perspectivele multiple, renunță la personajul contemporan, martor al amintirilor despre vremurile demult trecute, și relatează totul la timpul prezent, din unghiul naratorului oniscient, care poate „trage concluziile” fără să simplifice realitatea — pur și simplu numind-o: colectivizarea a fost o crimă care ne-a distrus țărănimea și ne-a ruinat agricultura. Un sacrificiu cu atît mai dramatic cu cît a fost absolut inutil: victimele „necesare” n-au rămas zidite în trupul mînaștilor celei mai frumoase, ci au fost jertfite pentru o catastrofă, au fost distruse într-o distrugere. Povestea țăranelor înstărit din film destot și muncitor (excepțional interpretat de Remus Mărgineanu) care amină cît poate să se înscrie în colectiv, amănare pe care o plătește cu nenorocirea familiei lui — este însăși povestea unei clase „condamnate să dispară”. Cei mai demni și cei mai inflexibili în demnitatea lor sînt sortiți să piară. Încercarea de a oori tăvălugul echivacează cu o sinucidere. În finalul filmului, la sărbătorirea potemkiniadei instalate (și) în viața rurală, imaginea trece de la fața activistului roșîndu-și discursul triumfător — la figura bătrînu-lui țăran sărăcit, cu doi fii morți și cu unul la pușcărie, ghemuit pe scările de la prispă, așteptînd „să se sfîrșească odată toate astea”. Cadrul se lărgeste, obiectivul se îndepărtează, în salturi, înapoi, ca și cînd aparatul (imaginea — Gabriel Kosuth, un tînr și foarte talentat operator), s-ar retrage peste anotimpuri, undeva, spre viitor.

Filmul, prin natura sa, pierde față de carte în profunzime și în tensiune analitică. În schimb, resoectînd legile unui spectacol de public, cîștigă în mișcare exterioară, în pitoresc și culoare. Stilul atent la nuanțe, „stilul tenace” al prozei e înlocuit, în film, cu un stil crud, sarcastic, patetic. Acumularea eolcă a cărții e înlocuită cu o precipitare de evenimente, cu o năvală a unei istorii nemiloase peste niște oameni fără nici o vină, „ridicați” de la o masă în familie, dintr-o verandă scăldată într-o lumină argintie — și aruncați în infern. Dacă, în carte, predominant e simțul confruntării morale, filmul e interesat, cu precădere, de deschiderea spre procesul politic și social. Este epoca în care Ana și cu Dej bagă soaima în burghiei, epoca slăgărului sovietic „Suliko”, și a altor „slagări” intrate obligatoriu în repertoriul sătesc... Încene acum pervertirea valorilor autentice ale satului, degradarea unei lumi, transformarea țărănilor într-un fel de lumpenproletariat. (vezi, în film, invazia unor „oameni ai cavernelor” în satul patriarhal).

Filmul conține multe secvențe care se țin minte, admirabil rezolvate regizoral.

Actorii sînt foarte bine găsiți și bine conduși. Remus Mărgineanu — bătrînul Măgureanu, expresia demnității în fața unei tragedii, care reușește să-l ducă are, dar niciodată să-l umilească, Ion Fiscuteanu — un popă de țară antologic, un păcătos cu suflet mare, îndrăgostit de o femeie lumestă, gata să se facă frate cu dracu', pînă să treacă puntea, știind cum să imblînzească fiara, pe principiul „și tovarășii sînt oameni!”. Valentin Voicilă — activistul mediocru, vulgar, isterizat de împrejurări care-l depășesc, Dorel Vișan — milițianul hitru, canalia simpatică, Maria Ploae — femeia care trăiește totul cu o intensitate iese din comun, cu o energie interioară devoratoare, și care ca o sîlbă-ticiune, își omoară puilul ca să-l salveze de captivitate. Doru Ana — securistul instalat cu singe rece în treaba murdăre pe care i-o cere misia. Foarte bun este Călin Nemes în rolul exaltatului sef al rezistenței fără șanse din munti. Foarte bună (și performanța personajului cel mai odios al unui film care nu duce lașă de personaje odioase) e și Mirela Jugănar în rolul „tovarășei Bin-dea”, activista nimfomană care bate coclaurile ca să spioneze și să arunce tot ce e de spionat și de turnat, cu un stil de Ana Pauker, dusă la scară locală. Și, în sfîrșit, o trîvă revelație a filmului, cei trei tineri care „tălesc „în stele”, cei trei interoreți ai fraților Măgureanu, unul mai bun decît altul: Constantin Florescu — Iuliu, student la Drept, inimă de cavalier medieval, un idealist lucid; Sorin Cocis — Ilie, medicinistul, echilibrat, rațional, un caracter; Marius Stănescu — Ca-o, „filosoful” omul nuanțelor, hipersensibil, inteligent, cel mai vulnerabil dintre frați, și destinat, tocmai el, să îndure totul, singur, pînă la capăt, și să supraviețuiască.

Adevărul filmului e atît de fascinant, de necesar și de reconfortant în sine, încît el anihilează, într-o oarecare măsură, „vigilența criticului” în fața unor momente cu un aer banal, fără voință de stil (ex. desfășurările de trune) sau în care pirotehnia și spectaculosul de suorafată les din armonia întregului, sau imaginii fără subtilitate (ex. imaginea finală a sîrmei ghimpate, de un efect simolist). În totalitatea lui, însă, filmul impune prin voluptatea adevărului și prin autenticitatea trăirii.

Undeva, în Est înseamnă, deocamdată, cel mai bun film al lui Nicolae Mărgineanu, cel mai interesant film inspirat, pînă în prezent, din proza lui Buzura, și cel mai adevărat film despre colectivizare făcut pînă acum la noi.

În ceea ce privește confruntarea de adevăruri dintre intelectual și activist din *Fetele tăcerii*, citim într-un *Dicționar (Scriitori români, apărut în 1978)*: „Ne interesează mai puțin aflarea adevărului în disputa dintre ei. Conflictul lor a fost definitiv soluționat de istorie”. Eroare! Acest conflict „definitiv soluționat” se dovedește, azi, cit se poate de actual.

Adevărul își cere drepturile. Filmul lui Nicolae Mărgineanu e ca o datorie de conștiință față de suferința celor care au îndurat atît de mult, nemeritat, și față de adevărul istoric bătătorit, în toți acești ani, de puterea comunistă. O replică a tînrului gazetar din *Fetele tăcerii* ar fi fost un bun motto pentru film: „Începem drumul împotriva fricii, a lășității și aminării”...

Un profesor, un student

CUM despre noutățile programului radiofonic, noutăți anunțate de mai multă vreme și devenite realitate odată cu 1 iulie, vom avea, până în octombrie, suficient timp să mai vorbim, ne întorcem pentru o clipă, adică pentru o rubrică, puțin înapoi, semnând două ediții din **Scriitori la microfon**. Seducția vechiului e, deseori, autoritară. Cea dintâi l-a avut ca invitat pe Sorin Alexandrescu. S-a născut în 1937, la București și a terminat tot aici, în 1959, Facultatea de Filologie. În cuprinsul următorului deceniu, la capătul căruia a început să lucreze la Universitatea din Amsterdam unde, acum, este profesor, Sorin Alexandrescu a publicat câteva cărți, dintre care măcar două au deschis orizonturi noi conștiinței critice românești. Este vorba de monografia **William Faulkner** (Eplu, 1969, Premiul Uniunii Scriitorilor) și **Poetica și stilistica. Orientări moderne** (Univers, 1972), studiu și antologie realizate în colaborare cu Mihail Nasta. Nu cred să existe student filolog care să nu le fi citit, conștient sau măcar răsfod, dar, lucru cu totul remarcabil, ele au pătruns în cercuri extrem de largi. Atu-urile acestui mare „absent” erau limpezi pentru oricine: erudiție, originalitate și, poate, mai presus de orice, sentimentul atât de reconfortant că un tânăr intelectual român intră fără nici o urmă de trac în dialog cu cele mai mari curente de idei ale lumii, ale Europei și ale continentului american, făcându-și auzit timbrul specific. În acei ani în care orizontul era obturat de tot felul de opreliști și nu de puține inhibiții, cărțile lui Sorin Alexandrescu au avut darul de a îmbogăți bibliografia de specialitate dar și darul de a menține vie speranța. O acțiune în plan moral, așadar. În 1991, în Italia, la reuniunea **Intelectualul și revoluția**, unde a fost înregistrat (de Carmen Velcu) interviul difuzat în ciclul **Scriitori la microfon**, în 1991, deci, fără a se referi expres la sine ci la destinul intelectualului obligat a trăi sub teroare, Sorin Alexandrescu vede în această reacție morală singura soluție posibilă în condițiile de atunci. Pentru ca imediat, într-o manieră tranșantă, ce a determinat, în Italia, reacții polemice, să analizeze raportul dizidență/opoziție în condițiile de azi cînd limbajul esopie este invins de disputa directă, cînd dizidența devine, prin forța lucrurilor, opoziție, iar metafora politică este înlocuită de gestul politic. Rostind asemenea gânduri, glasul lui Sorin Alexandrescu era, repet, tranșant, dar nu știu cit de optimist. „Căderea în Timp”, semnalată în ultimele pagini ale monografiei **Faulkner**, căderea individului în istorie, în „derularea fatală a civilizațiilor” este, oare, un drum către fericire? Dar „păcatele sau erorile inițiale care-și pun o teribilă amprentă pe tot ce urmează în viața unui individ sau a unei comunități”? În 1969, raportam aceste rînduri la opera scriitorului analizat. Astăzi, **à rebours**, le putem accorda semnificația unei premoniții. Ajuns student la filologie, Florin Iaru nu l-a avut profesor pe Sorin Alexandrescu. I-a urmat, însă, recent, la numai o săptămână distanță în cadrul aceluiași serial **Scriitori la microfon**. Ce e poezia?, îl întreabă, la un moment dat, redactorul Ioan Iacob. O definiție, parează cu suspacă inocență poetul, o definiție nu e posibilă, e ca și cum ai intra în ceață. Serios sau glumă complice, răspunsul lui Florin Iaru mi-a sunat familiar. Îl vedeam prin anii '80, anii generației sale și ai **Cenaculului de luni**, pășind ca prin ceață prin holul facultății. Întîrzie, din timiditate sau din cochetărie, să folosească ochelari, așa că avea un fel special de a merge, de a recunoaște și de a întîmpina oamenii de parcă mișcările sau privirile i-ar fi fost duioși încetinite, învăluite, întîrziate de valuri transparente de ceață. Retrageră strategică sau pură fatalitate? Oricum, dincolo de aceste straturi protectoare, se simțea că Florin Iaru există, există cu putere și îndărătnicie. Ca și azi, de altfel, cînd adolescența a trecut și maturitatea începe să se profileze în zare, ca și azi cînd poetul are plăcerea a trăi „la vedere”. Sau, poate, ne induce pur și simplu în eroare, îndemnându-ne a crede că existența sa publică e cea adevărată, cînd, în fapt, calea sa fără de întoarcere duce spre alte zări, aburite de ceața ineputabilă a lirismului.

Cristian Teodorescu

Antoaneta Tănăsescu

Un nou curent critic american?

CONTINUA in coloanele presei americane disputele privind natura programelor educative, natura canoanelor și a priorităților valorice, incit de multe ori îți vine greu să deslușești unde începe politicul, unde se sfîrșește administrativul, și te întrebi dacă mai rămîne loc și pentru seriozitate intelectuală în toată babilonia asta. Nu de mult s-a surnit mare zarvă în jurul expoziției organizate de muzeul Smithsonian din Washington pe tema reflectării în artă a cuceririi Vestului american, socotită de mulți drept prea vehement negativă la adresa coloniștilor europeni.

Au loc dezbateri privind cit și cum și dacă să se modifice programele analitice la literatură, dezbateri purtate mai mult de o dată cu acria ne-academică și încheiate cu resentimente ostile, și nici nu mă mai apuc să mai relatez acum (poate cu altă ocazie) disputa de proporții naționale despre felul în care ar trebui sau n-ar trebui sărbătorit semi-milenariul debarcării lui Columb (1492): ca un moment de fericită culminare și progres al cunoașterii și expansiunii umane.

Intr-un peisaj cultural-intelectual atât de dramatic accidentat, cititorul mai pașnic se luminează la față cînd poate constata că nu totul e bazat pe conflict și pe suspiciune ideologică, că anumite curente schițează o ieșire din impas pe o linie constructivă, care să depășească antagonismele actuale, să le lase în urmă, mai curînd decît să se încăpățîneze înspre găsirea unei soluții, poate imposibile. Un astfel de curent, dacă se profilează într-adevăr, ar putea fi ilustrat foarte convingător de lucrarea lui Frederick Turner **Rebirth of Value. Meditation on Beauty, Ecology, Religion and Education**. (Rebirth of Value. Meditații despre frumos, ecologie, religie și educație; SUNY Press, Albany, 1991, 188 pp.) Spun că e vorba de un „curent” (poate mă iluzionez, poate așa aș dori eu să fie, mă rog, viitorul ne va arăta dacă am dreptate) pentru că și alți critici recenți, Joseph Natoli, W. Paulsen, Katherine Hayles, poate Mihail Spărosu, par să meargă în aceeași direcție. Nu-mi permit să-i dau un nume, e un fenomen foarte recent, inform încă, dar ca să mă refer la un autor mai cunoscut cititorilor români, l-aș numi pe Michel Serres ca punct de referință sau analogie. Ca și francezul Serres, acești americani (Turner mai cu seamă) combină literarul, științificul, religiosul și para-filosoficul (eseisticul, mai simplu spus) sub semnul unui panteism creator și individualist, care refuză în egală măsură scepticismul de construcție, dogmatismul ideologiilor totalitare și trîndăvia de gîndire a tradiționalismelor și formalismelor.

Pe scurt, despre Turner deci. Este un om de abia vreo 40 și puțini de ani,

profesor la Universitatea Texas din Dallas, fiul lui Victor Turner, celebru specialist în cercetare folclorică. Turner, fiul, a scris o carte despre cultura elizabetană în laturile ei mai esoterice și mai obscure, dar a scris și literatură: printre altele un soi de epopee (în versuri!) plasată în spațiul cosmic și deliberînd trecutul și viitorul speciei umane la modul științifico-fantastic. Încercare inedită, oricum.

Volumul teoretic pe care-l am în față este în fond o colecție de 10 eseuri publicate anterior în reviste destul de prestigioase. (Unul, spun cu oarecare faloșenie, l-am publicat chiar eu într-un număr special din **Stanford Literature Review** pe care l-am editat acum vreo 4 ani). Turner pornește de la ecologie pe care o înțelege drept știință exemplară a contemporaneității, cea care ne obligă să ne confruntăm cu una din axele esențiale ale umanului: raportul între cultural și natural, cu dialectica lor inevitabilă în circumstanțele de azi. Din ecologie, din dialectica amintită, deduce Turner ceea ce lui i se pare pilda supremă pentru intelect și societate: grădina, modelul arcadic, unde spiritul și gîndirea umană au un rol intervenționist și creator, dar cu totul în sprijinul naturii și în sensul legilor naturii, nu împotriva lor. Asemănătoare grădinii i se par lui Turner și alte câteva modele de interacțiune natură/spirit și anume: arta culinară, muzica, familia. Acestea ar fi, după el, exemple de felul în care materialul natural, brut, este transfigurat de mina și de gîndirea umană, ridicat pe o treaptă evoluționară mai înaltă, ca să zicem așa.

De la aceste modele pornesc așadar și ideile critic-estetice ale lui Frederick Turner. Frumosul este pentru el strîns legat de fiziologia umană, rotunjirile estetice sunt salutate de puseurile chimice ale endorfinelor neuro-medulare, ritmurile poetice, explică autorul, își găsesc corespondențe în ritmuri cardiace și în alte fenomene fiziologice, activitatea artistică este singura activitate umană ce angajează simultan potențialul ambelor hemisfere ale creierului și așa mai departe. Găsești în toate aceste demonstrații un simpatie, aer de științism tip secolul trecut, de entuziasm cu favoriți și joben, numai că aparatul teoretic e considerabil fortificat la Turner de conceptele cosmologice și fizico-matematice cele mai recente: indeterminarea lui Heisenberg, teorema lui Gödel, entropia și explozia originară („the Big Bang”) sunt frecvent invocate. Peste ele însă ca anvergură filosofică se așază teoria haosului.

De la aceasta împrumută Turner și implicațiile politice ale gîndirii sale, dintre care voi pomeni două. Una este doctrina „disipativă”, potrivit căreia stabilitatea unui sistem fizic sau numeric este nu diminuată, ci sporită

și asigurată atunci cînd componenții acestui sistem sunt lipsiți de uniformitate și de coerență simetrică. În această teorie Turner vede o confirmare a modului de organizare democratic și descentralizator a societății. Alta este constatarea că natura evită aleatoriul și că fenomenele ei tind să se auto-organizeze spontan în forme inteligibile, deși nu predictibile. Ne aflăm la un moment de mare răscruce istorică, susține eseistul, dacă într-adevăr dicotomia ordine/haos, atât de fundamentală pentru intelectul occidental vreme de milenii, tinde să se pulverizeze. În orice caz libertatea și creativitatea i se par lui Turner deduse din înseși temele științelor exacte, el le declară factori ai evoluției cosmice la toate nivelele ei, în fiecare etapă, inclusiv cele minerale și biologice.

Turner respinge religiile în forma lor dogmatică, dar e convins de o spiritualitate inerentă evoluției înseși: asociația care ni se impune aproape imediat este cea cu Teilhard de Chardin, care vedea și el evoluția naturii ca pe un proces tinzînd spre și culminînd în îmbrățișarea divină, „punctul Omega”. Teologiile și dogmele sunt respinse, nu însă și ritualul, care, după Turner, ar trimite semnale spre sublim. Aici reia autorul și rostul esteticului: ambele (discursul religios și cel artistic) ne oferă cele mai ample deschideri ale umanului spre libertate și creativitate. Dar acest estetic are și el rosturile lui: Turner nu-și îndreaptă preferințele nici spre realismul mimetic ambiționat de romanul secolului XIX, nici spre avangardismul modernist al secolului XX (pe care îl consideră adolescentin și hiper-critic, o consecință a schimbărilor statistic-demografice din Occident în perioada respectivă) ci spre o literatură a narațiunii fantastice. Abia în aceasta se întîlnește impredictibilul, se dă friu liber inventivității, dar se reamintesc și configurațiile de temelie ale proiectului biologic „om”: basmul și mitul, invenția romantică și aventura cosmică a științifico-fantasticului. Piesa literară supremă în acest sens ar părea să fie **Furtuna** lui Shakespeare (pomenită la loc de cînte este și interpretarea lui Liviu Ciulei).

Există în scrisul lui Turner ceva optimist, celebrator, exuberant și abundent care îmi place grozav. Critica lui este o aprobare a rodniciei. Nu mi-ar părea deloc rău să văd afirmîndu-se acest tip de discurs, desigur, parcă din energiile lui Blake și Whitman, chiar dacă eu însumi nu mă pot înscrie în el.

Virgil Nemoianu

Washington, D.C. Iunie 1991

TELEVIZIUNE

Șansa celor compromiși

DEMOCRAȚIA n-o să vină niciodată de una singură în România. Nici singură și nici prin edict. O s-o avem cum ne-o vom face. Și asta nu cu provocări la atacuri interetnice care, pînă să ne strice imaginea în afară, ne amărăsc viața înlăuntrul.

Antisemitismul unor foi precum „România mare” ori „Europa” e o problemă a democrației din România și nu-i nevoie de cine știe ce experiență politică pentru a înțelege că faptul de a contesta drepturile unora dintre cetățeni pe temeiuri etnice pune în primejdie și drepturile celorlalți. Precedentul nerespectării drepturilor unora duce, din aproape în aproape, la nerespectarea drepturilor tuturor. Azi „România mare” îl atacă pe evreii din România, mâine, se va lega de românii care au rude în străinătate, iar poimîine, de românii care nu-și țin gura. Cei care își închipuie că a răspunde atacurilor antisemite e treaba doar a rabinului șef se înșală. Dacă dl. Brucan e atacat în presă din pricina convingerilor sale politice, e treaba d-sale să răspundă acestor atacuri, dacă însă e atacat din pricină că e evreu, asta e treaba Procuraturii. Dar și în privința convingerilor politice atacurile trebuie să cunoască o limită. Dacă nu sînt de acord cu dl. Brucan trebuie să dovedesc că nu are dreptate sau că încalcă legea, dar nici într-un caz să stîrnesc lumea împotriva lui. Or „România mare” asta face. Nestîngherită de reacțiile negative din presă, nestîngherită de luările de cuvînt ale parlamentarilor care au cerut să se ia măsuri legale împotriva acestei publicații.

E inacceptabil ca evreii să se justifice

că sînt evrei, fiindcă asta înseamnă, luînd populația României sub raport etnic, că la un moment dat românii înșiși vor trebui să dea socoteală „României mari” și „Europei” cit sînt de români, exact ca pe vremea legionarilor. Spun asta pentru cei care continuă să creadă că nu-i privește atacurile lansate de cele două publicații.

Nu mai vorbesc de felul cum e privit în afară acest gen de activitate. Atacurile împotriva minorităților naționale fac parte din imaginea noastră peste graniță și chiar dacă „România mare” sau „Europa” sînt gazete de scandal, ele reprezintă (vrem, nu vrem) o parte din presa românească. Și cum au tirajul unor gazete de scandal, e firesc ca peste graniță să se nască părerea că la noi antisemitismul se bucură de trecere în rîndul populației.

În fond, aici e vorba de o încercare de a ține România în izolare, într-un moment cînd numai asta nu ne trebuie. Asta e de fapt singura șansă a celor de la „România mare”. După ce s-au compromis în perioada anterioară, aceștia se străduiesc să compromită totul: dizidenți, opoziție, iar mai de curînd au trecut la atacuri asupra guvernului și asupra președintelui Iliescu, după ce o bună bucată de vreme au făcut paradă de susținători ai guvernului și ai președintelui, atacînd presa independentă sub motiv că aceasta umblă să destabilizeze România. N-am nimic împotriva a un gazetar să critice pe cine vrea, să semnaleze erorile guvernului sau să nu fie de acord cu punctul de vedere al vreunui partid de opoziție sau chiar al opoziției în bloc, dar civili-

zat și cu argumente care nu stîrbesc drepturile cetățenești. La „România mare” se cer liste cu evreii din guvern, ceea ce amintește de listele legionare dintre cele două războaie.

Despre asta aș fi dorit să-l aud vorbind pe dl. Emanuel Valeriu, înainte de a-l fi invitat pe rabinul șef al comunității evreiești la „Convorbirea” de săptămîna trecută.

Cu declarații de ordin general, prin care este dezavuat antisemitismul de parcă ar fi vorba de ceva despre care nu se știe nici de unde pornește, nici încotro bate înseamnă chiar să lași ca lucrurile să se amplifice. Dl. Iliescu se războiește mai la fiecare conferință de presă cu „România liberă”, dar pare a nu fi auzit de existența foilor mai sus pomenite. Pînă de curînd, în „România mare” l se scria numele aducîndu-i-se elogii necondiționate, acum i se cere să refuze de a mai fi președinte peste evreii care „își permit” să îndeplinească funcții înalte în stat. Nu m-aș mira ca mâine, poimîine, să fie somat s-o facă și amenințat, dacă va refuza, iar ziariștii de la „România liberă” să sară în apărarea cetățeanului Ion Iliescu. Fiindcă acesta e paradoxul presei democratice, e incomodă pentru instituții cînd ele își depășesc atribuțiile sau cînd nu și le îndeplinesc cum se cuvine, dar asta pentru a asigura liniștea cetățenilor. Ceea ce nu se poate spune nici despre „România mare” nici despre surata ei „Europa” care fac, deocamdată, ochi dulci puternicilor zilei. Repet, deocamdată.

Anchetă. Starea cărții

1. Cite manuscrise existau în editură la începutul anului 1990?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului?
3. La cite v-ați oprit?
4. Cite s-au publicat? (Vă rugăm să exemplificați prin citeva titluri).
5. Există cenzură? Cauzele nepublicării?
6. Au existat „cărți de sertar”? Le-ați publicat?
7. Acest an editorial va fi mai bun?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte?

„CALYPSO”
Editura CALYPSO
DIRECTOR: George-Valentin Ioniță

1. La începutul anului 1990 Editura Calypso nu exista. Existau, în schimb, câteva manuscrise: **Operațiunea Arta** de Iosif Vianu, **Un polițist își rupe cătușele și Siberia românilor** de Ion Târlea, care ne-au determinat să trecem la înființarea editurii.

2. Manuscrisele erau apte să vadă lumina tiparului. A apărut **Un polițist își rupe cătușele, Siberia românilor** așteptându-se rindul la tipografie. Cu puțin noroc, anul acesta s-ar putea să apară.

3. Desigur, o dată cu înființarea editurii s-au strins numeroase manuscrise. Am selectat, în principiu, romanele-document, adevărate capete de acuzare împotriva regimului totalitar, a dictaturii ceaușiste. Circa 3-4 titluri pe an.

4. În afară de cea amintită mai sus, am mai publicat cartea lui Ion Aramă, **Singur împotriva lui Ceaușescu**. Urmează alte două cărți, de data asta de aventură (deh! rentabilizare!): **Masacrul și Comandou pentru general** ale unui tânăr și talentat autor, Eugen-Ovidiu Chirovici, aflate deja sub tipar.

5. Nu există decît exigența impusă de autor și de editor. Dacă o numim cenzură, atunci ea este un rău necesar. Cauzele nepublicării unor cărți nu țin de cenzură, ci de alte exigențe.

6. Desigur, **Siberia românilor** este o carte despre cei trecuți prin pușcăriile comuniste. Mai exact, tragedia lor la Canal. Un act public de acuzare a totalitarismului roșu. Din alt punct de vedere și **Masacrul** este o carte de sertar. Știți bine că nu aveam voie să mai tipărim cărți de aventuri...

7. Nu cred. Presiunea costului hirtiei și a manoperei tipografice ne obligă să ridicăm prețul cărții. Oamenii, totuși, se uită prima dată la preț. Dacă nu le convine, abandonează cartea, chiar dacă-i interesează.

8. În medie 70-80 de lei. Total descurajant pentru cititori. Deocamdată, ne străduim să coborîm la 38-40 de lei, chiar avem cărți cu acest preț.

În librării

● Emil Botta — **UN DOR FĂRĂ SAȚIU**. Antologie, în colecția „Arcade”, postfață și bibliografie de Doina Uricariu. (Editura Minerva, București, 228 p., 48 lei).

● Adrian Marino — **BIOGRAFIA IDEII DE LITERATURĂ**. Vol. I. Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, Umanismul, Clasicismul, Barocul. (Editura Dacia, Cluj, 340 p., 98 lei).

● Marian Papahagi — **CUM-PANĂ ȘI SEMN**. Critică literară. (Editura Cartea Românească, București, 368 p., 55 lei).

● Paul Goma — **SABINA**. Roman. (Biblioteca Apostrof, Cluj, 304 p., 85 lei).

● Ovidiu Pecican — **EU ȘI MAINUTA MEA**. Roman. (Editura Dacia, Cluj, 162 p., 20,50 lei).

● Dărie Magheru — **EXCLUSIV TAURI**. Poem cinic. (Editura Arania, Brașov, 66 p., 38 lei).

● Doina Ciurea — **ION ION**. Roman. (Editura Cartea Românească, București, 181 p., 45 lei).

● Nicolae Neagu — **99 DE POEME DE TOATĂ MINA**. (Editura Cartea Românească, București, 112 p., 30 lei).

● Mihail Lermontov — **DEMONUL**. Povestea orientală apărută în traducerea apertă a lui George Lesnea. (Editura Arania, Brașov, 60 p., 38 lei).

● Oscar Wilde — **BALADA ÎNCHISORII DIN READING**. Ediție bilingvă engleză-română, în românește de N. Porsenna. (Editura Arania, Brașov, 62 p., 38 lei).

● Bernhard Capesius — **POVESTIRI DE ALTĂDATĂ**. Traduceri de Liliana Mitache în colecția „Biblioteca Kriterion”. (Editura Kriterion, București, 276 p., 69 lei).

PE ECRANE: Peggy Sue se mărită, producție a studiourilor americane

Omagierea lui Tristan Tzara la Moinești

● Filiala Moinești a Societății de științe filologice din România ne adresează rugămintea de a publica următorul număr privitor la proiectul omagierii lui Tristan Tzara:

„Iubitorii de artă și poezie modernă, de comun acord cu prietenii poeziei franceze, de origine română, Tristan Tzara, născut la Moinești, în județul Bacău, la 16 aprilie 1896, și trecut în eternitate la 24 decembrie 1963, initiatorul și insufletitorul mișcării de avangardă „Dada”, de la începutul secolului XX, anută cu bucurie apropiată omagiere a marelui filu spiritual al orașului

Moinești. În consecință, solicităm tuturor prietenilor poeziei Tristan Tzara, precum și altor persoane din țară, acordarea, în limita posibilului, de sprijin moral, material și de specialitate adecvat (reproducere, documente fotografice, opere în original, relații, sugestii etc.), în scopul pregătirii mult așteptatei omagieri a poetului.”

Vă mulțumim pentru înțelegere și așteptăm răspuns favorabil pe adresa: Liceul teoretic Moinești, str. V. Alecsandri, nr. 10, cod 5478, telefon: 0361/571, Moinești, județul Bacău.

Arhiva guvernării comuniste

● La Universitatea din Freiburg — Seminarul de Romanistică — s-a înființat „Arhiva guvernării comuniste din România” (A.G.C.R.). Aici se vor colecta însemnări ale deținătorilor politici precum și alte date despre teroarea exercitată de regimul comunist. Manuscrise și documente se primesc la adresa: Dr. Elsa Lüder

(A.G.C.R.). Romanisches Seminar der Universität, Werthmannplatz, D-7800 Freiburg.

Sint planificate traduceri în limbi de circulație mondială din manuscrisele cu valoare documentară și literară. De asemenea sint prevăzute premii anuale (în valută germană) pentru lucrările de merit.

Cu Mozart prin Viena și Praga

● Cu Mozart prin Viena și Praga epocii sale s-a intitulat spectacolul aflat la confluența artei (muzică — literatură — plastică), care a avut loc la Ateneul Român luni, 17 iunie. Realizator: Cristina Vasiliu. A participat Corul Filarmonicii George Enescu sub bagheta dirijorului Valentin Gruescu. La pian: Marta Joja. Au fost interpretate pagini muzicale de Mozart și Haydn. Paginile lite-

rare au fost din Goethe, Stendhal, Balzac, Romain Rolland, Marcel Raymond, precum și din corespondența lui Mozart. Au fost proiectate diapozitive cu imagini din Viena și Praga și momente din viața lui Mozart. Și-au dat concursul actorii: Alexandru Repan, Silvia Voinea, Georgeta Stoleriu, Nicolae Maxim, Nicolae Licareț, Gheorghe Ștefan.

Calendar

● 30 Iunie. S-a născut Dorin Tudoran (1945). A murit B. Iordan (1962).

● 1 Iulie. Au apărut, la Iași, revista **Contemporanul** (1881) și la Constanța, revista **Tomis** (1966). S-au născut: Ion Mihăileanu (1921), Ion Maxim (1925), Costache Olăreanu (1929), Ion Pop (1941). A murit Titu Maiorescu (1917).

● 2 Iulie. S-au născut: Demostene Botez (1893), Mihai Tican-Rumano (1893), Ștefan Fay (1919), Octavian Paler (1926), Dan Verona (1947). Au murit: Mihail Kogălniceanu (1891), Emil Gârleanu (1914).

● 3 Iulie. S-au născut: Paul Nicolae Mihail (1923), Ștefan Gheorghiu (1927), Zeno Ghilescu (1929), Iacob Burghiu (1941), Mihai Tatuleci (1948). Au murit: Ioan A. Lapedatu (1900), Al. Bistrițeanu (1976).

● 4 Iulie. S-au născut: Haralamb Zineă (1923), Vasile Vasilache (1926), Bartis Ferenc (1936), Virgil Dumitrescu (1941), Victor Atanasiu (1949), Laurențiu Duican (1964).

● 5 Iulie. S-au născut: Iulia Soare (1920), Petre Hossu, 1922, Aurel Deboveanu (1929), Al. Oprea (1931), Nikolaus Berwanger (1935).

● 6 Iulie. S-au născut: Ilie Ieneă (1906), Dragoș Vicol

(1920), Alexandru Sen (1924), Teofil Bălaj (1937), Voicu Bugariu (1939), George Alboiu (1944), Gabriela Negreanu (1947), Adrian Alui Gheorghe (1958). A murit Constantin Narly (1956).

● 7 Iulie. S-a născut Daniela Caurea (1951). A murit Ion Vinea (1964).

● 8 Iulie. S-au născut: Lădu Erdely Anna (1906), Constantin Lăzărescu (1903), Angela Marinescu (1941), Șerban Foartă (1942). Au murit: G. M. Zamfirescu (1939), Petre Pandrea (1968).

● 9 Iulie. S-au născut: Al. Graur (1900), Tatiana Nicolescu (1923), Teodor Bulza (1949). A murit Miron Neagu (1973).

● 10 Iulie. S-au născut: Ion Simionescu (1873), Salamon Laszlo (1891), Vasile Tacu (1910), Toma Michinici (1943).

Contacte

● Radio Conakry a transmis un interviu de o oră cu Valentin Silvestru despre „Tectonica teatrului românesc de azi”. Interviul a fost luat de dl. Diallo Boubacar Yacine, șeful secției culturale a Radioteleviziunii din Guineea, trimis special al acestei instituții la București.

CRONICA MONDENA

„E SCRITORUL cu memorie, orgoliu, obsesii, probleme de conștiință”. „Faptele lui sint cărțile lui”. „În fond, liderul scriitorilor rezistenței anticomuniste”. „Contează ce faci, nu ce spui”. „Și ce-ai făcut, nu ce spui c-ai făcut”. „Sint curios”. „Sint sigur”. „Nu cred...”. „Să-l vedem acum”. „Să-l vedem”. Replicile, disparate, au făcut mondenitatea (și nu doar...) a dialogurilor, trialogurilor, discuțiilor de grup avute în fața cinematografului Scala înaintea premierei filmului lui Augustin Buzura **Undeva, în Est**, după cartea sa **Fețele tăcerii**. Continuă să cred că spectacolul (social) al sălii este la fel de interesant ca spectacolul în sine (artistic), reprezentînd o radiografie a momentului, cu reacții, receptare, psihologie, atmosferă și subiectivitate, interesant undeva, cîndva, într-o relație ascunsă cu timpul istoric și cu moralitatea celor care-i determină dimensiunea politică și existențială. Ca la orice premieră, alături de publicul în timpător ori sincer interesat, se află cel ales, chemat, impus ori inevitabil, public oarecum selecționat de preferințe, simpatii, asperități, invidii, bună-recredință, atmosfera de așteptare și tensiune fiind farmecul, dulce-trist, al premierelor care continuă să atragă tocmai prin controversale pe care le vor naște, căci, cel puțin la acest prim spectacol, publicul dă tonul, stabilește criteriile și determină efecte, critica fiind și ea supusă inflexiunii momentului... Judecățile se vor da tot pe grupuri, se intră în sală cu pre-judecăți ori liber (majoritatea pe bază de invitații), se iese din sală la fel și uneori aprecierile dinaintea spectacolului seamănă prea bine cu cele după vizionare. Abia timpui își va spune cuvîntul și unii nu sint dispuși să-l aștepte. Pentru că există și un public care nu vizionează spectacolul, dar știe cum e, și chiar dacă l-ar viziona de mai multe ori, spectacolul tot așa ar rămîne, cum au hotărît ei că ar fi. Din furtive clipe, erupție foarte puternică altminteri în forate, este doar clipă, timpul înseamnă succesiune, intensitate și consecvență intensității, valorile se așază și înving independent. Cum nu e bine să ne pierdem umorul și

Aici, în Est

să devenim înțelepți ori penibil serioși pentru a nu deranja spirite investite doar ele cu așa ceva, să intrăm înapoi în sala de spectacol, acolo unde ne sînt bine și unde sintem mereu trimiși, căci libertate-libertate, dar încă nu ne-a venit timpul, cum ar spune un domn cu cravată și zimbat studiat.

Deci, pe ecran **Undeva, în Est**, în sală un anume Vest — rasat, snob, simplu, sofisticat, prețios, oficios, răutăcios, indiferent, spontan, studiat — pe ecran o singură dramă care va fi receptivă diferit, după vîrstă, cultură, apartenență la... Fiind primul film românesc după evenimente din decembrie 1989 în care comunismul este redat în dramatică filă a colectivizării, cu impactul brutal asupra psihologiei omului supus de istorie, **Undeva, în Est** poate fi receptat ca un document (de către cei în vîrstă), ca o peliculă științifico-fantastică (de către cei foarte tineri, dar care înțeleg tragicul perioadei prin consecințele ei în prezent, traumele rămînînd a fi simțite încă mulți ani), cu sanse mari la festivalurile internaționale de film prin mărturia unui spațiu ingenucheat de un aberant experiment social și politic, văzut din interior, de undeva, din Est, unde comunismul a cunos-

cut forma cea mai violentă. Regizorul Nicolae Mărgineanu reușește o transcriere cinematografică directă, fidelă, echilibrată, cu bun simț al proporțiilor, cu personaje conturate dur și exact, în gradarea tensiunii, reconstituind o lume prin radiografie psihologică, socială, politică, o viață („care viață?” se întreabă un personaj) prin disperare, absurditate, tragic, o viață singeroasă, mizeră, brută, primitivă, nu lipsită însă de solemnitate dramatică. Fiind mai puțin un film de artă, dar salvat prin forța scenariului **Undeva, în Est** este un permanent dialog cu sala, cu memoria sau cu surpriza publicului, tocmai de aceea reacțiile spectatorilor sint vii, se aplaudă (la replici), se ride, deși filmul este greș și apăsător, deschizînd o galerie (să sperăm că ea va continua) a mărturiilor despre Estul strivit de tărîlul comunismului care a secerat atîtea vieți. Deși trăim un timp în care mulți ar dori să-și uite trecutul (unii chiar reușesc, construindu-și un prezent spectaculos în speranța că se pot naște azi curaji), scriitorii adevărați, ațiția ciți sint, scriitorii rezistenței anticomuniste trebuie să-și salveze memoria în foloșul culturii și al istoriei. Și Augustin Buzura este unul dintre ei.

CARMEN FIRAN

PROTEST

MEMBRII Centrului P.E.N. român își exprimă îngrijorarea și protestul în legătură cu înmulțirea atitudinilor extremiste și antisemite în anumite publicații românești. După ce de mai bine de un an de zile reviste ca **România Mare** infestază admosfera politică și morală a țării, proferînd calomnii și insulte, orchestrînd campanii de presă împotriva a tot ce există independent și necompromis de colaborarea cu vechiul regim în intelectualitatea românească, întretinînd în același timp o continuă tensiune între populația majoritară și minoritățile etnice, în ultimele săptămîni are loc o escaladare a pozițiilor extremiste și rasiste, menită să ducă la discreditarea imaginii României în lume.

Convinsi că aceste pozitii, al căror unic scop este dezbinarea societății românești — Divide et impera —, nu sint proprii poporului român și nu ne reprezintă, scriitorii români protestează și își exprimă dezgustul față de folosirea unor atît de imunde tactici, scoase din arsenalul vechilor dictaturi. Scriitorii români se sint solidari nu numai cu colegii lor de alte naționalități, pe care îi cheamă să se lalieze în lupta împotriva oricărui extremism dar și cu toți oamenii — indiferent de naționalitate sau confesiune — din România și din lume.

PEN CLUBUL ROMÂN

Difuzarea criticii românești în străinătate

MAI ÎNTÂI, două precizări: înțeleg prin „critica română” totalitatea studiilor literare românești, inclusiv istoria și teoria literară, poetica și comparatistica. Iar prin „difuzare”, totalitatea acțiunilor de traducere, editare, prezentare și difuzare comercială a acestor lucrări românești în limbi de mare sau de mică circulație, după împrejurări. Este o problemă care, de fapt, n-a fost pusă și studiată niciodată în ansamblul său și cu atât mai puțin în mod sistematic. Să punem deocamdată doar un număr de jaloane, fără a pretinde că am găsit soluții la toate aspectele acestei probleme deosebit de complicate și nu o dată, s-o recunoaștem deschis, destul de iritantă pentru mai multe categorii de factori implicați.

În mare, urmează să dăm răspunsuri cît mai exacte și mai complete posibile la două serii de întrebări esențiale: 1 — ce s-a făcut — mai bine spus — ce nu s-a făcut pînă acum, pentru a vedea: 2. ce se poate face în viitor, în mod necesar, practic și cu șanse de succes. La ambele întrebări va trebui să ne amintim ce au făcut românii, traducătorii și editorii români, dar apoi ce au făcut traducătorii și editorii străini pentru difuzarea efectivă a criticii românești în limbi străine, pe plan internațional.

Deci ce au făcut criticii români, în primul rînd, pentru ei înșiși? Trebuie observat de la început că aproape toate realizările în acest domeniu se datorează unor inițiative individuale, unor relații personale, sau unor situații strict particulare, care nu aparțin nici unui plan de ansamblu. La Science de la littérature a lui M. Dragomirescu (3 vol., Paris, Gamber, 1928-1929), probabil prima lucrare de „critică” literară românească de circulație internațională, se datorează unei inițiative personale, autofinanțate, după toate indicile. Urmează un mare gol — nu iau acum în discuție publicațiile de istorie culturală ale lui N. Iorga, în primul rînd, sau cele de lingvistică ale lui O. Densusianu, Al. Rosetti și alții — pentru a semna, în plină epocă de izolare stalinistă, doar o carte tradusă a lui Tudor Vianu în spaniolă, Las problemas de la metafora (Buenos Aires, Editorial Universitario de Buenos Aires, 1967).

După 1970, în urma unei oarecari destinderi și „liberalizări”, se pot semna și unele progrese. Apare, de pildă, prima revistă de studii literare românești. În 1971, CAHIERS ROUMAINS D'ETUDES LITTERAIRES (de care m-am ocupat personal pînă în 1980) și prima revistă română de literatură comparată, SYNTHESIS (de care s-a ocupat Al. Duțu). Aceste publicații în limbi străine au jucat un rol precis — și destul de important — în cunoașterea criticii românești de către medii critice, universitare și, uneori, chiar editoriale străine. Dar, bine înțeles, tot inițiativele și relațiile personale au fost esențiale și în aceste editări în străinătate de către edituri străine. Astfel s-a întâmplat, de pildă, cu toate lucrările de poetica ale lui Solomon Marcus, în engleză și germană, cu o teză de doctorat „de 3-eme cycle” a lui Dan-Ion Nasta, Saint-John Perse et la découverte de l'etre (Paris, PUF, 1980), cu lucrările în italiană ale lui Marin Mincu, cu studiile în limba germană ale Dr. Eva Behring, dar și cu colocviile organizate de Dr. Klaus Heitmann, Rumänisch-deutsche Interferenzen (Heidelberg, 1986), ori cu culegerile Rumänistik in der Diskussion... (Tübingen, 1986).

Precizez cu toată claritatea: nu ofer cituși de puțin o bibliografie completă, ci doar puncte de reper și de orientare din care se pot trage, totuși, unele concluzii. Să mai adaug, în sfîrșit, că tot unor inițiative și relații strict personale, fără nici un sprijin din partea statului sau a editurii românești (ca și în toate cazurile enumerate mai sus) au apărut la Gallimard și la P.U.F. și cele 4 cărți de idei literare, hermeneutică, teorie literară și comparatistică ale mele, editate între 1977-1988. Actor și spectator în același timp, trebuie — vrînd nevrînd — să mă citoz. Este poate, foarte în treacăt fie spus, cel mai mare efort pe care l-a făcut critica română, înțelegă în sens larg, de a pătrunde în străinătate. Una din cărțile franceze (ETIEMBLE OU LE COMPARATISME MILITANT, din 1982) a stat la baza și a unei versiuni japoneze editată la Tokyo în 1980. Primul critic român în japoneză... O curiozitate, dacă vreți, foarte „exotică”...

Ce au făcut în tot acest timp statul și editura română comunistă, în țară, pentru critica română în limbi străine? Trebuie din nou spus deschis: foarte puțin. Cu prilejul unui congres internațional de estetică de la București s-au tradus — totuși — la UNIVERS, în 1972, doar din inițiativa directorului de atunci al acestei edituri, Romul Munteanu, două volume de G. Călinescu, în franceză (ETUDES DE POETIQUE) și engleză (STUDIES IN POETICS) și unul de Tudor Vianu (AESTHETISCHE STUDIEN. METAPHOR KUNSTSYMBOLPHILOSOPHIE). Ele n-au avut, practic, spus cu tot regretul, nici un ecou. Asupra unor cauze de ordin general vom reveni mai jos.

O altă formă, deloc practică pe scară largă, a fost codditarea, prin tipărirea în

Participanți la Colocviu (fotografie de Ion Cucu)

țară și difuzare externă. Acea s-a realizat, de pildă, printr-un acord între Edi. Academiei și Editions Klincksieck de la Paris, în 1978, volumul: LA SEMIOTIQUE FORMELLE DU FOLKLORE. Approche linguistique-mathématique sous la direction du prof. Solomon Marcus. Este un savant cu spiritul relațiilor internaționale. Se pot nota și unele inițiative universitare, dar în tiraj foarte mic și cu o difuzare cam eficientă, gen RUMANISCH-DEUTSCHE KULTURINTERFERENZEN, volum îngrijit de Andrei Corbea și Octavian Nicolae (Iasi, 1966). Nu mă refer acum la criticii români stabiliți în S.U.A. și care au publicat exclusiv în limba engleză numeroase volume și studii. Cam acestea ar fi datele problemei noastre, evocate fără iluzii, într-o primă aproximare și evaluare de ansamblu.

Să vedem acum ce se poate face efectiv — dincolo de orice mituri, prejudecăți sau interese, mai mult sau mai puțin personale — prin eforturile noastre interne. Să începem deci, de această dată, cu noi înșine, cu noi românii, cei mai direct interesați într-o tot mai bună cunoaștere a criticii noastre în străinătate. Dar, mai întâi, trebuie să avem curajul să recunoaștem și anumite aspecte, care rămîn, deocamdată, negative. Știm bine: există explicații și cauze istorice precise. Nu le discut acum. Să vedem — totuși — urmările pentru a găsi și soluțiile.

Un fapt incontestabil pentru a începe: o mare tradiție critică, să spunem națională, de a publica în limbi străine, de a colabora la publicații străine, nu există încă. Ne amintim totuși că Al. Philippide colabora, încă înainte de al doilea război mondial, cu o cronică literară lunară, la Le Mois, pentru a nu mai cita prezența internațională a lui Basil Munteanu, care a fost mult timp secretar de redacție al importante Revue de Littérature comparée și care a publicat la Paris, în 1938, o foarte cunoscută PANORAMA DE LA LITTÉRATURE ROUMAINE, tradusă și în engleză. Dar acestea sunt, să spunem, fenomene marginale și „universitare”. Se mai pot aminti o serie de colaborări românești la unele publicații critice specializate, străine, gen: POETIQUE, NEW LITERARY HISTORY, BULLETIN DES AMIS DE MONTAIGNE etc. Adevarul este că nici E. Lovinescu, nici G. Călinescu, cei mai mari critici români, nu s-au preocupat, ei înșiși, de circulația lor externă și n-au dat, în mod regretabil, un astfel de exemplu. Acesta ar fi fost fără îndoială fecund.

UN AL DOILEA handicap provine din structura însăși a criticii române. Ea este orientată în principal spre comentarea, sub formă de cronici, de foiletoane, a literaturii strict actuale, ca însăși destul de puțin cunoscută. O astfel de critică — oricâte merite literare interne ar avea și ea — are fără îndoială — atrage totuși puțin atenția, prin forța lucrurilor, traducătorilor și editorilor străini. Trebuie reținut un fapt esențial și după mine hotărîtor: tot ce s-a editat pînă acum în mod direct și comercial în străinătate au fost numai și numai cărți de idei, de probleme și de metode generale accesibile și asimilabile unui public internațional larg: teorie literară modernă, hermeneutică, literatură comparată. În al doilea rînd, au fost editate numai cărți despre autori bine cunoscuți în străinătate, în occident în deosebi, gen: Saint-John Perse, Etiemble, Mircea Eliade. Aș adăuga în această ordine de idei și pe Nicolae Tertulian cu al său Georges Lukacs (Paris, Le Sycomore, 1980) care intrunea toate calitățile

unei bune editări și difuzări în inteligența parisiană de atunci: autor marxist, revisionist, excomunicat de stalinism etc.

Legată, în sfîrșit, de tradițiile noastre — sau mai exact de lipsa de tradiție în acest domeniu — mi-aș aminti și de o vorbă a lui Goethe, care spunea că „prezența este o puternică zeită”. Or, pînă în 1970-1972, criticii români, clasici sau nu, n-au circulat, n-au participat — au fost împiedicați s-o facă — la congrese și colocvii internaționale, n-au colaborat la reviste străine etc. A fost unul din efectele nocive ale politici de izolare culturală. O excepție, foarte rară, o constituie Tudor Vianu, care are — efectiv — o serie de colaborări internaționale. Dar prezența sa rămîne foarte sporadică. Adevarul este că G. Călinescu și E. Lovinescu au fost și au rămas, din păcate, doi mari necunoscuți în străinătate. De îndată ce un autor român, fie și al unei teze de doctorat, a fost editat în străinătate, el a avut totuși o șansă de a fi citit, citat și cunoscut. Amintesc doar că în jurnalul lui Cesare Pavese este comentată favorabil teza lui Liviu Rusu, Essai sur la création artistique, iar René Wellek citează, la rîndul său, cu elogii, teza lui D. D. Roșu, L'influence de Hegel sur Taine. Numai două rapide indicații, care ne arată, în orice caz, că cel puțin, o cale de urmat.

Ce pot face acum, pentru ei înșiși, criticii români de azi, admitînd că este totuși fără sens să plîngem la infinit pe rîndele Troiei? Mai întâi o acțiune capitală: intensificarea la maximum a relațiilor și prezenței personale la toate congresele, colocviile literare și tirgurile de carte, la toate. Apoi să fim convingși că doar cărțile de teorie și idei generale și sintezele au, în primul rînd, o șansă reală. ISTORIA LITERATURII ROMÂNE de I. Negulescu a găsit, de pe acum, un editor german. Contractul a fost semnat. De ce aceeași șansă n-ar avea-o, să spunem, și ISTORIA CRITICĂ A LITERATURII ROMÂNE de N. Mărodescu? În al treilea rînd: nu trebuie ratată nici o ocazie de colaborare la o publicație străină. Cum să fie ea cunoscută, critica română, dacă nu circula, nu se exprimă, nu se definește pe ea însăși și prin ea însăși?

Rîndinețes, voluntarismul și inițiativa personală nu rezolvă totul. Intervine acum rolul statului prin Ministerul Culturii, dar și Uniunea Scriitorilor și alte organizații. Nu știu bine ce se ocupă FUNDATIA CULTURALA ROMANA, fostă asociația ROMANIA. „Prudența” îmi spune că nu trebuie să mă „interesez” foarte îndepărtat. Sunt un om „pătit”, care a făcut și puscărie. Aș vedea la acest capitol următoarele forme practice principale, de sprijin, ale prezenței criticii românești în străinătate:

1. Finanțarea sub formă de avansuri și împrumuturi, dintr-un fond special constituit, a unor traduceri — de tipul celor amintite mai sus — pentru a fi oferite pentru codditare sau în vederea altor forme de editare și difuzare străină. Mai precis: de îndată ce un critic român vine cu o ofertă și cu un angajament precis (în cazul cînd editura străină nu are traducătorul său), acesta să fie sprijinit financiar de o editură română, care să plătească întreaga lucrare. Iar selecția s-o facă cererea și oferta, în primul rînd. N-are sens a investi bani în cărți ce, evident, n-au nici o șansă, soluție, știm bine, iritantă, mai ales pentru velleitari, dar care trebuie privită lucid și în față.

2. Reactivarea energică a tuturor revistelor românești de critică, literatură comparată și istorie literară, care apar în

limbi străine. Mă gîndesc, în primul rînd, la CAHIERS ROUMAINS D'ETUDES LITTERAIRES (de a căror reapariție se preocupă, de pe acum, actualul director al editurii UNIVERS, cunoscutul critic Mircea Martin), la SYNTHESIS, un anuar de fapt, organ al „Comitetului național de literatură comparată”, la REVUE DES ETUDES SUD-EST EUROPEENNES. Toate trei publicațiile au dispărut practic, în mod regretabil, din circulație. Reapariția lor, printr-o subvenție hotărîtoare, se impune cu necesitate. Dar aș aminti și seria, concepută inițial după model sovietic, REVUE ROUMAINE, RUMANISCHE RUNDSCHAU etc., care, reorganizată și bine difuzată, ar putea aduce și ea o serie de servicii.

3. O investiție serioasă — și ea privește întreaga literatură română originală sau tradusă — privește și asigurarea prezenței cărții românești în librăriile străine, în primul rînd, cele specializate. Ar trebui complet modificată și optica și legislația în vigoare. Urmează a fi imaginat noi tipuri de concesiuni și comisioane. Să fie desființată pretenția veche, mai ales a ILEXIMULUI, ca partenerul străin să achite anticipat întreaga comandă de carte românească. Nu mai vorbesc de birocrăția prealabilă: comandă, răspuns de acceptare, apoi virarea sumei corespunzătoare într-un cont bancar, confirmarea băncii, apoi, în sfîrșit, expedierea. Cu această metodă, orice operativitate dispare. Comerțul socialist de carte a fost o adevărată catastrofă a culturii române.

AM AJUNS, în sfîrșit, la punctul cel mai sensibil: ce puteți face dvs. efectiv, invitații noștri, traducători și editori străini, pentru critica românească? Dar, mai întâi, să semnalăm și în acest caz unele dificultăți. Între colegi și prieteni este bine să discutăm cu toată sinceritatea și onestitatea.

S-a spus din capul locului: este, obiectiv vorbind, mult mai ușor să traduci proză, nuvelă sau roman decît critică și teorie literară. Evident, există printre dvs. și astfel de specialiști. Aș aminti doar pe Marco Cugno, de la Universitatea din Torino. Intervin apoi deprinderea și competența, ca și posibilitățile editoriale reale de care dispune fiecare. În trecut, între țările socialiste și Uniunile de scriitori — conduse peste tot de scriitori — existau în acest sens și acorduri de colaborare și chiar de reciprocitate, declarată sau mai curînd tacită. Iar în aceste combinații critica literară n-avea, de fapt, mai nici un cuvînt de spus. Ea nu „spunea” ceva decît unui număr restrîns de universitari, de specialiști, de romaniști, în primul rînd. Intervin și comoditatea și rapiditatea execuției. Lucrările de critică, teorie și istorie literară sunt voluminoase. Pe cînd o plachetă de 40-50 de pagini, îndeosebi în versuri, nu implică — în mod curent — același efort. Faptul mi se pare evident. Și el spune destul de multe.

Intervine și existența relațiilor personale ale traducătorilor cu casele de edituri. Ce poate interesa o editură occidentală în acest domeniu am amintit. Au toți traducătorii capacitatea de a lua inițiativa și de a le duce pînă la capăt? Rămîne de văzut de la caz la caz. În sistemul editorial comunist, care s-a prăbușit, exista o anume specializare, pe literatură și compartimente. Un anume debuseu era asigurat. Acum, în condițiile editoriale de piață, totul devine mult mai complicat, mai riscant. Se cere mai mult spirit de inițiativă și ingeniozitate, relații și tenacitate. Acesta poate fi stimulat, cum am văzut, prin diferite forme de coîntereseare și de codditare. Dar pentru ca aceste mecanisme să intre efectiv în funcțiune, trebuie — mai întâi — ca să existe un număr de proiecte și oferte precise și realizabile.

Se poate porni, de pildă, de la un număr de critici români, care au pătruns deja — într-un fel sau altul și într-o măsură oarecare — în străinătate, urmînd a se extinde treptat raza vizuală. În orice caz, vechiul sistem zis „socialist” de a traduce doar virfurile oficiale ale Uniunilor respective, fără a mai urmări apoi vânzarea, ecouile de critică și celelalte și-a pierdut actualitatea. Am intrat, în mod evident, într-o perioadă editorială nouă. Granturile Europene literare s-au modificat. Ele s-au lărgit considerabil. A lucra în spirit european înseamnă a da atenție și criticii literare. Măi ales într-o perioadă cînd în occident critica a devenit un gen foarte important și, într-o anume privință, chiar dominant. Mari edituri pariziene, ca SEUIL și PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE, chiar și GALLIMARD (și multe altele), au devenit celebre (și au făcut și avere) editînd din plin critică, eseuri, studii, lucrări de referință, dicționare de toate tipurile posibile. Este un fenomen nou și el ar trebui să dea de gîndit oricărui traducător și editor întreprinzător de azi. Inclusiv celor care sunt cunoscuții și prietenii adevărați ai culturii române.

Adrian Marino

Presă franceză și doamna Edith Cresson

ÎNȚIMPLAREA a făcut să sosesse la Paris cu scopul unor cercetări la Bibliothèque Nationale pe 15 mai 1991, zi care avea să devină istorică pentru Franța, spre surpriza multora, în acea zi, acum ceva mai mult de o lună, a demisionat guvernul francez în funcțiune până atunci, condus de domnul Michel Rocard (partidul Socialist Francez — P.S.F.) și a fost numită spre a-l înlocui pe acesta doamna Edith Cresson (tot P.S.F.). O schimbare de guvern este în sine un moment „istoric” care nu se întâmplă chiar toată ziua (doamna Cresson este al cincilea prim ministru al Franței în cei zece ani de când este la putere actualul președinte François Mitterrand, ales inițial în acest post în mai 1981). Ziua de 15 mai 1991 era însă într-adevăr istorică pentru Franța și din alt motiv: pentru prima dată în istoria ei această democrație occidentală avea ca șef de guvern o femeie. Fenomenul numirii, transmiterii puterii („la passation des pouvoirs”) și al comentariilor imediate cu care clasa politică, electoratul și media franceză au primit evenimentul a constituit un spectacol ieșit din comun pentru observatoarea fidelă a democrației franceze care sînt (predau acest subiect regulat la Universitatea din New Orleans, S.U.A.), o observatoare formată însă, în bună măsură, în democrația americană în care trăiesc de mai bine de douăzeci de ani. Și o anume forță și o anume slăbiciune a democrației franceze sub a Cincilea Republică imi par a fi ieșit la iveală cu ocazia acestui eveniment pe care imi voi permite să-l comentez mai jos din perspectiva unei specialiste de civilizație franceză educată în America.

TOATE comentariile pronunțate de politicieni imediat la aflarea vestii și apoi și de către media audiovizuale (în acea după amiază și seară) și scrise (cotidienele de a doua zi) au reacționat la caracterul ludic al numirii doamnei Cresson datorat feminității ei. Jocuri de cuvinte privind genul gramatical al titlului ei („ministru” este masculin în franceză, s-o numescă „le Premier ministre” sau „la Première ministre”? se întrebau mai mult sau mai puțin serios reporterii de la Antenne 2 și France 3), declarații, sălăfăuete ale diversilor politicieni și politiciene formulate agresiv sau nuanțat, remarci dezagreabile ale unor adversari politici, toate semnalau caracterul de „bombă” al numirii unei femei „la Matignon” (sedul primului ministru), o evoluție politică boțită prompt de specialistii în comunicare drept „un coup médiatique”. În ce privește titlul ei oficial, întrebată de ziarist simpatizant 18 mai cu de apelativul să și se adreseze, Edith-Cresson a replicat în maniera directă care îi este caracteristică: „Sounded mi Edith!” (*Journal du dimanche*, 19/5/91, p. 5). Laurent Fabius, președintele Adunării Naționale, premiata însă, într-un interviu acordat în aceeași zi nedușinilor ziar, s-o prezintă la deschiderea primei ședințe a Adunării, marcuri 22 mai drept „Madame le Premier ministre” (*ibid.*, p. 4), ceea ce apoi a și făcut. Bizară formulă oficială, de care studenții mei, care nu se încurcă în limba lor deloc cu gen gramatical, de obicei râd.

În ce privește declarațiile satisfăcătoare ale diversilor politicieni și politiciene, ele sînt de la jubiarea cam vulgară la satisfacția rezervată, în funcție de sexul și de afiliarea politică a interlocutorului.

CITEVA exemple, din partea politicienilor mai întîi. Denise Gacheux, deputată S.F. (în traducere politicoasă): „O să-i văd sudorile pe tip și e bine așa!” (*Express*, ediție specială, 17/5/91, p. 4); Nicole Cutela, deputată R.P.R. (caulisti): „Este un lucru foarte bun”. *Liberation*, 5/91, p. 12; Nicole Fontaine, deputată D.F. (partid de centru-dreapta): „Este mare premieră, o ridicare a taburilor!” *ibid.*, p. 12; Simone Veil, fostă șef de cabinet a parlamentului european (D.F.): „Sînt foarte satisfăcută că o femeie este acum prim ministru” *ibid.*, p. 12; Francoise Giroud, fost ministru al industriei feminine în timpul președinției lui Valéry Giscard d'Estaing, guverna cea mai mult, în scurtul ei articol „effet-femme”, exprimarea satisfacției: „înocind-o de mult, el (președintele Mitterrand) mizează dincolo de efectul-iei, pe capacitățile ei, pe temperamentul ei bătaios. Are el dreptate? Nu... Ca francezoaică, mă rog fierbinte să așa... Ca femeie, o doresc din toată inima”. *Journal du dimanche*, 19/5/91,

și-i auzim acum și pe politicieni: Laurent Fabius, președinte al Adunării Naționale (P.S.F.): „O femeie de caracter, mică, cu o solidă experiență ministerială”. *Journal du dimanche*, 19/5/91, n. Jean de Lökowski, deputat R.P.R., ten personal al doamnei Cresson: „Este fericit pentru ea... Este o femeie joasă, patrioată, care-și cunoaște dotele și muncește mult. Are idei și-și va face stilul”. *Le Figaro*, 16/5/91, p. 8; Le Garrec, deputat P.S.F.: „O femeie atată, energică, dinamică. O femeie

prim ministru este în sine un eveniment considerabil”. *Le Monde*, 17/5/91, p. 4; Jean-Jacques Hyst, deputat U.D.C. (partid de centru): „În primul rînd, o femeie, asta face plăcere, este ceva nou”. *ibid.*, p. 4; Valéry Giscard d'Estaing, fost președinte al Franței (U.D.F.): „Doamna Cresson are fără îndoială capacitățile (necesare) pentru a fi un prim ministru socialist”. *ibid.*, p. 4; Jacques Chirac, fost prim ministru, cel mai recent sub François Mitterrand în timpul perioadei zisă de „coabitare” — 1936—1993 și primar al Parisului (R.P.R.): „Accesul unei femei la postul de prim ministru merită să fie salutat. I se atribuie doamnei Cresson o personalitate puternică... Noi o vom judeca după faptele”. *Le Figaro*, 16/5/91, p. 8.

CITEVA remarci dezagreabile se fac și ele auzite în cadrul reacțiilor imediate. Dacă cea a lui Pierre Mehauguerie deputat C.D.S. (partid de centru), acuzînd-o pe doamna Cresson de „sectarism”, „spirit partizan” și „intoleranță” (*Le Figaro*, 16/5/91, p. 3), deși neplăcută, rămîne în sfera politicii și este ca atare legitimă, vreo trei-patru remarci ale unor adversari politici par nu numai de prost gust, dar și complet deplasate într-un context politic. Astfel, domnul François d'Aubert, deputat U.D.F., a găsit de cuviință să spună următoarele: „Se poate deci să fii și favorită și prim ministru. E vorba de „pompadourizarea-regimului”. *Le Figaro*, 16/5/91, n. 5. Jean-Marie Le Pen, președinte al partidului de extremă dreaptă Frontul Național (F.N.), a afirmat și el că domnul Rocard este înlocuit „cu o doamnă din serai”, ceea ce are aerul de „sfîrșit de domnie”. *ibid.*, p. 8. Iar Vincent Crouzet, președintele organizației „Tinerii Giscardien”, a lansat că „alegînd-o pe Edith Cresson drept prim ministru François Mitterrand preferă senzualitatea consensului”. *Libération*, 16/5/91, p. 12. *Le Canard enchaîné*, reverențios par excellence după cum se știe, și-a cam depășit propriile limite de gust indolent, comentînd o caricatură din primul său număr apărut de la constituirea noului guvern cu „Ingerul albastru la Matignon” (22/5/91, p. 8).

Remarci de felul celor de mai sus uimesc pe observatorul exterior al dialogului politic francez, căci doamna Edith Cresson nu este nici pe departe o neunoscută, nici la nivelul politicii de partid, nici la nivelul executivului. Născută la 27 ianuarie 1934 într-o familie din marea burghezie și căsătorită din 1959 cu Jacques Cresson, cadru superior la Peugeot, Edith Cresson a făcut studii comerciale (HEC-JE) și are un doctorat „de troisième cycle” în demografie. Marată a două fiice căsătorite, ea a început să militze în Partidul Socialist pe la mijlocul anilor 1960 (era secretar național pentru problemele tineretului și studenților în 1975), făcînd parte din curentul „mitterrandist”, adică al aderenților fideli ai pozitiilor lui François Mitterrand, prim secretar al partidului din acea perioadă și pînă la alegerea sa ca președinte al Franței în mai 1981. Noui prim ministru francez este, din mai 1981, deputată P.S. (departamentul Vienne) și, din martie 1983, și primar al orașului Châtelleraut în Poitou. Ea a deținut patru posturi ministeriale din mai 1981, ca ministru al agriculturii al comerțului exterior (combinat ulterior și cu industria) și al problemelor europene, pînă la demisia sa din guvernul Rocard în octombrie 1990. În momentul numirii sale ca șef al guvernului ea era consultantă pentru probleme internaționale la grupul industrial particular Schneider S.A. și se ocupa în special de implantarea grupului în Europa de Est (Germania fostă de Est, Ungaria și Republica Cehă și Slovacia).¹⁾

Indiferent de ce vrea cineva să-și imagineze, doamna Cresson și-a câștigat gaaloanele politice prin luptă frontală, adesea dură. Tenacitatea, dirzenia și puterica ei inteligentă practică nu sînt egale, ne spun colaboratorii săi apropiați (de exemplu cei de la Châtelleraut, *Journal du dimanche*, 19/5/91, p. 3), decit de farmecul ei personal și de maniera directă, nepretențioasă. Este greu de înțeles cum o politiciană cu un astfel de palmares la activ poate fi tratată de „Pompadour”.²⁾

Fenomenul nu este explicat intructiv de Simone Veil în recentul ei interviu din *Elle*, 27/5/91. Întrebată ce crede de remarcă privind Edith Cresson-Pompadour, fosta președintă a parlamentului european a calificat-o de grosolană și vulgară și a prezis că va provoca reacții virulente în electoratul feminin (p. 99). Ceea ce este probabil pe cale de a se și întîmpla, judecînd după reacția unei alegătoare (Geneviève Darier, 57 de ani, directoră Serviciului de Urgență al Parisului) care, deplorînd faptul că suspiciunea planează întotdeauna asupra unei femei numite într-un post de înalt nivel, reacționează astfel la remarcă lui François d'Aubert: „Dar cînd un bărbat este numit în același post, nimeni nu-l întreabă dacă este «l'amant de Lady Chatterley»”. *Journal du dimanche*, 19/5/91, p. 3. Ziaristul Alain Genestier se întreba și el, cu haz, dacă un nou prim ministru

bărbat ar fi fost tratat de „mignon”, „declinarea la masculin a lui Pompadour” *ibid.*, p. 2.

ESTE evident, din cele de mai sus, că numirea doamnei Cresson a produs emoție la toate nivelurile clasei politice și ale electoratului. În ce-l privește pe acesta din urmă, el este foarte majoritar favorabil evenimentului. Un sondaj organizat de *Journal du dimanche* pe 16 și 17 mai a dat următoarele rezultate (sondaj I.F.O.D. — J.D.D.): 77% din francezii întrebați s-au declarat mulțumiți că o femeie este prim ministru (83,6% din femei) și 70% s-au declarat mulțumiți de ea personal în acest post; ei au fost majoritar favorabili (cu o singură excepție) și în ce privește membrulii guvernului, numiți de ea. De unde se poate deduce că, în Franța, clasa politică este mai „machistă” (sau vinovată de „sovînism masculin” cum s-ar spune în Statele Unite) decit majoritatea electoratului.

În paranteză fie spus, sîmba reprezentare a femeilor în viața politică constituie o țară mai durabilă a democrației galice. Dacă „pompadourizarea” doamnei Cresson nu este în esență un fenomen strict francez (doamna Thatcher în Marea Britanie a avut și ea parte de atare remarcă, ne spune Simone Veil în *Elle*, 27/5/91, p. 99), procentajele slabe de reprezentare feminină în parlament evidențiază negativ Franța printre țările europene. O anchetă organizată de Centrul Național pentru Cercetarea Științifică (C.N.R.S.) a constatat că această țară este astăzi doar a treisprezecea în Europa în privința reprezentării feminine în marile adunări (numai 31 de deputate din totalul de 577 în Adunarea Națională, de exemplu), ceea ce vine ca o surpriză și este în fond regretabil pentru o societate care a inventat conceptul de „droits de l'homme” (nu și „de la femme?”).³⁾ De altfel, femeile votează în Franța numai din 1941 (în Statele Unite din 1920, în unele state, de la sfîrșitul secolului trecut la nivel local; iar în România din 1923, în mod general).⁴⁾

Orbirea clasei politice franceze în ce privește potențialul electoral al femeilor (care constituie astăzi 20 de milioane, adică 53% din electorat în Franța, *International Herald Tribune*, 16/5/91, p. 1) a produs și va mai produce surprize neplăcute diversilor politicieni. Un exemplu remarcabil de cum se poate învăța din greșeli trecute în cazul acesta îl reprezintă însuși președintele Mitterrand care a pierdut, în 1965, alegerile prezidențiale în fața lui Charles de Gaulle, obținînd numai 37% din votul feminin în al doilea tur de scrutin, dar care a obținut aproximativ jumătate din acest vot în mai 1981 cînd l-a învins în alegeri pe Valéry Giscard d'Estaing. Iar în mai 1988, în primul tur de scrutin al alegerilor prezidențiale, 37% din alegătoare au votat pentru el față de 31% din alegători (*L'Express*, ediție specială, 17/5/91, p. 15).

Numirea doamnei Cresson, această „lovitură de teatru mediatică”, are, pe lângă scopul declarat de a infuza Franței un „nou clan” în vederea constituirii „marii Europe” în 1992 (vezi discursul televizat al președintelui François Mitterrand în seara de 15 mai 1991) și pe cel nedeclarat de a dinamiza electoratul de stînga în vederea alegerilor legislative din mai 1993 (și de a atrage, bineînțeles, votul feminin). Riscul asumat de președinte cînd a „concediat” un prim ministru competent și popular, dar fără carismă în momentul de față, este considerabil și miza pusă de el pe performanța doamnei Cresson. Într-adevăr mare!).

ORAPIDĂ privire aruncată pe *International Herald Tribune* din 16 mai 1991, cotidian de limbă engleză publicat în Europa (Paris) prin eforturile conjugate ale lui *New York Times* și *Washington Post*, duce la observarea unui stil de comentariu foarte diferit. Două articole se ocupă de numirea doamnei Cresson, cel principal fiind intitulat, pe prima pagină, „Franța are primul ei prim ministru femeie”. Faptele care au dus la schimbarea de guvern sînt narate pe un ton calm și „divorțat” Mitterrand-Rocard nu este prezentat ca prăgătit de ambii parteneri, fără conotația dramatică a termenilor de „licenciement à sec” sau „exécution” de care abuza presa franceză referindu-se la fostul prim ministru. Portretul doamnei Cresson este succint, cu un puternic accent pe cariera ei și un minimum de informație despre viața personală (numai patru rînduri, și nu în articolul principal de pe prima pagină). Impresia administrației Rongon despre ea este tratată în detaliu. Cu ocazia vizitei ei la Washington ca ministru al comerțului exterior, partenerii americani au constatat că ea este un negociator „dirz”, competent și cu o bună stăpînire a limbii engleze (p. 5). Nimic despre seraiuri și Pompadour n-a pătruns în aceste articole, pe cînd ziaristii francezi, bărbați și femei, i-au tot cerut domnei Cresson să comenteze, la

televiziune și în presă, remarcile respectivelor care nu meritau deloc această atenție. Ea a răspuns cu aplomb tuturor. Dar o anumită impresie de neseriozitate profesională se degaja pînă la urmă din aceste insistențe inutile asupra unei remarci deplasate.

PRIVIND la televizor, în după amiaza zilei de 16 mai, ceremonia tranziției puterii executive între fostul și nouul prim ministru la Hôtel Matignon, m-a frapat următorul detaliu: coborînd din mașina oficială și fiind întîmpinată în curte de Michel Rocard, doamna Cresson și fostul prim ministru s-au sărutat. Or, cum toată lumea știa că atât politic cit și personal ei erau la cufît (Edith Cresson demisionase cu scandal în octombrie 1990 din postul ei de ministru pentru problemele europene), gestul m-a surprins și m-am întrebat dacă în cazul în care noul numit ar fi fost un bărbat sărutul ar mai fi avut loc. La această întrebare am primit răspuns în *Journal du dimanche* din 19/5/91 unde un demnitar rocardian a afirmat că asta a fost numai pentru galerie (cei doi nefîind cine știe ce prieteni nici acum), continuînd apoi astfel: „Sărutul a fost așa... din emoție. Fiindcă era vorba de o femeie... O femeie, o sărutî, nu?” (p. 5). Oricît de acerbă ar fi rivalitatea politică, prezența unei femei este aptă a inspira totuși o reacție sentimentală.

Transpare aici, cred, și un aspect „simpatie” al vieții socio-profesionale franțuzești: frecvența manifestărilor gestuale ale familiarității între prieteni și asociați — stringeri de mină, sărutări pe ambii obraji, bătut pe umăr etc., fenomen mult mai rar în societatea americană. Bănuiesc că a jucat, în acest caz, și o ușoară notă de galanterie din partea lui Michel Rocard, politician curtenitor, foarte „grand seigneur” printre socialisti. Opinia publică vede în el un viitor „prezidentabil” (candidat la președinție), post în vederea căruia această manieră îl va servi bine.

Doamna Edith Cresson are acum în față o misiune grea. „Efectul-femeie” se va estompa mult cu timpul și istoria o va aprocia pînă la urmă după fapte și nu după imagini mediatice. Un lucru este clar însă de pe-acum, și pentru noul prim ministru și pentru femeile în posturi de răspundere, fie la nivelul macro-social (înalta politică), fie la cel micro-social (în comunitate sau în profesie). A fi femeie cu „vizibilitate” nu este un fenomen indiferent. Efectul socio-profesional sau politico-mediatic al feminității are avantaje și dezavantaje redutabile de care și persoana respectivă și formațiunea care se servește de ea trebuie să țină seama: pentru a putea supraviețui în sistem și pentru a-l putea schimba, eventual, în bine din interior.

Eliza Miruna Ghil

Universitatea din New Orleans

¹⁾ „Les mecs vont en chier et c'est bien ainsi”.

²⁾ O sursă recentă a acestor date biografice, de exemplu, în articolul „Portret secret al unui prim ministru”, *Nouvel Observateur*, 23—29/5/91, pp. 32—37.

³⁾ Doamna Cresson s-a exprimat astfel asupra acestui aspect într-un interviu acordat hebdomadurului *Marie-Claire* în 1990: „Un om politic poate fi pederast sau înconjurat de amante. O femeie trebuie să fie improposabilă... Îndată ce o femeie reușește în ceva se spune de ea: «E ea un bărbat», crezînd că i se face așa un imens compliment”. Iar într-un interviu acordat revistei *Elle* în 1989 ea se exprimă astfel despre Franța: „Se crede în general că Franța este o țară foarte avansată din punct de vedere social. Nu este adevărat”. (Toate aceste citate sînt date după articolul „Primul ministru prin epusele ei”, *Elle*, 27/5/91, pp. 101—102).

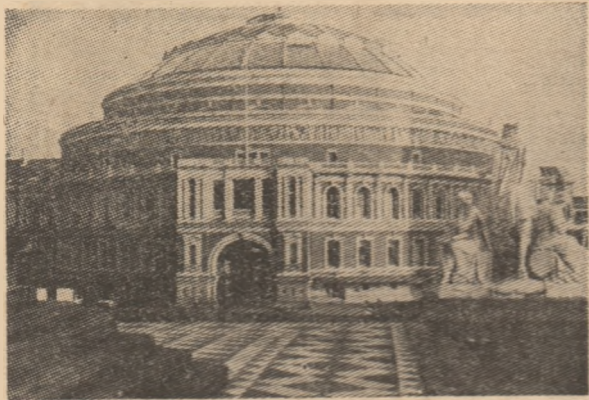
⁴⁾ În „Ancien Régime” lucrurile nu stăteau mai bine, legea salică excluzînd în Franța femeile de la moștenirea tronului. Doar cîteva regente se remarcă la mari distanțe în timp, dintre care ultima de importanță a fost Anne d'Autriche, mama lui Ludovic XIV, regentă între 1643—1651. Madame de Pompadour (1721—1764) a fost „maitresse déclarée du roi” — Ludovic XV — între 1745—1751.

⁵⁾ O listă a femeilor ministru în Franța din 1936 pînă astăzi în *Elle*, 27/5/91, p. 103. Femeile alose reprezintă azi 6% în Adunarea Națională și 3% în Senat. Dar 17% din aleși în municipalkități sînt femei, o pepinieră interesantă (*L'Express*, ediție specială, 17/5/91, p. 16).

⁶⁾ Articolul 8 al constituției franceze actuale dă președintelui dreptul de a numi și a schimba un prim ministru.

Concertele-promenadă londoneze

● Celebri Royal Albert Hall din Londra găzduiește de aproape un secol, mai exact spus din 1895, nu mai puțin celebrele concert-promenadă din sezonul estival, unice în felul lor. Nici un alt festival nu cunoaște o asemenea amploare a experienței muzicale, la un nivel atât de înalt și cu o durată atât de lungă: 67 de concerte, seara de seară și uneori chiar de două ori într-o seară. Originalitatea lor constă în faptul că audiența stău fie în picioare, fie așezați pe podea, îmbrăcați cu blugi și cu tricouri sau în haine lejere de vară, în timp ce alții se mișcă, de unde și numele de promenadă al acestor populare concerte. Serviciul internațional BBC și-a făcut obiceiul să transmită selecții sau chiar concerte integrale. Programul transmisiunilor de anul acesta va începe la 19 iulie cu integrala primei serii a concertelor-promenadă, bucurându-se de colaborarea cântăreților și corului simfonic BBC, a corului Filarmonicii din Londra, precum și a Orchestrei simfonice BBC, sub

bagheta lui Andrew Davis. Acest prim concert va fi dedicat amplei lucrări *Visul lui Geronțius* (1900) de Elgar. În luna august, la viitoarele concerte vor participa Filarmonica din Berlin cu Claudio Abbado, Orchestra simfonică a Radiodifuziunii Finlandeze cu Jukka-Pekka Saraste, Corul Ministerului Culturii din URSS, precum și Orchestra de tineret Mahler tot cu Claudio Abbado la pupitrul dirijoral. Lista solistilor și dirijorilor străini îi cuprinde pe sovieticii Alexandr Lazarev și Yuri Bashmet, americanii Andrew Litton, Ralph Kirshbaum, George Cleve și Jeffrey Kahane, finlandezul Olli Mustonen, ungurul Miklos Perenyi, germanul Klaus Tennstedt, polonezul Jerzy Maksymiuk, japonezii Tadaki Otaka și Mitsuko Uchida, cehul Libor Pesek, cit și obișnuiții concertelor-promenadă Alfred Brendel, Dmitri Sitkovetsky și Vladimir Askenazy. În imagine, Royal Albert Hall din Londra, tradițională clădire în care se desfășoară celebrele „Proms”.

Krystyna Janda redevine actriță

● Aflată la Paris, cu prilejul prezentării filmului *Interogatoriul*, realizat de Ryszard Bugajski, în care deține rolul titular, Krystyna Janda, protagonista celebrei filme ale lui Andrzej Wajda (*Omul de marmură*, *Fără aneție*, *Dirijorul*, *Omul de fier*) mărturisea unui corresponsent al zia-

rului *Le Figaro*: „Acum nu mai trebuie să îndeplinesc un rol politic, nemaifiind în opoziție. Pot deci să mă ocup din plin de meseria mea. Actrița revine pe scenă cu două spectacole: *Medeea* și *Shirley Valentine*. Iar pentru ecran, are prevăzută o comedie pe care o va realiza un tânăr regizor.

Art 22

● Lucrări din 22 de țări, semnate de aproape 2.600 de artiști, au fost prezentate în cadrul celui de-al 22-lea Tîrg internațional de artă de la Basel: ART 22 '91. Inaugurarea a fost onorată de prezența unor artiști celebri printre care Elizabeth Taylor, Audrey Hepburn, Yoko Ono, Robert Rauschenberg, invitați cu un scop anume: să sporească atractivitatea expoziției prin care organizatorii și-au propus să realizeze un fond destinat combaterii malariei Sida. (NRZ, 13 iunie).

Fără Disney

● Asociația franceză a filmului de animație a prezentat de curând un program *all star* ale desenului animat mondial. Cinci ore de scurt metraj aparținând celor mai mari nume ale genului, de la Emile Cohl la Luri Norstein, trecind prin Paul Grimault, Tex Avery și Norman McLaren. Fără Disney. Și am mai adăuga noi, fără Gopo, căci „Omulețul” a luat cîndva o Palme d'or la Cannes. Și uitarea e în legile omenești... (LE MONDE-ARTS SPECTACLES, 20 iunie).

Femeia invizibilă

● Sub acest titlu, Claire Tomalin semnează la editura Knopf „poveștea lui Nelly Ternan și a lui Charles Dickens”, o biografie — prima — a celei ce a fost, de fapt, necunoscută pînă acum, misterioasă actriță care

era iubita lui Charles Dickens din ultimii lui 13 ani de viață. Amintim că autoarea este laureată a Premiului memorial James Tait Black pe 1990, a Premiului Hawthornden pe 1991 și a Premiului NCR Book pe 1991. *Sunday Times* apreciază volumul *Femeia invizibilă* drept „parțial istorie socială, parțial poveste detectivă, complet inedită”.

Premiul Valery-Larbaud

● Revista *Le Nouvel Observateur* anunță că Frédéric Vitoux (în imagine), unul dintre colaboratorii ei, a obținut premiul Valery-Larbaud pentru ultimul său roman *Serenissime*. (LE NOUVEL OBSERVATEUR, 30 mai — 5 iunie).

Istoria Veneției

● A fost creată societatea „United Motion Picture” care reprezintă o alianță între producători și finanțatori europeni. Această nouă so-

cietate va produce *La Storia din Venezia*, viitorul film al lui Federico Fellini (în imagine). Dintre primele șase filme ale acestei societăți aflate în producție amintim: *Out*, bazat pe o povestire a lui Pierre Rey care tratează dramatic conflictul dintre băncile elvețiene și Mafia. Filmul va fi regizat de Terence Young și interpretat de Marlon Brando, iar turnările vor începe în octombrie. Vor urma *L'Orchidea*, scris de Jo Eisinger (care a colaborat la scenariul lui Gilda, cu Rita Hayworth), *Oosan*, o comedie polițistă, *Riviera*, realizat pe Coasta de Azur, și în fine *They never forget* care va fi turnat în Kenya.

Muzica la Luvru

● Muzica filmată a fost genericul sub care s-a desfășurat în iunie — 13-23 iunie — la auditorium-ul de la Luvru, prezentarea unor documentare, majoritatea realizate de televiziune, evocînd munca unor mari personalități ale muzicii secolului XX. Igor Stravinsky, Arturo Toscanini și Pablo Casals. (LE MONDE-ARTS SPECTACLES, 20 iunie).

Marele premiu al Academiei Franceze

● A fost atribuit lui Francois Sureau pentru romanul *L'Infortune* (Gallimard). În vîrstă de 33 de ani, laureatul este specialist în finanțe, dar marea lui pasiune este literatura, *La Corruption du siècle*, primul său roman, fiind remarcat și încoronat cu premiul Colette. Un roman foarte frumos — scrie *Le Quotidien de Paris* (16 iunie), grav și neprevăzut.

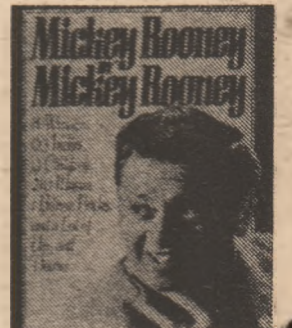

Mărturisiri

● De la Paris, unde trăiește de mai mulți ani, Marlene Dietrich a acceptat să acorde un interviu telefonic revistei *Der Spiegel*. Rodefinindu-și sentimentele față de patrie, actrița a declarat: „Iubesc, desigur, Germania de dinainte de Hitler, iar amintirile mele legate de ea sînt frumoase și adesea triste, așa cum sînt toate amintirile”. Intrebata dacă nu dorește să revină la Berlin, orașul său natal, Marlene a precizat: „nu mai am acolo nici un prieten sau cunoscut, deci, nici o motivație pentru a asemenea călătorie”. Actrița a dezmințit zvonul că duce o viață retrasă, izolată de lume. „Imi vîd familia și prietenii, călătoresc des, dar am grijă să nu atrag atenția asupra mea”. (NRZ, 17 iunie).

Mickey Rooney...

● Colecția Villard a editurii Random House a pus la dispoziția cititorilor săi volumul autobiografic *Mickey Rooney* — 8 sofi, 1,60 m., 9 copii, 210 filme, 1 miliard de dolari și o mulțime de

urecușuri și coborîșuri. Legendarul actor face o trecere în revistă a copilăriei sale fante, a anilor de copil-vedetă, a turbulentei sale vieți particulare, a carierei sale artistice, a relațiilor sale cu vedete precum Ava Gardner (una din soții), Judy Garland, Spencer Tracy, Clark Gable și mulți alții.

Febra războiului

● Editura Farrar, Straus and Giroux a publicat recent volumul *Febra războiului* de J. G. Ballard. Oferind aspecte ale vieții în lumea modernă, această culegere de zece proze scurte ale autorului cunoscut prin *Imperiul soarelui* include și *Istoria secretei* a celui de al treilea război mondial, în care Ronald Reagan se întoarce la Casa Albă după o scurtă retragere.

SCRISOARE DIN PARIS

Definițiile poeziei

MERSUL — pe jos — în lung și-n lat, pe străzile Parisului, ar fi favorabil (socotea Baudelaire) inspirației poetice, ritmul pașilor ar dicta ritmurile și cadențele poeziei... De plîmbat prin Paris mulți se plîmbă, trăgînd — sau nu — din asta diferite folioase, poate și pentru poezie, mai ales dacă se întîmplă să conțină în flința lor intimă un virtual Baudelaire... Cert este că n-are ce să le strice, nici într-un caz, nici în celălalt. Cert este că deambularea aceasta nu se pune în calea poeziei și nu constituie un obstacol serios în calea gîndurilor „despre” sau „cu privire la” poezie...

„Fulgerul nu durează” („L'éclair ne dure”), l-am citat pe René Char. Fulgerul este, desigur, poezia. Pentru că nu durează, nu „ține” mult, nu o putem capta într-un text explicit, inteligibil pe deplin. Nu dispunem, pentru aceasta, de „timpul” necesar; pînă să așternem o frază logică, ea a și dispărut. Lăsînd doar o urmă neclară și esențială.

Mulți se miră că nu pot „reține” în loc fulgerul, altfel zis că nu „înțeleg” poezia, alții fac un pas mai departe și se indignază, ba chiar se infuriie... Mirarea e bună, indignarea — deplasată.

Ar trebui, dimpotrivă, să ne surprindă faptul că uneori, urma fulgerului persistă — și că poezia, citeodată, este transmisibilă, comunicabilă. „Comunicabilitatea unei imagini singulare” scrie Gaston Bachelard, care se pricepe la lucrurile astea — este un fapt de o mare semnificație ontologică.

În nici un fel „comunicabilitatea” nu este un fapt banal, ceva de la sine înțeles. Motivul de mirare este acesta: comunicabilitatea poeziei. Poezia ajunge uneori să se instaleze în noi, să se înrădăci-neze chiar. Și pentru că am citit aceiași poezi ajungem uneori să ne mai și „înțelegem” unii cu alții... Altfel ar fi și mai greu...

Michel Foucault își îndemna prietenii să citească poeme de René Char (cel cu fulgerul care nu durează) înainte de a-i trece pragul casei, ca să se constituie o legătură — și să poată, abia după aceea, să stea de vorbă, împreună, despre orice s-ar nimeri, și să se „înțeleagă” cu ceva mai multe șanse...

Tot Foucault făcea mărturisirea — aproape scandalosă — că pentru scrierile sale de filosofie, antropologie, știință... și-a extras „metoda” și atât de specifică viziune asupra „cuvintelor și lucrurilor” — de unde și-a găsit să o extragă, Doamne! — din operele poezilor preferați.

Poezia — spune Pasternak — este modul cel mai concentrat și cel mai rapid de a gîndi... A gîndi — și nu invers, cum se mai întîmplă.

Cu această definiție a poeziei sîntem foarte departe de definiția călinesciană din *Principii de estetică*, pe care mult îmi plăcea în tinerețe să o citez — poezia ca „formă goală a activității intelectuale” — aș fi astăzi mai rezervat în fața ei — deși

tot frumoasă și sugestivă (pentru o anume latură a poeziei) mi se pare...

Dar pentru că din domeniul francez am trecut — fără efort — în cel românesc, aș cita gîndurile unui mare poet român, Gellu Naum, din cartea intitulată *Teribilul Interzis* (1945): „POEZIA este o știință a acțiunii. Legăturile pe care ea le asigură sînt de natură magică. Poezia adîncește rînilor făcute de rațiune — aceasta e singura sa rațiune de a fi”.

Le adîncește, nu le vindecă, merge pe urmele „rațiunii”, doar că ceva mai departe, ceva mai în adîncime.

L-am întîlnit, cu emoție, pe poetul exemplar al avangardei literare române, unul din cei mai importanți ai celei europene — la Aix-en-Provence, octombrie 1990, la un colocviu dedicat literaturii din România... Total ne-discursivul și ne-teoreticul Gellu Naum („teoria strică omnia” — glumea el la un moment dat, glumea și nu prea, așa cum face în toate...) a rostit acolo cel mai interesant „discurs” și a lansat în fața sălii atente cele mai incitante teorii și contra-teorii. A spus între altele că era foarte tînăr cînd a scris *Teribilul Interzis* și că nu prea se mai recunoaște în definițiile citate de mine... Cred că îi displacea cuvîntul „acțiune” — din sintagma „știință a acțiunii”, socotindu-l compromis de o întreagă literatură, falsă, care moștenise cite ceva din radicalismul teoretic avangardist, plăcîndu-i să se revindică de la unele dintre sloganurile sale. Am luat notă de declarația poetului — cred că la asta se referea, n-a precizat. Dar definiția rămîne interesantă; și „productivă” — alt cuvînt compromis în epocă — și totuși nu mă decid să-l înlocuiesc...

Lucian Raicu

Fellini — pictor de afișe ?

● Festivalul filmelor de la Montréal care se va desfășura între 22 august și 2 septembrie, ajunge anul acesta la a 15-a ediție. Pentru a marca evenimentul, s-a cerut lui Federico Fellini să creeze afișul acestei manifestări, care să reprezinte un chip de femeie. Se va inspira oare Fellini din Orașul femeilor ? — se întreabă Cinema d'oggi (9 mai).

Peter O'Toole pe „Aripile celebrității”

● Peter O'Toole, cu inimitabilul său stil, este eroul principal al noului film olandez semnat de Otakar Votocek, *Pe aripile celebrității*. O fabulă onirică și ironică despre vanitatea celebrității, ilustrată prin viața unei vedete de cinema asasinată din invidie. Asasin și victimă se întind în paradis, în care fiecare își păstrează locul, atît timp cît muritorii își amintesc de ei. Un film — spun comentatorii — în care celebrul actor englez „strălucește din nou fără vanitate” alături de Colin Firth, Maria Trintignant, Andr  a Ferreol, Maria Becker și Gottfried John. (LE MONDE-ARTS SPECIALS, 20 iunie).

Distincție pentru Pina Bausch

● Ministrul francez al culturii, Jack Lang, a înmănat la 24 iunie la Paris artistei Pina Bausch, de la Tanztheater din Wuppertal, insigna de „Commandeur de l'Ordre des Arts et des Lettres”. (NRZ, 27 iunie).

Lecturi

● În revista Lire, în fiecare lună, o personalitate vorbește despre activitățile sale: în iunie răspunde Jacques Lassalle, administratorul Comediei Franceze. „În perspectiva stagiunii viitoare am recitat două romane de Italo Svevo, *Senilità* și *Conștiința lui Zen  *, apoi piesa *Un bărbat*. Pentru punerea în scenă (Lassalle este regizor) a piesei am comandat o nouă traducere, nefolosind-o pe cea din Ed. Gallimard. Pierd foarte mult timp, dar prefer un text gîndit special pentru scenă... Din plăcere, și interesat, am citit biografia Ceailovski de Berberova și poveștile lui Jean Rhys din volumul *A la mémoire de Schlegelmann*. Visez să pun în scenă piesa lui Rhys *Quai des Brands-Augustins*.”

Boulez optează pentru compoziție

● Pierre Boulez și-a anunțat intenția de a părăsi conducerea IRCAM — „Institut de recherche et de coordination acoustique-musique” pe care l-a înființat la Paris în 1974, pentru a putea consacra mai mult timp activității de compozitor și dirijor. (DIE WELT, 17 iunie).

Întoarcerea Scarletei

● La 25 septembrie va fi lansat la New York volumul *Scarlet*, continuarea imaginată de Alexandra Ripley la *Pe aripile vîntului* de Margaret Mitchell. Lucrarea va vedea lumina tiparului în mod simultan în circa 15 țări, printre care și Franța. Editura Belfond a prevăzut un tiraj inițial de 140 000 exemplare. Echipa fran-

ceză (patru traducători, tipograful, atașatul de presă etc.) a semnat un contract de „confidențialitate”: nimic nu trebuie să se strecoare înainte de lansare. În imagine, o scenă din filmul *Pe aripile vîntului* cu Vivien Leigh și Clark Gable. (LE NOUVEL OBSERVATEUR, 30 mai — 5 iunie).

Pomar

● La editura Différence a apărut un cuprinzător album, însoțit de un studiu semnat de Michel Waldborg, dedicat pictorului contemporan portughez, Julio Pomar. După cercetări asupra mișcării și vitezei în pictură, în creația pictorului a urmat o perioadă emblematică (abstracție și culori pure) apoi alta erotică (cu decupaje realizate sub influența lui Matisse). Ina-

te de a împlini 60 de ani (Pomar e născut în 1926), s-a cantonat în literatură, realizând celebrul tablou *Tripla portret al lui Fernando Pessoa cu un corb*. Pomar consideră corbul o pasăre-simbol a nebuniei, o pasăre demon, prezentă în compozițiile în care „eroii” sînt scriitori ca Baudelaire, Mallarmé, Edgar Poe... (LIRE, iunie).

Manuscrise la licitație

● Manuscrisul autograf al *Dictionarului prescurtat al suprarrealismului* alcătuit din 470 de fișe redactate de Paul Eluard și André Breton a fost vîndut contra sumei de 1 300 000 de franci la o licitație organizată la Paris. Pentru fiecare cuvînt, dictionarul oferă citate din scriitorii sau artiștii suprarrealiști.

Volumul este îmbrăcat într-o foarte frumoasă copertă realizată de unul din maeștrii genului, Paul Bonet. La aceeași licitație, a fost vîndut manuscrisul autograf al romanului *Străinul* de Albert Camus pentru suma de un milion de franci. (LE QUOTIDIEN DE PARIS, 17 iunie).

Un nou Maigret

● Se întoarce Maigret, comisarul creat de Georges Simenon. O societate franceză de producție (La Dune) a hotărît să restituie acestui personaj popularitatea pe care o merită. Este vorba de filme pentru micul și marele ecran. Actorul ales pentru rolul titular este Bruno Cremer (în imagine). Primul film se va numi *Maigret și plăcerea nopții*, aflat în lucru sub conducerea re-

gizorului José Pinheiro. (CINEMA D'OGGI, 23 mai).

Amintirea lui Bernstein

● Dintre atracțiile recente ale editurii Carroll and Graf semnalăm volumul *Bernstein remembered*, un uimitor memorial vizual, alcătuit din circa 200 de fotografii care marchează o cronică vie a carierei acestui geniu muzical american care a fost Leonard Bernstein.

Încercarea

● Astfel se întîmplează mărturia scriitoarei Béatrice Saubin care, la douăzeci de ani, a fost condamnată la moarte în Malaezia. Născută într-un tirgusor din Champagne, părăsită de mama sa, și crescută de bunică, Béatrice Saubin va plăti neînchipuit de mult fascinația sa pentru Asia. La douăzeci de ani este acuzată de trafic de droguri și condam-

nată la moarte prin spînzurătoare în urma unui proces înscenat. Constatîndu-se în cele din urmă nevinovăția, rămîne totuși închisă zece ani în Malaezia. Zece ani furați din viața a căror povestire este urmărirea „cu sufletul la gură”, în volumul apărut în colecția *V  cu de la Robert Laffont*. (LIRE, iunie).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

TLS

DE C  TEVA numere, *The Times Literary Supplement* și-a schimbat nu numai forma de prezentare grafică, ci și organizarea „internă”. Astfel, fiecare număr (mai — iunie 1991), pe l  ngă obișnuitele și variatele articole, conține cite o „temă”, căreia îi sînt dedicate o serie de recenzii și articole. Fapt care a fost probabil impus chiar de subiectele dominante ale c  rților care apar în vest (presupunem, pentru că, din păcate, deocamdată nu beneficiem de un sistem de documentare „la zi”).

Și o astfel de temă care ne-a atras în mod special atenția este *The Revival of Eastern Europe — Renașterea Europei de Est* din nr. 4 599 din 24 mai 1991.

Iar dintre articolele mai importante semnalăm: pe cel semnat de Milan Kundera asupra lui Kafka — avînd subtitlul *Rescuing Kafka, from the Kafkologists*; de asemenea, fragmentele din lucrarea *Total Fears*, de Bohumil Hrabal, considerat cel mai important scriitor c  n în viață (a împlinit 77 de ani) — scrierea menționată a apărut în s  ptăm  nialul praguez *Tvorba* în care autorul descrie „înt  lnirile sale cu poliția secretă din anii 1970—1980”.

Menționăm de asemenea articolul semnat de Miroslav Holub intitulat *Poetry, science and survival after*

TLS

Communism, din care spicim: „În toți acești ani am descoperit că încă mai știm să deosebim binele de r  u. Devenim din ce în ce mai hipersensibili la cuvintele goale și la minciuni. Într-un fel, acest lucru este un foarte optimist semn pentru supraviețuirea intelectuală sau culturală”. Pe aceeași pagină apar publicate în limba engleză două poezii de Miroslav Holub, din care cit  m: „Libertatea face / molia să tremura / pentru todeauna, edic   / douăzeci și patru de ore” (Molia).

Dar pentru noi cele mai importante sînt, credem, articolele referitoare la România. Este vorba despre recenzia semnată de Miroslav Holub sub titlul *The dwarf tyrant of Bucharest — Tiranul pigmeu al Bucureștilor*; sînt prezentate critice două cărți asupra „epocii de aur”: *Kiss the Hand that Cannot Bite — the rise and fall of the Ceausescus* de Edward Behr și *The Life and Evil Times of Nicolae Ceausescu* de John Sweeney. Așa cum observă recenzentul, Ceausescu a devenit „un star” post-mortem (deși și-a d  dit foarte mult să se fi împlinat acest lucru în timpul vieții). Miroslav Holub, pe drept cuv  nt, critică sursele de informare utilizate de ambii scriitori (și anume, persoane din anturajul lui Ceausescu, găta să se „spovedească”), consider  nd că, deși c  rțile au meritul de a aduce în atenția opiniei publice „personajul” și fenomenul, ar fi fost necesar o analiză raai at  nt   a istoriei, interacțiunii și fundalului socio-politic-cultural românesc. Sigur că o asemenea lucrare, credem că este necesară, și ea s-ar putea scrie „din interior”. Semnalăm și articolul semnat de Michael March (cel care a editat *Child of Europe: A new anthology of East European poetry*, ap  r  t   în 1991) de la rubrica de Comentarii din același număr al revistei, cu titlul *Disgust and revolt in Romania* (titlu inspirat de culegerea de poezii de St. A. Doinas), articol care lasă un gust amar, este sentimentul intelectualilor români, care aș   cum spunea Miroslav Dinescu, „pot diagnostica fără să albă un remediu”, gust contrast  nd izbitor cu tema principală *Renașterea Europei de Est*... (M. G.).

O caricatură din TLS

Minimum

Revista *Minimum* condusă de cunoscutul dramaturg și gazetar Al. Mirodan, apare la Tel Aviv în limba română, reușind să fie de la o apariție la alta — constatăm după materialele în serial — nu numai o revistă de informare asupra evenimentelor interne ci și o revistă de comentarii, de dezbateri.

Un comentariu politic la închiderea ediției și un alt comentariu semnat de Adrian Zaharceanu: *Sintem complicit   aiurelii colective* referitor la greva medicilor, la lipsa medicamentelor sau a distribuției lor diferențiate. „Fără să ne dăm seama, devenim o lume de aiuriți, fiindcă tocmai asta e caracteristic aiurelii: să nu-ți dai seama că suferi de boala cu pricina!” Un alt articol este cel al lui M. Rudich *Haverii treanca-fleanca*. Articolul este însoțit de o notă a redactorilor de la rubrica Noi în care își exprimă dezacordul față de afirmațiile lui M. Rudich. Revista publică un nou și amplu capitol din memoriile rabinului Al. Safran care a îndr  m  t spiritual comunitatea din România în anul Pogromului de la Iași — în aceste zile împlinindu-se o jumătate de veac — c  ut  nd, împreună cu românii, să salveze de la piatră obstea evreiască, memorii înscrise de un amplu grupaj de m  rturi-depoziii de martori sau participanți la tragicele evenimente, descriind atmosfera apăsătoare, de umilintă și teroare. Sînt apoi pagini de știri ale evenimentelor la zi, în care găsim și citate sau reproduceri din presa românească, însoțite de punctele de vedere ale redacției. De asemenea, aflăm și de evenimente „locale” ieșite din comun: Crima de la Beer Sheva — inginerul David care-și bănuia soția („după ce am văzut serialul *Dynasty* am scos revolverul și mi-am ucis soția”), predin  du-se apoi la poliție. Un amplu interviu cu Silviu Brucan — c  spete al Israelului și al redacției revistei — în care sînt comentate momente și etape încep  nd din zilele fierbinți ale lui decembrie 1989 din România p  n   în actualitate, referindu-se la unele manifestări antisemite pe care le consideră oarecum firești, în căutarea de „t  pi ispășitori”, în defularea caracteristică tuturor țărilor din Est. *Minimum* încheie relatarea încep  t   în numărul anterior despre alegerile Asociației scriitorilor de limbă română din Israel, d  nd și numele noulor conducători — dintr-un comitet de 7 membri — Președinte: Sebastian Costin, poet, redactor al s  ptăm  nialului *Fa-la* vicepreședinte: Virgil Duda, romancier, redactor la *Viața noastră*, și secretar: Shaul Carmel, poet, c  r  ra le ur  m succes în noua activitate. Continuă o anchetă al cărui titlu e elocvent: *Că înseamnă Minimum pentru mine?* Itzhak Ariz publică impresii de călătorie din Brazilia, iar directorul Al. Mirodan semnează pagini din *Dictionar neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, cu un amplu portret al lui Al. Dominic și al epocii în care a trăit. O variată revistă a revistelor și ziarelor din România (*România literară*, *Contrapunct*, *Evenimentu'ul*) Leon Volovici desorinde noi senzori în *Adevăratul sf  rșit al unei povești*, iar Radu Kapler este cronicarul dramatic al spectacolelor: *Viena pe mare*, de Edna Mezia, regia Nora Chelton la Municipality din Haifa, *Trei în noapte*, de Hiel Mitterpunkt, totodată și regizor la „Beit Lessin”, *Nunta insinuerat  * de Lorca și *Afabulații* de Pasolini — spectacole mai „dificile” și Cuiul o improvizată a regizorului Dan Roven după piesa elvețianului Paul Portner, *Cap nebun* la teatrul Kamers. De asemenea o cronică a filmului *Dans cu lupii* de K. Costner și o cronică muzicală *Pedagogul ideal* (Friedel-Teller-Blum), o „În memoriam” N. Stroe, de la a cărui moarte s-a împlinit un an, completează sumarul acestui număr. (A. F.).

Revoluția în viziunea lui Ion Bodunescu

● Din Calende (nr. 5) reținem versurile d-lui Alexandru Mușina și articolul d-lui Geo Despa intitulat **Inactualitatea dicționarului**. Autorul articolului a avut ideea interesantă de a căuta în D.E.X., în **Dicționarul de neologisme** și în altele câteva din cuvintele à la mode după revoluție. Ei, bine, dacă nu ne miră absența din D.E.X. a lui **implementare**, ni se pare curios a nu fi acolo nici **liberalizare** (prezent în cel de neologisme), nici **privatizare** (absent din toate!). **Consens**, în schimb, e nelipsit. Ce ține și cu cuvintele, pardon, cu dicționarele astea! ● D-l Dorin Spineanu citează d-n **Europa** (pe care noi n-o mai citim, de scribă) în **CONVORBIRI LITERARE** nr. 20 un pasaj despre cum a fost revoluția din decembrie în Mehedinți în viziunea lui Ion Bodunescu, colonel și... membru al Uniunii Scriitorilor: „Forțată și gălăgie avea (sic) să apară pe la orele prinzului, după comunicatul de la Radio și T.V. că N. Ceaușescu a fugit. Un grup de aproximativ 6-800 de persoane strigau fuzincile cunoscute. Acești autohtoni fuseseră incitați de un alt grup mai mic, despre care s-a aflat că venise din Timișoara”. Acum știm că în timp ce la Timișoara incitau ungurii, timișorenii dăduseră o fugă pînă în Mehedinți ca să incite pe alții. Conform acestei logici securiste, nu ne-am mira să aflăm că mehedintzii, la rîndul lor, au dat fuga să incite pe giurguvenii care, și ei, au dat fuga pînă în Capitală, ca să-i incite pe adormiții de bucureșteni și, uite așa, s-a nîms nenorocirea care i-a luat (dar oare i l-a luat?) gradul domnului colonel Bodunescu. Noroc cu Uniunea Scriitorilor, care nu l-a azvîrlit pe bietul scriitor pe drumuri. De treabă oameni la Uniunea asta, orice ar zice dna Mitroi și d-l Alboiu. ● În **ORIZONT** (nr. 24), d-l Ovidiu Vuia combate teza aproape unanim acceptată a bolii de care a suferit și a murit Eminescu („sindrom demențial caracteristic sifilisului cerebral”), găsind în biografia lui Călinescu și în alte texte motive importante de îndoială. „Eminescu — scrie d-l Vuia, bazat pe observații proprii — a avut o nebunie (psihoză), caracterizată printr-o disfuncție, nu dezintegrare a funcțiilor sale psihice, corespunzînd tabloului tipic psihozelor endogene fără substrat organic, de tipul melancoliei sau schizofreniei cu elemente depressive”. Așadar, Eminescu n-ar fi avut boala lui Maupassant (al cărei debut prozatorului francez îl prezintă el însuși în nuvela **Horlă**), ci pe a lui Hölderlin. D-l Vuia constată și că actul de autopsiere a lui Eminescu nu s-a descoperit, de asemenea, că arhiva sanatoriului de la Ober-Döbling, unde poetul a fost internat între 2 nov. 1883 și 26 febr. 1884, a pierit în cursul primului război mondial. În aceste condiții, afirmațiile lui Călinescu apar prea tranșante, neprijinite pe documente sigure. În plus, există, sub raport strict medical, în simptomatologia bolii poetului, așa cum a rămas în memoria contemporanilor, o multime de imprecizii, nepotriviri și chiar imposibilități. Specialiștii au, pe mai departe, cuvîntul.

PETRU MIHUȚ : Vara la cosit

ARGO

3

Tov. Dan Zamfirescu își (ne) amintește de epoca de aur

● Publicația craioveană **CARTEL** (nr. 10) ne informează că postul de radio local a difuzat de Ziua Muncii 1991 o ediție suplimentară a emisiunii **Invitatul săptămînii**. Redactorița Gabriela Pașarin-Roșu l-a invitat pe mai vechiul nostru cunoscut, d-l Dan Zamfirescu. Cităm din **Cartel**: „Timp de aproape un ceas, tov. Zamfirescu, gata-gata să-și scuipe visceralele prin miile de difuzoare ale aparatelor de radio din întreaga Oltenie, ne-a demonstrat (avînd pretenția că este și convingător) cit de bine a dus-o poporul român sub 45 de ani de dictatură comunistă, cit de înțelepți ne-au fost cîrmacii, mai ales Ceaușescu, pentru care tov. Zamfirescu a avut (are) numai cuvînte de laudă, de parcă ar fi trăit Ceaușescu și l-ar fi ascultat. Pentru o clipă am avut sentimentul că visez, însă coșmarul era adevărat, ascultat de mii de oameni, care nu aveau altă vină decît aceea de a fi posesori de radioreceptoare acordate pe unde medii. Pe aceleași unde pe care tov. Zamfirescu a continuat apologia comunismului, trecînd în revistă mărețele realizări ale **epocii de aur** pe care, pînă mai ieri, tov. Zamfirescu, cu îndreptățită mîndrie patriotică, o numea **epoca Ceaușescu**”. Așa care va să zică, d-l Dan Zamfirescu a rămas fidel iubirii sale dintîi. Și noi care-l credeam un simplu demagog! Ei bine, nu, el era un fan sincer al dictatorului. Acum că dictatorul s-a dus, li înțelegem durerea și-l compătimim. ● Din **LIRE** (iunie) aflăm două lucruri care ne fac să credem că se mai întîmplă și pe la alții ce se întîmplă la noi; în

URSS, nu se mai vind decît cărți religioase, polițiste și erotice; în Anglia, o lege a învățămîntului prevede eliminarea din învățămîntul secundar a clasicii (decî și a lui Shakespeare). ● Ne-a căzut în mină un număr din **PORUNCA VREMII**. Nu, nu vă speriați: nu e vorba de o publicație actuală, ci de aceea antebelică. Numărul este 1138 din 28 iulie 1938. Dar conținutul unor articole este, vai, actual. În ce fel, veți vedea îndată. În editorialul (nesemnă, dar putînd aparține u-nuia din directori, Ilie Rădulescu, celălalt fiind Nichifor Crainic), se scrie între altele: „Nu putem fi decît antisemiți. Iată mărturisirea noastră de credință. Scrisul nostru este o permanentă predică. Așa l-am înțeles de la început (ziarul a apărut la 18 dec. 1932 — Cronicar), așa ne străduim să fie în fiecare zi. O predică antisemită. Apărarea neamului este cea mai sfîntă datorie a tuturor. [...] Cine știe să citească în cartea destinului românesc pricepe că viitorul nostru este legat de felul cum se va rezolva problema evreiască”. Pentru edificarea acelor care citesc azi reviste ca **Europa** sau **România Mare** și care nu știu care sînt înaintașii unor domni ca Radu Nicolae ori Radu Theodoru, să reproducem și cîteva din sloganele și „chemările”

MERIDIAN

ce apăreau cotidian pe manșeta ziarului: „Naționalismul nostru este antisemitism”; „Române, nu te lăsa înfrînt de jidan!”; „Nu uita: dușmanul tău e jidanul!”; „Antisemitismul e lozincă adevăratei apărări naționale”. Și altele, **ejusdem farinae**. Unde au condus țara lozincile lui Ilie Rădulescu et comp., știm. Unde doresc s-o conducă acelea ale lui Ilie Neașu et comp., bănuim. Cel puțin sîntem preveniți. ● A apărut primul număr din revista de informație, opinie și comentarii **MERIDIAN**, sub direcția lui Dorin Tudoran. Cu o periodicitate (deocamdată) de șase ori pe an, revista publică articole pe teme politice, economice, sociale, artistice și literare, semnate de personalități din întreaga lume, de la Vladimir Bukovsky la M. Zăciu, de la Ferenc Feher la Judith Ingram, de la Andrei Codrescu la William Totok. Editorialul acestui număr, datorat d-lui Dorin Tudoran, descrie sindromul Malta/Yalta ca una din acele **idees reçues** atîrnate, asemenea unor pietre de moară, de gîtul fragil al noilor democrații din centrul și estul Europei. Este citat Allan Bloom: „Cei ce nu gîndesc de unii singuri vor fi totdeauna prizonierii ideilor elaborate de alții”. Admirabilele condiții grafice ale revistei

(director artistic Ion Dogar-Marinescu) ne obligă să ne gîndim cu tristețe la precaritatea industriei tipografice naționale, **Meridian** fiind tipărită pe alte... meridiane.

Cei mai sănătoși șobolani din lume

● **LIBERATION** (30 mai) publică o minuoasă cronică a lui Mathieu Lindon despre versiunea franceză (trad. Jean-Louis Courriol) a romanului lui Marin Sorescu **Viziunea viziunii (La Vision de la tanière)**. Titlul cronicii este **Ils sont fous ces Roumains (Nebuni, românii ăștia)**. Semnalăm două inexactități. Romanul a fost publicat în timpul lui Ceaușescu (nu știm de unde deține recenzentul informația că romanul „ne fut pas publié à l'époque”); iar Marin Sorescu nu este președinte al Uniunii Scriitorilor și nici nu-și putea anunța intenția de a demisiona (confuzie cu Mircea Dinescu, probabil). Cît privește faptul că e vorba de un „roman disident care a rezistat căderii dictaturii”, n-avem obiecții. Nu înțelegem însă aluzia recenzentului la „umorul delirant” al autorului care „nu trecea drept o caracteristică a disidenței românești”. ● Dna Marilena Tutilă se întreabă (**ROMÂNIA MARE**, nr. 55), pornind de la o notă din rubrica noastră, dacă d-sa face parte dintre scriitorii celebri ieri sau obscuri astăzi. Răspunsul îl dă singură ceva mai jos, mărturisind că a trimis **României literare** niscăi proze care i-au fost refuzate: dna Tutilă, ca orice scriitor fără operă publică, este așadar o obscură. De ieri sau de azi, asta nu prea mai contează. Cît privește cărțile d-lui Manolescu, la care face o gentilă referire, o informăm că, între ele, nu se află nici un volum selectiv de cronici. E sigur că dna Tutilă îl confundă pe directorul **României literare** cu vreun obscur cronicar literar. Hotărît lucru, dna Tutilă are obsesia obscurității. ● Ne sosește la redacție, din Germania, al treilea număr al frumoasei reviste **ARGO** editată de poetul Alexandru Lungu. Ca și celelalte, numărul e consacrat poeziei: Stela Vi-nițchi, Al. Lungu, Gabriela Melinescu, Andrei Fischof, Wolf von Aichelburg, Luiza Carol, Herberto Padilla (tradus de Jacob Popper). Un interviu cu George Astalos, Desene de Paul Păun. În fine, cîteva poeme (între ele, și cel din urmă scris) ale lui Ștefan Munteanu, poetul născut la Sighișoara, dispărut acum un an la Los Angeles. Reproducăm și noi **Biografie** (1985): „Am scris / așa cum / un țaran sapă / o femeie naște / o mamă plînge / un bătrîn se roagă / Am scris / după cum / alții respiră — / pînă cînd / am pierut oxigenul / din peniță. / Atunci / a trebuit să plec / pe altă lume / după oxigen”. ● **PANORAMICUL SOVIETIC** din iunie ne aduce știrea că la Moscova există o foarte serioasă preocupare legată de numărul foarte mare al șobolanilor. Centrul Moscovei este practic ocupat de șobolani. Vai de bețivii care și-ar căuta adăpost în subsolul vreunei clădiri de pe Taganka! Moscoviții se consolează cu două lucruri: la New York ar fi încă și mai mulți șobolani decît la Moscova și în plus, șobolanii, numiți portuări, din Moscova nu sînt purtători de ciună. Revista comentază cu umor faptul: „S-ar spune că șobolanii din Moscova sînt cei mai sănătoși din lume...”

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Adriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1200). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Ioiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vădă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 184101. GORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)